

Голуба планета

Василь Бережний

"ЗВ'ЯЗОК З РАКЕТОЮ ОБІРВАВСЯ"

Ніч була напрочуд гарна — тиха, ясна і тепла. Над головою беззвучно плинув Чумацький Шлях, наче срібна ріка. Його туманний обшир навівав на людей якісь невиразні почуття. Там, далеко-далеко, міріади сонць і планет зливалися в одне сяйво, примарне і неймовірне. Невже й там є Землі, населені мислячими істотами? Невже й там є щастя і страждання, радість і смуток?

Із-за темної стіни дерев нечутно вплив Місяць. Його бліде світло залило подвір'я обсерваторії, і тепер було добре видно і круглі павільйони із сферичними дахами, і кількох людей, що мовчки сиділи на лавочці біля головного корпусу. Тут було дві жінки, юнак та двоє підлітків — хлопчик і дівчинка. До молодшої жінки тулилася дівчинка, певно, її дочка, біля старшої вмотивився хлопець, дуже схожий на юнака, що сидів на краю лавочки. Та воно й не дивно, що вони схожі, це ж сини Петра Петровича, начальника експедиції, що вилетіла на Венеру. Старша жінка — то їхня мати. Молодша — сестра іншого астронавта, інженера Підгайного. Вона прийшла до обсерваторії з дочкою. Підлітки, видно, зморилися, тепла ніч насилала на них сон, і вони дрімали біля своїх матерів.

— Піди, може, що є... — тихо сказала старша жінка, не повертаючи голови.

Юнак мовчки підвівся і швидко пішов до високих дверей головного корпусу. Жінки з дітьми сиділи нерухомо, наче кам'яні. Вони сиділи мовчки, ніби слухаючи глибокий, безмежний простір, що поглинув дорогих їм людей. Постійний зв'язок підтримувався з ракетою увесь час, поки не здійнялася електромагнітна буря. Якщо на Землі вийшли з ладу численні радіо— й телефонні станції, телеграфні лінії, то що вже говорити про ракету, яка потрапила в самий вир електромагнітної бурі! Крізь шум і тріск у приймачах на початку ще вдавалося впіймати окремі фрази, слова. Підгайний повідомив про катастрофічні вибухи на Сонці, передав показання приладів. А потім... потім лише шум і тріск лунали з потемнілих екранів.

Усі ці дні пункт зв'язку з ракетою, обладнаний у головному корпусі обсерваторії, безперервно атакували кореспонденти, адже мільйони людей очікували повідомлень про політ "Мрії", а рідні, стривожені долею астронавтів, днювали й ночували тут. Що з ракетою? Чи живий її екіпаж?

Повільно плив у небі Місяць, байдужий до людських переживань, нечутно пересувалися по траві тіні дерев. Тіні підкрадалися до людей, вже покрили їх по груди, але голів, освітлених промінням, ніяк не могли сягнути.

Повернувся юнак. Вже по тому, як він ішов, — повільно, наче нехотя, — видно було, що нічого втішного він не взнав. Але жінки все ж спитали:

— Ну що?

— Не чути?

— Нема нічого. Мовчать.

Юнак знову сідає скраю лавки, обпирається ліктями об коліна, кладе на долоні голову.

— Анічогісінько? — перепитує мати.

— Ні звуку, — відповідає юнак. — Дзвонив із Алма-Ата дідусь Надії. Він дзвонить через кожні дві години, йому сказали те ж саме: "Зв'язок з ракетою обірвався".

Надія — це третій член екіпажу, онука старого астроботаніка, який працює в гірській обсерваторії десь біля Алма-Ата. Хороша, мила дівчина, що тепер з нею?

З дверей головного корпусу обсерваторії вийшов високий худий чоловік в окулярах. Жінки стрепенулися: може, є звістка?

Чоловік підійшов, зняв окуляри і почав старанно протирати їх.

— Ні, ні, — швидко сказав він, — ніяких вістей нема. Але ви заспокойтеся і їдьте додому... Зрештою, нічого ж не сталося. Очевидно, вийшов з ладу їхній передавач. Вони його налагодять, і зв'язок ми встановимо рано чи пізно... Відразу ж сповістимо вас. Послухайте мене, їдьте додому, вже пізня година і діти змучилися.

Жінки не вставали.

— Ну то як? Згода?

Підвівся юнак:

— Поїдьмо вже.

— Гаразд, — обізвалася його мати, — поїдемо. Почекаємо ще хоч годину і поїдемо. Може, саме зараз вам пощастить встановити зв'язок...

— Ну добре, — згодився юнак. — Одну годину, не більше.

— А я радив би не чекати, — високий чоловік нарешті закінчив витирати окуляри, надів їх і пішов до корпусу.

Він мав рацію. Не тільки отієї години, всього життя цих жінок не вистачило б, щоб діждатися повернення астронавтів. Стануть дорослими їхні діти, постаріють, а своїх батьків не діждуться. З часом на Венеру полетять нові експедиції, а про цю інколи згадуватимуть як про давній епізод в історії космонавтики. Хтось із учених напише в своїй книжці: "Зв'язок з ракетою обірвався, і доля її лишилася невідомою".

Та про це жінки не могли знати, вони довго ще сиділи на лавці, і над їхніми головами плив неспинною рікою вічний Чумацький Шлях.

ЕЛЕКТРОМАГНІТНА БУРЯ

"Кривавий туман застилає мені очі, страшенно болить голова, — вона, здається, ось-ось трісне. Поворухнути руками не можу, та де там руки, навіть пальців не здолаю зрушити. Жахлива сила оцього шаленого прискорення розплющує тіло... Як то мої друзі, чи ще живі? І чому не працює рація? Ах, так, цей електромагнітний буран..."

В голові Ігоря Підгайного все змішалось, переплуталось, затанцювало чудернацькими візерунками, якоюсь мозаїкою різнобарвних плям, ліній. Серед цього хаосу свідомість виділяла срібний серпик, оточений фіолетовим блиском. "Венера... Венера..." — проривалася невловима думка. А серпик відпливав за червоний горизонт, навіть важко було за ним стежити, потім враз наближався до самого ока. Ігор поринав

у забуття, марив: "Венера... Венера..."

Так, експедиція вирушила з Землі на Венеру. Металева ракета з поетичною назвою "Мрія" стартувала щасливо. Троє астронавтів лежали у спеціальних надувних костюмах і тому порівняно легко витримали прискорення. А коли двигун перестав працювати і ракета помчала з постійною швидкістю — 11,3 кілометра на секунду — відчули себе зовсім легко, можна сказати — бадьоро. Зникла вага, і це завдало чимало прикростей Надії Смеречанській; і начальник експедиції Петро Петрович, і інженер Підгайний не раз літали на Місяць, вона ж у космічній експедиції вперше. Не відчуваючи ніякої ваги, дівчина робила досить незграбні рухи. Але це тільки веселило її.

— Зате на Венері ходитиму краще! — усміхалася Надія. — Я зроблю букет із тамтешніх троянд!

Її голос милував слух. "Польова квітка" — прозвав Надію Підгайний.

Перші три тижні подорожі минули щасливо. Всі троє почували себе добре, провадили наукову роботу, відпочивали; серйозні розмови пересипалися жартами, дотепами.

В ілюмінатори видно було різнобарвні розсипи зір, даленіла Земля, а Місяць, здавалося, підходив до неї все ближче.

Надія щоденно робила записи в бортовому журналі. Ось і зараз вона сіла в своє крісло, яке при потребі можна перетворити на ліжку, і, поклавши на коліна журнал, почала записувати події останнього дня.

Експедиція на Венеру розрахована більше як на два роки: 146 діб треба летіти до планети, понад рік — побути там, щоб виждати потрібного положення Землі... З цього розрахунку зроблено і запас харчів, кисню та води.

Надія замислилась. Ех, якби можна було заглянути в майбутнє — що їх там жде?

Майбутнє... Незримо входить воно в сьогодні, зливається з ним, відпливає і — вже дивись — робиться вчорашнім, минулим. Де те дитинство? Змалечку Надія лишилася без матері: вона загинула під час авіаційної катастрофи. Дівчинку забрав до себе дідусь — відомий астроботанік. Жили вони високо в горах, де розташувалася обсерваторія. Дідусь навчив її любити природу, розумітися на рослинах, але в далекі експедиції не брав. Надія мріяла стати дорослою — незчулася, коли й виросла. В школі мріяла про університет, вступила, звичайно, на біологічний. А як далеко було до його закінчення! Нарешті й це майбутнє стало минулим: вона одержала диплом. І знову в далині прийдешнього вимальовувалась її нова мрія, навіяна сивим дідусем: політ у міжпланетний простір. "Я твоїми очима побачу рослинність іншого світу, — говорив їй дідусь. — Ти привезеш мені з Венери багатющий гербарій... Я переконаний, що там буває рослинність, хоч мої опоненти твердять інше". І старий вчений домігся, що Надію включили до складу експедиції. Вона мусила виконати чималу програму по вивченню оптичних властивостей рослинності на Венері, простежити їхній взаємозв'язок з атмосферним тиском тощо.

— Ти зробиш значний вклад в астроботаніку, — напучував дідусь, — якщо вдумливо і старанно попрацюєш...

Як вона ждала, щоб швидше йшов час, щоб скоріше в політ! І ось це вимріяне прийдешнє наблизилось, і це вже не майбутнє, а сьогоднішнє. Вона мчить із своїми товаришами в космічному кораблі. Що ж їх чекає на Венері?

Начальник експедиції Петро Петрович — міцний чоловік з коротко підстриженими вусами і гострим поглядом сірих очей — був ініціатором цього перельоту. Після того як Радянський Союз першим у світі створив космічну ракету і наші вчені, в тому числі й Петро Петрович, побували на Місяці, постало питання про спорядження експедиції до сусідніх планет — Марса чи Венери. Природно, що Марс привертав увагу багатьох, але Петру Петровичу вдалося переконати вчених з Академії послати ракету спочатку на Венеру.

Спектроскопічне дослідження цієї планети показало, що в її атмосфері високий процент вуглекислого газу. Спираючись на цей факт, деякі астрономи почали говорити про "молодість" Венери. Це дивувало Петра Петровича. Чому вони вважають, що Венера молодша за Землю? Тільки тому, що виявлено вуглекислоту у верхніх шарах атмосфери? Адже ні одна з космогонічних гіпотез, починаючи з гіпотези Канта-Лапласа і кінчаючи гіпотезами Шмідта і Фесенкова, не дає найменших підстав припускати, що Венера молодша від своїх сестер-планет. Цю думку і відстоював Петро Петрович, виступаючи з публічними лекціями на диспутах, засіданнях і конференціях.

В особі Ігоря Підгайного — ентузіаста космічних перельотів — Петро Петрович знайшов спільника і друга. Раз по раз куйовдячи п'ятірнею свою пишну шевелюру, Підгайний говорив: "Звичайно, спершу на Венеру!"

Хіба ж могли вони лишитися осторонь, коли постало питання про експедицію?

Петро Петрович був людиною науки і, щоб послужити їй, не зупинявся ні перед якими небезпеками. Відомий вчений, він був разом з тим простою людиною, часто жартував, торкаючи пальцем щіточку бурштинового вуса. Ось і зараз, усміхаючись самими очима, він сказав:

— Може, пора, друзі, підкріпитись?

— Я — за, — усміхнувся Підгайний.

Підійшли до столика, в спеціальні гнізда якого Надійчині дбайливі руки вже поклали їжу: консерви, різну сушенину, вітамінні таблетки, тюбики з калорійними пастами. Один тюбик вислизнув із тримача і повільно плавав над столом, наче іграшковий дирижабль.

— Якби оце свіжих овочів! — зітхнула Надія, впіймавши тюбика і вставляючи його в гніздо. — Можна б зробити салат з огірочків, цибульки, помідорів... Заправити сметанкою!

Чоловіки заговорили, перебиваючи один одного:

— А черешень не хочете? Таких ото соковитих, у росі...

— А суниць?

— Гадаю, що й від молоденької картопельки не відмовилися б...

Петро Петрович усміхнувся:

— Бачите, скільки смачного росте на Землі, а ще, буває, й ремствують на неї.

— Так, на Землі — ідеальні умови для життя, — почала філософствувати Надія. — Тільки ще далеко не всі люди навчилися господарювати по-людському. Я вже не кажу про те, що суходіл у великій мірі по-варварському спустошується. Безмежні простори океанів майже не використовуються. А водою ж покрито три чверті земної кулі!

— А надра? — труснув шевелюрою інженер. — Хіба вони експлуатуються так, як слід?

Зав'язалася гостра дискусія. Може, цьому сприяло те, що наші критики перебували за межами Землі, поза її владою, дивилися на неї збоку? Чи, може, сухі консерви піддавали уїдливості? В усякому разі, бідному людству перепало на горіхи. Особливо від Надійки. Вона вважала, що хоч людство й розщепило атом, хоч і сягнуло в міжпланетний простір, та успіхи ці не можуть прикрити загальної відсталості. Навпаки, вони тільки підкреслюють її! На всіх континентах розширюються пустелі, зменшується площа лісів. В доісторичні часи зеленіли гори в Сахарі, вони були вкриті розкішними лісами. Внаслідок знищення лісів змінився клімат величезних районів: Месопотамії, Аравії, Малої Азії... Міліють, зовсім пересихають річки, вивітрюється родючий шар ґрунту. Лише за одно століття майже чверть оброблюваних земель всього світу стала безплідною. Це дорівнює території Франції, Іспанії, Португалії, Італії і Швейцарії разом узятих. До того ж, людство роздирають суперечки, і якщо воно не схаменеться...

Розмова перервалася на півслові: несподівано затанцювали сигнальні вогники пульта управління. Петро Петрович і Підгайний переглянулися, потім інженер кинувся до пульта, а начальник — до телескопа. Не відриваючись від матового окуляра, призначеного спеціально для спостереження Сонця, Петро Петрович тихо сказав:

— На Сонці виверження надзвичайної сили.

Ігор і Надія підійшли, щоб і собі глянути. Петро Петрович зробив кілька знімків Сонця і підвівся.

Спостерігали по черзі. Справді, на Сонці діялося щось незвичайне. Страхітливі, небувалі до того вихори висотою, може, в десятки мільйонів кілометрів бушували на його поверхні. Вогненні смерчі переміщалися по сяючому диску з неймовірною швидкістю, корона тріпотіла і на очах росла, росла...

— Такого потужного хромосферного спалаху на Сонці людство ще не знало, — говорив Петро Петрович, стежачи за "фільтром" космічних променів.

Прилад працював гарячково. Інтенсивність космічних променів збільшувалася з кожною хвилиною. Спочатку вона перевершила норму в тисячу разів, потім — у три, а згодом — у дев'ять тисяч!

Про всі ці явища Ігор Підгайний негайно сповістив по радіо на Землю.

Міжпланетна "погода" гіршала. Рація працювала з перебоями, а потім і зовсім замовкла. Розлючений Ігор гукав у мікрофон, розбирав і знову монтував передавача, але нічого з того не вийшло. Шум і сухий безперервний тріск заповнювали йому вуха.

Електромагнітна буря наростала. Зливи часточок високих енергій могутніми потоками ринули із Сонця. На металеве тіло ракети налітав невидимий шторм.

Не допомогли захисні екрани — перестали працювати прилади. Швидкодіюча

електронна машина "збунтувалася": то раптом без ніякого завдання видавала стовпці чисел, то завмирала. Її електронний мозок зажив якимось божевільним життям. До порушення режиму її роботи спричинилося ще й підвищення температури. Екіпаж з тривогою стежив за екраном осцилографа, сполосованого зеленими лініями-блискавками.

Зненацька ракету рвонуло із страшною силою. Навіть Підгайний не встиг добратися до свого місця, хоч йому досить було зробити один крок. Попадали, хто де був, і лежали оглушені. "Метеорит?" — промайнуло в Ігоря. Червона пелена захиталася йому перед очима, потім вплив серпик Венери... У чорну прірву небуття провалилися також Надія і Петро Петрович. Чи довго вони лежали непритомні? Важко сказати. Але першим прийшов до пам'яті Петро Петрович. Розплющив очі — наче з туману випливала кабіна, голова гуділа, мов дзвін. Минула хвилина, друга, а гудіння не стихало, Петро Петрович відчув, що тіло його дрижить.

"Що це таке? — здивовано подумав, і враз страшна догадка різонула свідомість: — Невже реактор?.."

Так, він не помилився: працював реактор, його ввімкнула електронна машина, яка діяла свавільно, не підкоряючись волі людини. Реактор працював на всю потужність, а з ним і силова установка, що рухала ракету. Тепер зрозуміло було, яка сила так несподівано притиснула їх до підлоги...

Щось сказав Підгайний. Обізвалася Смеречанська. Та Петро Петрович не дослухався. "Аварійні стержні... — підводився, наче підіймав величезну вагу. — Опустити аварійні стержні!" Хапаючись за скоби, він ступив до пульта. Он і червона кнопка під скельцем. Досить розбити скло і натиснути на неї, щоб кадмієві стержні стали між урановими. Але яка важенна рука! Петро Петрович напружує всю свою силу, щоб хоч трохи підняти руку над кнопкою. Болить плечовий суглоб, та, зціпивши зуби, Петро Петрович все ж підносить її, згинає неслухняні пальці в кулак і важко опускає його на кнопку. Розбите скло впало йому в тіло, а він тисне і тисне кнопку...

Гудіння не припиняється.

Петро Петрович великим пальцем придушив червоного гудзика кнопки, але енергетична установка працювала як і раніше. Він чув приглушене гудіння і всім тілом сприймав вібрацію корпусу ракети. В нього похололо на серці: запобіжний механізм відмовив! Стержні заклинило...

Повернувши обважнілу голову, зустрівся поглядом із Підгайним. Важко дихаючи, Ігор підійшов до пульта і притиснув кнопку. Ефекту ніякого.

Надія схилилась грудьми на пульт і мовчки перев'язувала Петру Петровичу поранену руку.

Тяжкі думки обсіли кожного. Ракета втратила найважливіші органи. Нею вже не можна було керувати, не можна було визначити точного місцезнаходження, не можна було розмовляти з Землею... Осліплена, вона мчала хтозна-куди.

Троє людей, що були в ній, почували себе пригнічено. Байдужість змінювалася різкою тривогою. Це не пройшло повз увагу Петра Петровича. "Виходить, не лише на

прилади впливає, — думав він, — а й на нас..." Особистою витримкою командир екіпажу намагався подати приклад. "Тільки не послаблювати волі! — наказував сам собі. — Триматися. Будь-що триматися".

Петро Петрович знову перебрався до телескопа, зробив виміри за допомогою мікрометра. Обличчя його пополотніло:

— Ми збилися з курсу, товариші. Нас наближає до Сонця.

Тривога палила їх вогнем. Їх несе до Сонця, і вони безсилі що-небудь зробити. Розпач, відчай, лють, — хіба це зарадить справі, коли немає в руках енергії, щоб вгамувати стихію?

Незабаром відчули, що ракета нагрівається все дужче. Гаряче повітря забивало груди...

Петро Петрович продовжував спостереження за допомогою телескопа. Ігор Підгайний працював біля пульта управління, марно намагаючись відновити свою владу над реактором. Надія широко відкритими очима дивилася поперед себе і, мабуть, нічого не бачила.

— А як наш уран, — стиха, ні до кого не звертаючись, промовила дівчина, — чи не станеться вибуху?

— Заспокойтеся, Надійко, — обізвався Підгайний. — Не станеться. Та й взагалі... не треба хвилюватись.

Переборюючи нервові збудження, він силювано усміхнувся.

...Коли "Мрія" перетнула орбіту Венери і віддаль до Сонця зменшилася до ста, а потім до сімдесяти восьми мільйонів кілометрів, жара стала зовсім нестерпною. Обличчя зросилися потом, серце в кожного калатало так, що аж у скронях шуміло.

"Якщо нас винесе на орбіту Меркурія, температура сягне до чотирьохсот градусів, — думав Петро Петрович. — Охолоджувальна установка не справиться".

Минали довгі години, сповнені фізичних і моральних мук. Три пари стривожених очей поглядали на біле віконце термометра, в якому спливали все більші і більші цифри. 55 градусів, 58, 60... Може, й він зіпсувався? 62... 63...

— Витримка, товариші, витримка! — обізвався Петро Петрович. — Така жара буває в Сахарі. Це ще нічого.

— Але ж вона посилюється, — схиливши голову, промовила Надія, — Уже шістдесят п'ять...

— До Сонця ще дуже далеко. Я все-таки сподіваюся, що буря вщухне і нам вдасться налагодити керування, — витираючи мокре чоло, вголос міркував Петро Петрович. — А зараз потрібно...

— Шістдесят вісім...

— ...зробити якомога більше спостережень над інтенсивністю сонячного магнітного поля...

— Шістдесят дев'ять...

— Перестаньте нарешті! — Петро Петрович різко обірвав Смеречанську.

Вона кволо опустила на своє сидіння, мовчки заплющила втомлені очі. Петру

Петровичу стало шкода дівчини. Хотів скропити її водою, але передумав: од водяної пари буде ще більша задуха.

Не тільки Надія, Підгайний теж був неначе п'яний. Скинув комбінезон, сопів, немов ковальський міх.

В самого Петра Петровича голова йшла обертом, очі застилав туман. Смертельно хотілося прилягти, ну хоч на коротку мить, хоч трішечки розправити руки, ноги... Петро Петрович викрутив хусточку і знову витер обличчя, шию. "Невже я розкис? — подумав про себе. — Це не годиться". Напруженням волі примусив себе знову підійти до телескопа. Сів, наблизив око до окуляра. Відхилився, протер очі, знову подивився. Сонця в окулярі не було. Що за знак? "Або я вже не можу працювати, — подумав Петро Петрович, — або ми йдемо вбік". Глянув ще раз. Сумніву не було: шлях ракети пролягав убік, вони більше не наближаються до Сонця! Може, так подіяло гравітаційне поле Венери або Меркурія?

— Ми врятовані, товариші! Чуєте? — прохрипів щосили.

Термометр показував 74. Ця цифра непорушно жевріла на білому тлі віконечка.

Полегшено зітхнули. Довго, дуже довго ракета, видно, йшла по своїй новій орбіті, огинаючи Сонце, бо температура і не підвищувалася, і не падала.

— Одну небезпеку проскочили, — сказав Підгайний, витираючи рукавом розгорячене обличчя. — Що ж буде далі?

— Що було — вже бачили, а що буде — побачимо, — спробувала пожартувати Надія.

Та було не до жартів.

В кабіні помалу встановилася робоча атмосфера. Ігор Підгайний з новим завзяттям накинувся на мовчазну апаратуру: перевіряв численні реле, фотоелементи, напівпровідникові тріоди. Він усе ж сподівався налагодити керування реактором і зв'язок з Землею. "Польова квітка" мусила вести бортовий журнал і допомагати інженерам.

Петро Петрович, одірвавшись від телескопа, обвів своїх помічників пильним поглядом:

— Становище наше складне, товариші. — Він помовчав, ніби збираючись з думками, а тоді продовжував: — Ще раз спробуйте, Ігоре, налагодити електроніку.

— А що ж я роблю — хіба не пробую?

— Потрібно тисячі спроб!

— Гаразд! Зрозуміло. Доки є хоч один шанс...

Підгайний знову взявся перевіряти секції з самого початку. Надія робила записи в щоденнику. "Якщо й загинемо, — думала дівчина, то, може, хтось колись прочитає і дізнається, як ми боролися за життя". Про те, що ракета разом з ними може зникнути безслідно, їй і на думку не спадало.

ТАЄМНИЦЯ ПЕТРА ПЕТРОВИЧА

Працювали мовчки, немов заощаджували свої сили. Тільки ніхто не міг відігнати невеселих думок, що роїлися у кожного в голові. А коли людині невесело, їй і говорити

не хочеться. Сум і мовчанка — брат і сестра.

Час ішов, а хромосферні спалахи на Сонці не влягалися. Двигун продовжував працювати, швидко зменшуючи запаси "пального".

Петро Петрович обчислював кутовий розмір діаметра Сонця, визначав координати ракети. Електронно-обчислювальна машина не діяла, і йому доводилось орудувати олівцем. Обважнілі пальці міцно тримали голубий олівчик, аркуші паперу вкривалися формулами; здавалося, що вони просто витікають із тоненького сердечка. Петро Петрович ворухив густими бровами і писав, писав — розв'язував складні рівняння, сотні рівнянь! І ось крізь мереживо формул ніби почала проглядати нова орбіта "Мрії". Це ще не був точний результат, лише натяк, туманна, ледь вловима оком ниточка. "Невже гіпербола? — з жахом думав Петро Петрович. — Не може бути! Нас винесе із Сонячної системи назавжди, назавжди..."

— Це неправда! Я помилився! — прошепотів Петро Петрович, хоч добре знав, що помилки нема.

"Реактор! Треба негайно зупинити реактор: при такій інтенсивній роботі й інші його ділянки можуть перегрітися. І тоді буде не просто аварія, а — катастрофа. Треба діяти, далі відкладати не можна!"

Буває так у людському житті: внутрішньо ще не схвалене рішення вабить до себе здалеку, примушує гарячково обмірковувати, зважувати всі "за" і "проти", але навіть крізь вагання і сумніви ти вже знаєш, що здійсниш його, чого б це не коштувало. Так сталося і з Петром Петровичем. Чи він спостерігав неймовірні виверження на Сонці, чи розмовляв з Ігорем та Надією, деś у глибині душі наростало, міцніло, утверджувалося рішення: своїми руками зупинити реактор. Знав, що це небезпечно, що радіоактивне опромінення, якому він себе піддасть, смертельне, але ніколи не погодився б, щоб це зробив хтось інший, хоча б Ігор. Ця думка виникла в нього першого, хоч він і мовчав про це, — значить, він мусить і здійснити її. Так велить йому совість.

Передбачав, що Ігор і Надія заперечуватимуть, тому й наказав:

— Прискорення не падає, пропоную зайняти свої місця.

Підгайний запитливо подивився на Петра Петровича. Може, його насторожив тон, яким було сказано ці слова? Чи вираз обличчя начальника і друга, обличчя, на якому відбилася рішучість і усвідомлення небезпеки? Можливо, і те й те.

— А... ви? — насторожено спитав Ігор.

— Я йду до реактора, — просто сказав Петро Петрович.

— Ні, ні, — Ігор притиснув до себе зігнуті в ліктях руки і ступнув уперед. — Це зроблю я.

Щось тепле, любляче з'явилося в очах Петра Петровича, але він зразу насупив брови, одвів погляд.

— Що значить "ні", товаришу Підгайний? — холодно, з притиском процідив він. — Недисциплінованість у космічному польоті? — голос його задзвенів металом. — Виконуйте наказ!

— Ви... — почав щось говорити Ігор, але Петро Петрович перебив:

— Я — начальник експедиції. Пропоную зайняти свої місця!

Спохмурнілий Ігор нехотя почвалав до свого лежачка. Надія вже була на своєму місці.

Одягаючи захисний костюм із свинцевими прокладками, Петро Петрович намагався уявити увесь енергетичний комплекс і визначити свої рухи в ньому. Рухи мусять бути швидкими, точними. Адже кожна зайва хвилина перебування в зоні радіації зменшує і без того малі шанси на порятунок.

Петро Петрович добре знав конструкцію реактора, встановленого на ракеті. Кількість енергії, яку виробляє цей котел, регулюється гальмівними стержнями із кадмію. Вони поглинають нейтрони і цим уповільнюють або й зовсім припиняють реакцію. Коли ці кадмієві стержні підіймаються вгору, тобто віддаляються від уранового "пального", — реакція посилюється; коли ж вони опускаються, перепиняючи шлях нейтронам, реакція в котлі стихає. Положення гальмівних стержнів регулюється автоматичним запобіжним механізмом. Електромагнітні лещата міцно втримують стержні вгорі, та, підкоряючись сигналу, розходяться, і гальмівні стержні під тиском пружин опускаються до самісінького дна реактора, і він виключається. Що ж заклинило — лещата чи стержні? Чи, може, і те й друге? Якщо впоратися швидко, то радіація не буде небезпечною. Коли ж затриматися довший час, то...

Ось і одягся. Стояв у захисному костюмі, і зростаюча вага не могла його зігнути.

Усе він продумав і розрахував. І хоч був готовий до найгіршого, проте не міг передбачити, що зімне й кине його біля реактора не радіоактивність стержнів, а страшенна спека, що розведе лещата рештками сил, вже гинучи від власної ваги. Він знав лише одно: це треба зробити будь-що!

Коли б хто з екіпажу міг зараз підвестися і глянути на його обличчя, сховане за прозорим щитком, то побачив би, що крізь болісну гримасу проглядає якийсь трагічний вираз. Петро Петрович ніби дізнався про щось таємниче і дуже, дуже важливе...

Але ніхто не підвівся: ні Ігор, ні Надія. Дівчина в думці розмовляла з дідусем-астроботаніком: "Не треба, дідусю, журитися. Ми ж не присипані землею, ми будемо вічно літати серед зір. Бачиш, як вони рояться навколо?.."

Ігор Підгайний лежав сердитий: він був упевнений, що впорався б швидше, ніж Петро Петрович...

Затуманеним поглядом Петро Петрович окинув кабінку і, переборюючи страшну вагу, відсунув товстий прозорий люк і ступив до енергетичного відсіку. Люк за ним закрився. Кілька кроків відділяло його від загибелі...

ЛИСТИ В МИНУЛЕ

Лист перший

"Любий дідусю! Писатиму тобі листи, розмовлятиму з тобою.

Може, хоч на папір виллю свою тугу за Петром Петровичем. Він загинув, зупиняючи реактор. Не витримало його серце, та й чие могло б витримати? Це була Людина з великої літери! Кришталево чистий, сердечний, золотий чоловік. Ігор плакав, кусав губи, щоб стриматись, але ридання здавлювало йому груди. "Не вберегли!.. —

шепотів. — Загубили..." Яка жорстока і невблаганна смерть. Невже людина ніколи її не переборе?

Минуло, мабуть, більше року з того часу, як ми стартували. Більше року в ракеті! А скільки ж пройшло на Землі? Ігор твердить, що багато, дуже багато. Він прочитав мені цілий курс з теорії відносності, і я тепер добре знаю, що час — це одна із форм існування матерії, що на тілах, які рухаються в тисячі разів швидше, — ніж Земля, час тече зовсім інакше, повільніше. За рік нашого польоту на Землі пройшло близько 50–70 років... Це не вкладається в моїй свідомості! Коли ми прощалися, тобі було шістдесят п'ять. Невже, дідусю, ти вже не зустрічаєш рожевих ранків і не чуєш дзвону гірського струмка? Ігор доводить, що якби ми потрапили на Землю, то побачили б нові покоління...

Коли б ти знав, як мені хочеться пройтися босими ногами по землі, хочеться відчувти вітер, дощ, сонце. Ти пригадуєш, як я любила грозу? Серце стискалося від страху і радості; здавалося, на небі б'ються велетні, кидаються блискавками і їздять у залізних колісницях по залізу, а тоді перекидають гігантську цистерну, і вода заливає світ. А то раптом так загуркоче, що, здавалося, обвалюються гори, перекочується каміння, і від того полегшено зітхає земля.

А тут, у цій тісній ракеті, — німа тиша. Особливо за її стінками. Тиша і вічний холод космічного простору. Ох, як вони здушують нас, дідусю, коли б ти знав! Але ми не здаємося. Самому тут можна було б збожеволіти...

Ігор поставив собі завдання — налагодити управління ракетою, і працює з таким завзяттям, що я вірю: доб'ється свого! Адже він уже налагодив запобіжний механізм. Тепер не відступає від електроніки. То сидить над схемами, розчісуючи п'ятірнею свою кудлату голову, то без кінця перевіряє складну сітку проводки чи експериментує з напівпровідниками. Якщо не розмовляє — мугикає "космічних" пісеньок, які складає сам. Ось одна з них:

Немовби дивуються зорі
І здалеку шлють нам привіт...
А "Мрія", як риба у морі,
Летить у непізнаний світ!
Летить, і нема їй упину —
Вперед, і вперед, і вперед!
Ніколи вона не загине,
Ясних досягаючи мет!

По черзі проводимо з Ігорем спостереження неба. Одного разу, чергуючи коло бортового телескопа, я звернула увагу на три яскравих зірочки. Мені здалося, що раніше я їх не бачила. Та, власне, я їх і помітила тому, що яскравість їхня мінялася. Розбудила Ігоря, він припав до окуляра, може, з хвилину дивився, а тоді кинувся до торпедного апарата. На нас мчали метеорити! Небезпека була страшна і несподівана. Пальці в Ігоря тремтіли, і він ніяк не міг впоратися з апаратом. А мені в телескоп уже було видно великі кам'яні брили, що, повільно обертаючись, наближалися до нас. Один

камінь був такий, як наш будинок, мені здалося, що на ньому стоїть якась сліпучо-біла статуя, але то, звичайно, була гра світла. Ближче, ближче... Я заплющила очі, ждучи удару. Та ось металеве тіло ракети загуло, ще й ще: запрацював апарат. Ігор все-таки встиг розстріляти їх атомними "торпедами"!

Обоє ми страшенно схудли, змарніли, але що поробиш — пайок ми зменшили у десять разів, зменшили так, що далі вже зменшувати не можна й на грам. На Землі, де значну частину енергії людина змушена витратити на переборення тяжіння, ми б на такому пайку не прожили і двох місяців. А тут ніякого тяжіння немає, та й взагалі ми стараємось менше рухатися — виходить велика економія енергії. В Ігоря виросла добряча борода, з неї ми інколи кепкуємо й сміємося. Дід-юнак прозвала я Ігоря. А він проголосив мене володаркою зіркових розсипів. Ігор надзвичайно уважний, тактовний. Я знаю, на Землі в нього лишилася кохана дівчина. Жодного разу не говорив він про неї, але вона увесь час з ним — в його уяві, в серці. Я це відчуваю і... трохи заздрю їй. Ех, коли б і мене хтось так вірно любив!

Ми неймовірно далеко від Землі, від усієї Сонячної системи, але відчуваємо себе членами рідного суспільства. Ми — його очі, його погляд, кинутий у майбутнє. Хіба ж ми маємо моральне право на песимізм? Хіба не мусимо працювати?

А туга смокче серце... Півжиття віддала б я за те, щоб побачитися з тобою, рідний. Хоч би здалеку..."

Лист другий

"Дорогий дідусику!

Роки вже минули з того часу, як ми залишили нашу рідну планету. Ігор сумовито запевняє, що на Землі вже пройшли століття. Коли б ми знали швидкість нашої ракети, то могли б вирахувати точно, але прилади все ще мовчать... Століття чи ні, та напевне багато, і я знаю, що пишу листи в далеке минуле. Це дуже дивно, мені й самій не віриться, але це — факт, який добре пояснює теорія відносності... І виходить, що Ігоря там уже ніхто не жде.

Зорі грають всіма кольорами спектра. Яке величне видовище! На темному оксамиті розсипано блискуче дорогоцінне каміння: біле, жовте, голубе, синє, червоне...

Пригадуєш, ти мені розказував старогрецький міф про музику небесних сфер? Інколи мені здається, що я чую цю музику, ніжно-тривожну, незбагненно прекрасну.

Цілими "днями", як зачарована, милуюся зорями, посилаю думки на втрачену Землю, і тоді легшає на душі. Часом мені стає шкода самої себе. Молодість, кохання... Невже цей вогонь погас, навіть не запалавши? Іноді стає тоскно від того, що Ігор в мені зовсім не бачить дівчини, та це лише на мить, на коротку мить. Ми стали братом і сестрою — і ці почуття відтісняють всі інші. А хіба вони самі по собі не прекрасні? Я не мала брата — і ось він поруч, назавжди. І я відчуваю душевну повноту.

Час від часу робимо фотографії неба, всі наукові спостереження я записую до бортового журналу, а Ігор, жартуючи, каже, що я пишу "Війну і мир". А він сам став поетом! Скільки він уже написав віршів!

Ми не втрачаємо бадьорості, але обставини нашого життя все гіршають. Що буде з

нами? Невже ми так безслідно загинемо? Ніщо мені так не краяло серце, як думка про те, що проживеш життя пустоцвітом і не залишиш в ньому ніякого сліду, не залишиш після себе нічого хорошого. Може, це бажання слави? Не думаю. Бо я знаю, що слава, яка б вона гучна не була, розвіється, як вранішній туман під променями Сонця. Моє бажання — пройти життя так, щоб лишився хороший слід.

Ми частенько філософствуємо з Ігорем на ці теми. А скільки розмов було в нас про кохання, про сенс життя, про будову Всесвіту! Ігор в дискусійному запалі написав вірша:

В МАЙБУТТЯ

Хто сказав, що темрява всевладно

Захопила простори безмежні

І сонця гарячі проковтнула,

І забрала силу у проміння,

Силу ту, що відстані долає,

Несучи тепло живим планетам?

Так, одвічно борються між себе

Пітьма й Світло, і Тепло і Холод.

Перемога вже на боці Світла,

І воно, як музика, проймає

Наш безсмертний і прекрасний Всесвіт,

Даючи життя й тепло без меж!

Ні, не темрява колише "Мрію"!

На промінні зір вона несеться

В дальній простір. За морями Часу

На високих берегах квітучих

Майбуття сяйне до нас привітно,

— Здрастуйте, герої! — заgrimить.

Коли ж воно сяйне? Коли заgrimить? Ой рідний дідусю! Не легко пробитись!"

Лист третій

"Рідний дідусю. Нарешті сталося те, що мусило статись: Ігор налагодив керування ракетою. Кропітка праця завершилася успіхом.

Ми цього добивалися, ми цим жили, — електроніка мусила запрацювати! Та коли жадана мить настала, це була несподіванка.

Ігор закричав:

— Ожила!

Спалахнули контрольні вічка, захиталися стрілки приладів, легкий хрускіт пройшов по контактах, наче людина розправила руки й ноги після незручного і довгого сидіння. Ігореві пальці тремтіли, коли він запуслав перфоровану стрічку.

— Приручена! — вигукнув. — Слухається!

Не без остраху він дав машині завдання включити реактор на п'ять секунд. Виконала, все в порядку. Глухо загудів двигун і тут же замовк. Тепер ми будемо

керувати польотом!

Якась далека планетна система виринула з лівого борту. Якщо ми не загальмуємо швидкість ракети, то нас знову занесе в глибини галактики. Треба шукати придатну до життя планету, бо інакше загинемо...

Зараз Ігор готує завдання машині: повернути ракету кормою наперед і поступово гальмувати її рух — вогненний потік із дюз протидіятиме інерції ракети, спинятиме її. Чи ж вистачить робочої речовини? Ігор якось зауважив, що контейнери дуже спорожніли...

Коли швидкість ракети впаде до 15 кілометрів на секунду, спрямуємо її в якийсь "порт". Доволі вже блукати в холодних космічних просторах. Доволі... А хіба ми коли-небудь повернемося на Землю? От тобі й гербарій, дідусю...

...Час ніби застиг. Інколи мені здається, що ми зовсім не рухаємось, а висимо у порожнечі. І в мені — порожнеча. Голова мені крутиться, тіло так змучилося, що я вже не відчуваю болю. Ти б не впізнав, дідусю, своєї веселої онуки. І невже я була колись веселою? Не віриться. Глупо. Чи, може, це я так думаю, що виснажилася до краю? А хіба тінь здатна думати? Адже я — тінь з великими очима, в які заглядає смерть...

Прощай, дідусику. Прощайте всі, хто пам'ятає нас. Олівець випадає мені з рук. Мабуть, уже не підведуся. Ігор лежить, і я..."

ІСКРИ У ТЕМРЯВІ

Скільки вона спить — добу? Чи цілу вічність? Та коли Ігор почав будити її, ніяк не могла підвестися, перебороти кволість.

Ослаблена фізично, змарніла, Надія втратила бадьорість. Вогонь життя поступово згасав у її грудях, очі її, що колись дивилися на світ з подивом і захопленням, тепер потьмяніли. З них проглядала байдужість. За час довгої мандрівки Надія опанувала нову для себе галузь — астрономію, зробила багато цінних спостережень над скупченням зірок, особливо — над ядром нашої галактики. Все це, відбите у численних фотографіях, спектрах, дало їй матеріал для наукової роботи, але не принесло радості. Вона так і не спромоглася завершити дослідження.

Зараз їй хотілося одного — спати і спати, довго, без кінця спати. І щоб Ігор не стовбичив над нею зі своїм загостреним обличчям...

А він стовбичить!

— Та що це таке? — сердито гукає до Надії. — Куди це годиться? Ану вставай! — Термосить її за плече, зиркає запалими очима. — Нічого киснути. "Мабуть, не підведуся. Ігор лежить, і я..." Що "я"? Ігор лежить, бо не йому чергувати, а тобі, зрозуміло?

Надія, перемагаючи смертельну втому, підводиться.

Добре, що тут немає тяжіння! Якби було, та ще таке, як на Землі, — вона не змогла б підвестися.

— Ти читав мого щоденника? — байдуже спитала, пробираючись попід стіною до телескопа. Блідими, кволими руками ледве могла втриматися за поручні. — Не гнівайся, Ігоре, в мене зовсім немає сили. — І окинула кощаву постать юнака жалісним

поглядом.

Цей погляд роздратував його.

— Чого ти дивишся, як мадонна великомучениця? На біса нам жалощі? Ну давай будемо плакати одне над одним: нещасні ми... Тяжко-важко нам... Чи це допоможе? Треба діяти, чуєш, Надю, — діяти, а не скніти!

Дівчина мовчала. Коли б він знав, як їй усе надокучило! Особливо почуття голоду... Життя стало якимсь набридливим, одноманітним і тяжким обов'язком. Дідусь, який вклав у цю дівчину всі скарби своєї душі, зараз не впізнав би її. Про це й подумав Ігор, ждучи, що скаже Надя. Але вона мовчала. Тоді він знову заговорив:

— Ти забула про свого діда, Надю... — Голос Ігоря став лагіднішим. — Як він покладался на тебе, як сподівався...

— Ти стаєш жорстоким, Ігоре, — нарешті обізвалася дівчина. — Не тривож тіней... — На хвилинку вона одхилилася від окуляра, і від того руху волосся хмарою знялося над її головою. — Я знаю: дідуся вже давним-давно немає в живих. Та й взагалі нікого з родичів і знайомих. І наше існування позбавлене найменшого сенсу...

— Еге-ге! — прицмокнув Ігор. Підійшов до Наді. — Он яка пісенька! Не життя, а існування, та ще й без сенсу. Так-так. Оце додумалась. Та чи розумієш ти, що говориш? Ну тяжко, ну страшенно тяжко... Так через це треба забрести у болото песимізму?.. Жалюгідна філософія!

— Але ж згодься...

— Ніколи я з цим не згоджуся, ніколи! Життя людини, життя мислячої матерії є найвищим, найпрекраснішим досягненням природи, і заперечувати його — значить, робити щось протиприродне.

— Але ж для того, щоб жити, потрібна енергія. А її нема. І краплини.

— Неправда. В нас ще є енергія, багато енергії! — вигукнув Ігор і вже тихіше додав: — Тільки не треба хникати.

Розмова, видно, втомила його. Витирав хусточкою скроні.

— У мене вже й очі болять, — тихо говорила Надія, не відхиляючись від телескопа. — От рояться, танцюють якісь зірочки, наче іскри... Іскри в темряві, як ото пригадуєш? — увечері з димаря...

— Ану дай я...

Ігор притулився бровою до окуляра. Що за знак? Йому теж перед очима танцювали іскорки. Вони наче летіли з невидимої паровозної труби — золоті краплинки на темному фоні. Заплющував, протирав очі, але картина не мінялася. Здавалось, ті іскорки ростуть, наближаються, їх все більше і більше.

— Ну що? — спитала Надія. — Як твої очі?

— Ти розумієш... Мені теж щось миготить.

— От бач.

Вони довго мовчали. Потім Ігор відійшов від телескопа, твердо сказав:

— Але ти мусиш чергувати. Хай іскри, нехай що завгодно, а стежити за небом треба. Може, очі звикнуть...

Надія згорблено сиділа біля інструмента, а Ігор простягся на своєму лежку, збираючись заснути, йому довго не спалося, все ті іскорки спливали перед очима. Нарешті задрімав.

— Ігоре, чуєш? Або мені уже двоїться в очах, або ми потрапили в якесь зіркове скупчення. Вже не іскри, а справжні зорі, йди подивися!

Ігор підвівся і мовчки посунув до телескопа. Але те, що він побачив, швидко відігнало дрімоту. Пальці його вп'ялися в рукоятку телескопа.

— Ні, ні, це не зорі, Надійко! — шепотів, не відриваючись від окуляра. — Це... маленькі планетки, астероїди.

— Чому ти так вважаєш?

— Бо я помічаю, як змінюється їхній блиск...

— Але ж і в зірок...

— Що там у зірок! Я бачу їх самих... так, це маленькі планетки... О, продовгувата одна. А ця майже кругла... Так, ми потрапили в якийсь пояс астероїдів. Бо ми й самі стали астероїдом.

— Так це ж чудово! — на якусь мить очі в Надії блиснули. — Значить, ми вступили до якоїсь планетної системи.

— Чудово, але небезпечно.

Ситуація, в яку вони потрапили, стривожила Ігоря. Загроза зіткнення була дуже реальною. Якийсь десяток невеличких метеоритів він встигне розстріляти з торпедного апарата. Але що це дасть? Їх тут ринуть тисячі, десятки тисяч! І це ж планети: більшість їх має величезні маси. І якщо з такою швидкістю стукнуться...

Щоб не стривожилася Надія, сказав уголос:

— Зіткнення, може, й не буде.

— Не буде? — перепитала вона таким тоном, ніби шкодувала, що цього не станеться... — Ні зіткнення не буде, ні чогось іншого... Нічого не буде. Мені вже здається, що й смерті нашої не буде. Отак вічно й сидітимемо в оцій залізній в'язниці... Остогидло.

Вона попленталась до свого лежка й встигла відпочивати.

Ігор бурмотів щось нерозбірливе, зовсім не дослухаючись до Надійчиного філософствування. Скоро дівчину пододала дрімота. Він обчислював діаметри трьох астероїдів, які вирізнялися серед інших. Співставляв дані через кожну годину: діаметри хоч і повільно, а збільшувались. Отже, швидкість астероїдів не набагато перевищує швидкість ракети. Значить, передня планета примчить до них, як поїзд до рухомої платформи, можна буде "пришвартуватися" без аварії... А що далі? Астероїди — голі, холодні, безатмосферні планетки, непридатні для життя.

Ігор то сидів, зігнувшись на стільчику біля інструмента, то підводився і поглядав на сонну Надію. Тривожні думки лізли йому в голову. Що робити? Мабуть, найгірше почуває себе людина тоді, коли вона приречена на безсилля, коли вона нічого не може вдіяти. Можна собі уявити, як боляче це було усвідомлювати Ігорю — натурі активній від природи. Та страху не було в його душі. Десь глибоко-глибоко в його свідомості

маячив вогник надії: а може, все обійдеться щасливо?

Минув час його чергування, але Ігор не розбудив Надії: пожалів. Нехай поспить, вона дуже знесиліла. Та в нього й самого сили було не більше. Він задрімав, сидючи біля телескопа.

Прокинувся не знати від чого. Наче щось пройняло його тіло, щось незвичайно приємне, колись уже відчуване і знане. Розплющив очі, озирнувся. Все було, як і раніше: в присмерковому світлі кабіни спала Надія, байдуже поблискував пульт управління. Але те "щось" не зникало, воно посилювалось. Ігор перегорнув аркуші своїх записів, ніби шукаючи там відповіді. І знайшов! Помітив, як лягали листки паперу, і здогадався: з'явилося тяжіння! Саме відчуття тяжіння, майже забуте за довгі роки мандрівки, приємно проймало його тіло. Але звідки воно взялося?

Припав до окуляра і відсахнувся: сліпуче світло, біле і синє, різонуло йому очі. Але то було з незвички. Згодом око призвичаїлось, і Підгайний міг розгледіти планету, що насувалася на них. Її сяюча поверхня вже не вміщалася в об'єктиві. Ігор помітив різкі тіні від шпилів і гір. "Значить, нема атмосфери!" Гарячково поспішаючи, почав фотографувати невідоме світило. "Навіщо це я роблю?" — промайнула думка, але він відразу ж про це забув і продовжував фотографувати, звичайно, безсистемно, різні ділянки поверхні астероїда. Планетка наближалася... Коли віддаль до неї скоротилася настільки, що можна було побоюватись зіткнення, Ігор сів за пульт і включив двигун. Майстерно маневруючи, він "приліпився" до невеликого виступу на планетці. Смеречанська навіть не прокинулася.

АСТЕРОЇД "НАДІЯ"

Перед очима астронавтів лежав пустельний краєвид: сіра кам'яниста поверхня, порізана тріщинами; то тут, то там стирчать невеликі скелі чудернацької форми. До лінії обрію зовсім близько, рукою подати.

Тепер, коли ракета лежала на поверхні, впадало в око, що освітлена планетка дуже слабо. Та й не диво: серед зірок на темному фоні неба Ігор насилу відшукав світило, навколо якого мандрує по своїй орбіті астероїд. Далека зірка сяяла немов дорогоцінний камінь.

— Нарешті ми на твердому ґрунті, — сказала Надія. — І, здається, планетка ця кам'яна. Тут обов'язково повинен бути вуглець.

В її голосі чулися нові нотки — почала прокидатись цікавість до життя.

— Я теж сподіваюся, — сказав Ігор, вперше за всю подорож надіваючи скафандр. — А знаєш що? Давай назвемо цю планетку "Надія". На твою честь і... щоб справдилися наші надії.

Смеречанська похитала головою:

— Ну що ти!

— А чому ні? Адже чимало астероїдів, що рухаються між орбітами Марса і Юпітера, мають власні назви: Церера, Паллада, Веста, Юнона, Ерот, Ідальго, Гермес... До речі, ти пригадуєш, яка сила тяжіння на поверхні Церери? Вона дорівнює 1/30 земної.

— А тут? — спитала Смеречанська. — Як на твою думку?

— На астероїді "Надія" тяжіння, мабуть, ще менше, — усміхнувся Ігор. — Церера має діаметр 770 кілометрів, а "Надія" набагато тендітніша. Діаметр її, очевидно, близько сотні кілометрів.

Ігор пригадав, що славнозвісний англійський астроном Гершель вважав, що біля багатьох астероїдів є густі атмосфери.

— Хай би він подивився...

— Так це ж тут? — заперечила Надія.

— Не має значення — тут чи там. Закони природи скрізь однакові.

— А як ти гадаєш, невже ніде у безмежному Всесвіті немає матерії із зовсім, зовсім інакшими властивостями? — блиснула очима Надійка. — І невже природа вичерпується відомими людству елементами?

Ігор відповів не зразу.

— Хто його знає... — нарешті почав він міркувати вголос. — Люди вивчили, та й то далеко не повно, лише простір навколо себе. Наша наука виробила погляд на галактику, навіть на систему галактики. А що відбувається за метagalacticним "обрієм"? Цілком можливо, що матерія має там інші, невідомі нам якості і форми... Природа безконечна в своїй різноманітності.

— А як, на твою думку, — продовжувала запитувати Надія, — в системі цієї зірки самі астероїди чи є й планети, такі, як Земля?

— Думаю, що є, — впевнено сказав Ігор. — Не може такого бути, щоб маленькі планетки були, а великих не було. Зрештою, ми це скоро визнаємо. Ми зробимо так, як робило людство у своєму історичному розвитку: спершу ознайомимося з тим, що в нас під ногами, а потім подивимося і на небо.

— Краще давай так: ти знайомся з астероїдом, а я відразу ж почну спостереження неба. Сам розумієш, що відшукати планети на такій відстані...

— Нелегко, — докінчив Ігор. — Добре. На своєму астероїді ти можеш наказувати!

Причепивши до пояса сокирку, Ігор прикріпив шолом і попрямував до виходу. Через шлюзову камеру, з якої викачується повітря, швидко вибрався з ракети, ступив на поверхню і пішов зовсім легко: тіло його важило тут дуже мало!

Ішов наче по рівному і пройшов небагато, а оглянувся — ракета вже була за обрієм, лише ніс її, трохи задертий угору, блищав на темному фоні неба. Незабаром і його не стало видно.

Пильним оком розглядав Ігор поверхню астероїда, і в нього чомусь виникла думка, що це — уламок якоїсь більшої планети. Лінія відриву безладно пройшлася по ній, то відтинаючи, наче ножом, то вирываючи з "м'ясом". Тому й поверхня, думав Ігор, місцями гладенька, як стіл, а місцями гостро шпиляста.

А може, вона утворилася зовсім інакше? Хіба астероїду треба було обов'язково відірватися від іншої планети, щоб мати оці гострі шпилі і чорні урвища?

Підгайний зупинився, оглядаючись навколо себе. Хаос якихось твердих порід, слабо освітлених далекою зіркою. Вона вже хилиться до заходу, і її промені залишають западини, ковзають все вище і вище.

Раптом високо на горі щось спалахнуло — біле, блакитне, рожеве... Ніби від великого потужного рефлектора бив сніп яскравого різноколірного проміння. Наче хтось там, невидимий звідси, салютував своєму сонцю, давав йому сигнал: я, мовляв, живу!

Ігор кинувся на той салют. Він забув, що тут немає атмосфери, не думав про те, що астероїд мертвий. Біг, легко перестрибуючи через величезне гостроребре каміння, через широкі тріщини, які чорними блискавками порізали поверхню. При кожному стрибку йому здавалося, що він летить, як птах!

Піднімаючи голову, бачив те сяйво, таке яскраве на чорному фоні неба, і біг, біг...

Враз сяйва не стало. Наче й не було! Ігор подивився у той бік і здогадався: зірка, що викрешувала той дивний блакитно-рожевий сніп, зайшла за сусідній шпиль. Відразу стемніло. Тіні лягли під ноги так швидко, що Ігор і незчувся, як стемніло зовсім. Тільки колючі зорі блищали вгорі. І він почав шукати дорогу назад. Спочатку побіг наосліп, та вчасно зупинився: ледве не впав у глибочезну прірву. Отак можна й скафандр пошкодити...

Ніч на астероїді була дуже коротка. День настав раптово, без світання, без того чарівного переходу, коли світло розливається на Землі ще до появи Сонця, — трепетне, ніжне, м'яке... Тут немає атмосфери, щоб розсіювати світло, ткати прозорі тіні. Далека зоря виткнулась із-за обрію, кинула промені на холодну поверхню планетки — і день почався.

Знову спалахнув "маяк" веселковим світлом і, як здавалося Ігореві, ще яскравіше!

Підійти подивитися, переконатися, що то просто блискавичний камінь! Звідки ж тут узятися рефлекторові? Звичайно ж, це блищить якийсь мінерал, але побачити його зблизька треба обов'язково, інакше Ігор не повернеться на ракету.

Довго він дряпався вгору, наражаючись на небезпеку порвати скафандр. Стіна була майже прямовисна, і тільки мізерне тяжіння планетки дозволяло підніматися. Нарешті Ігор дістався на якусь рівну, як стіл, площадку. Досить було оглянути її побіжно, щоб відчувати — вона не є витвором природи! На ній лишилися сліди якихось інженерних споруд... А маяк? Це справді рефлектор, та який чудернацький! Він схожий на якесь величезне око, що задивилося на свою зорю. Підгайний помітив: око повертається за своїм далеким сонцем і гасне лише тоді, коли сонце ховається за горизонт.

З якимось незрозумілим острахом підійшов Ігор до цього ока. Це була куляста установка діаметром кілька десятків метрів. Змонтовано її на великій кам'яній чи металевій призмі. Обертається, мабуть, завдяки схованій системі підшипників.

Ігор зайшов з тилу, намацав якісь виступи на рефлекторі (в тіні нічогісінько не видно) і легко повернув його вбік. Але як тільки відпустив, око само зайняло попереднє положення: віддзеркалюючою поверхнею до центрального світла.

Скільки тисячоліть дивиться воно, як заворожене, на своє Сонце?

І що означає цей кришталевий погляд у Всесвіт?

Може, це якийсь астрономічний інструмент для вивчення центрального світила? Чи, може, біля підніжжя цієї скелі хвилювалося колись море, і це був справді маяк?

Удень він акумулював енергію Сонця, а вночі випромінював її...

Які розумні істоти жили на цій планеті — чи схожі на людей?

Безмовність була відповіддю на всі Ігореві запитання. Одно він тільки твердо знав: астероїд є частиною великої планети, яка зазнала катастрофи. Що ж воно за катаклізм зруйнував її? Тектонічні явища чи, може... руйнівна війна?

Вцілілий майданчик, на якому стояв маяк, не займав і гектара. На другому його краї темніла яйцевидна споруда, яка спочатку здалася Ігореві величезним каменем. Підійшовши ближче, побачив, що то якесь приміщення. Частина його наче ножем відтята, і тепер можна бачити відкриту середину — якісь секції, схожі на кімнати, причому всі овальні. Матеріал цієї споруди, і зовні і в розрізі, такий однорідний, що Ігореві здалося, ніби цей будинок зроблений з моноліту.

Вражений усім побаченим, блукав Ігор по поверхні цього осколка невідомої планети. Шукав решток її цивілізації і не знаходив. А коли натрапив на родовище алмазів — наче прокинувся. Вуглець! Густина його набагато більша, ніж у того твердого "пального", яким живиться їхня камера згорання.

Алмазне каміння випирало з породи, наче само хотіло вилущитись. Стримуючи хвилювання, зняв з пояса сокирку і почав відбивати зразки. В ракеті вони зроблять аналіз, але й зараз ясно, що це вихід на поверхню кімберлітової[4] жили з величезним вмістом алмазів. З-під сокирки бризнули шматки породи із вкрапленими в них кристалами прекрасного мінералу. Ці вкраплення сяяли, мінилися в промінні далекого Сонця... Ні, жоден банк не мав і частини того багатства, яке лежало під ногами в Ігоря. Та воно цікавило його як пальне. Під дією високого тиску і температури у спеціальних камерах зламаються оці дивовижні кристалеві решітки, атоми будуть іонізовані, і їх потоки ринуть у дюзи... Це буде нова краса — краса нестримного руху!

Коли Ігор вийшов з ракети, Надія довго дивилася йому вслід. Потім зарядила плівкою автоматичний фотоапарат, з'єднаний з телескопом, навела на потрібну ділянку неба і ввімкнула. Тепер треба тільки ждати. Апарат робитиме знімки через рівні проміжки часу.

Планети будуть віднайдені на фото: вони змінять своє положення на фоні зір.

Надія підійшла до свого крісла-ліжка і, постоявши в нерішучості, лягла. Відчуття ваги приємною млістю розливалось по тілу. Дівчина потягнулася, втомлено позіхнула. Потім заклала руки під голову, повіки склепилися, і вона поволі поринула в легкий прозорий сон.

Їй приснився дідусь. Сивий-сивий як молоко, наче сидить на чорному камені на подвір'ї обсерваторії, кругом горбатяться гори, а він жмуриться проти сонця і питає:

— Що ж ти, онучко, привезла мені з далеких світів? Про що ти там дізналася? Які дивовижні квіти бачила?

Надія хоче сказати дідусеві щось значне, щось дуже важливе, але ніяк не може знайти слів.

Дідусеве обличчя ясніє, і все навколо: обсерваторні будівлі, суворі гори — аж засвітилося. Бризнуло те сяйво у вічі, і Надія прокинулася. "О, та це ж Ігор

повернувся!"

— Надії наші справдилися, Надійко! Ось бачиш, — він висипав на підлогу сяюче каміння, — це багатства твого астероїда! Гадаю, що пальним ми тепер забезпечені.

— Ну що ж, я рада, — промовила Надія, взявши кілька камінців на долоню і милуючись ними. — Добре, що ми не ювеліри, а то ох і шкода було б нищити оці дорогоцінності! Це ж рідкісні алмази, о, та які великі!.. На Землі таких ще не знаходили... Скільки ж нам потрібно?

— Відкриємо кар'єр і будемо брати, поки не наповнимо контейнери. От тільки трудність: закладеш багато вибухівки — полетить каміння у міжпланетний простір: тяжіння таке мізерне!

— А ти потроху... Може, зробити заглибину на зразок тунелю і там уже рвати, щоб не розліталось.

— Вірно!

...Що то значить для людини настрій! Хороший настрій і знесиленому сили дає. Надія могла переконатися в цьому, спостерігаючи роботу й поведінку Ігоря. Де в нього стільки енергії береться? Здавалося, виснажився чоловік до краю, а от відкрилася перед ним перспектива — і плечі розправив, і усмішка заграла... Правда, він і раніш не нарікав, та хіба було весело? Тепер він розцвів. А з якою наполегливістю і кмітливістю видобував вуглець!

— Отакі-то справи, Надю, — зиркнув на дівчину веселим оком. — Ось наповнимо контейнери, і тоді... обирай планету!

Наповнити контейнери алмазами було не так-то легко. Вибух може зовсім зруйнувати скелю. Тут застосовувати силу треба обережно.

Відкрив люк до технічного складу ракети, зайшов у тісне приміщення і почав розглядати різне спорядження. Тут його було багато: інструменти, пристосування, прилади. Все це тримали міцні затискувачі на стінах, підлозі, стелі, на кронштейнах, що стояли тут кількома рядами. Ага, ось геологічне спорядження... Ігор схопив металевий ящик, з якого стирчала довга трубка. Вона закінчувалась конусом, у вершині якого темнів невеличкий отвір. Швидко подався в кабінку.

— Отепер попрацюємо! — похвалився Надії. — Розумієш, це — газовий електробур!

— Не дуже я на цьому розуміюся, але раз ти кажеш, то...

Збираючись до виходу, він захоплено вигукував:

— Це чудесна штука! Дотикаюся породи конусом, вмикаю атомну батарею. В газовому потоці у цьому отворі — електричний розряд. Виникає висока температура і тиск — не великий, не страшний, а такий, що порода, в якій зацементовані алмази, почне розламуватись!.. Так ото — кусочками...

— Ти ж обережно, Ігоре, — попросила Надія, коли він, одягши скафандр, пішов до шлюзового тамбура.

Через якусь годину вона вже бачила в ілюмінатор, як Ігор ніс до ракети великий ящик блискучого каміння. Контейнери заряджалися зовні. Надія теж відчула приплив бадьорості, і від того дихалося легше.

У вивченні планетної системи Смеречанська натикалася на все нові й нові перешкоди, і справа посувалася не так легко, як можна було думати спочатку. Збивали з пантелику оті яскраві іскри, що креслили увесь чорний небозвід, — маленькі астероїди й метеорити. На фотографіях треба було відрізнити їх від поважних планет, що неквапно пливли по своїх орбітах.

Заготувавши "пальне" і зробивши технічний огляд енергетичного комплексу, Ігор почав допомагати Надії. Кожній новій планеті, яку вдавалося відшукати, вони раділи, як діти.

— Так це ж знайома модель! — вигукнув Ігор, коли вони відкрили сьому планету. — Це, мабуть, наша Сонячна система!

Але через деякий час вони відшукали восьму, дев'яту і... десятую. А та, що розсипалась на осколки, до одного з яких вони пришвартувалися, була одинадцятою. На дві планети більше!

— Ну що ж, не біда, — заспокоював себе Ігор, — коли б це була наша рідна Сонячна система, то Земля — третя планета... Полетимо на третю! Як ти гадаєш, Надю?

Дівчина не заперечувала. А коли вираховували відстань третьої планети від її зірки, намір їх ще дужче зміцнів: адже віддаль ця була така сама, як від Землі до Сонця!

Подовгу сидів Ігор біля телескопа, вивчаючи далеку планету, немов хотів хоч краєчком ока зазирнути у невідоме. А вона голубіла серед темряви м'яким привабливим сяйвом і немов кликала до себе.

— Голуба планета! Давай так її назовемо, Надю? Згодна?

— А чому б і ні? — відгукнулася дівчина, вивчаючи фотографії. — Це красива назва, але...

— Що "але"?

— Коли ми вирушимо? І чи не задушить нас голод, поки долетимо до тієї голубизни?

І дивно: поки не згадували про голод, наче й не відчували його, а досить було згадати, як з'явився пекучий біль у шлунках. Те, що вони ще й досі не загинули від виснаження, було просто чудом.

— У мене готові майже всі дані, — невесело сказав Ігор. — От розрахую маршрут — і стартуємо.

Для того щоб розрахувати маршрут, потрібно було підготувати завдання електронно-обчислювальній машині, а саме це й відбирало найбільше часу. Ігор добре усвідомлював, що чим старанніше він підготує завдання, тим точніше визначить маршрут електронна машина. Тому він не шкодував останніх крапель своєї енергії і працював майже без відпочинку. Поспить з годинку — і знову сідає до столика.

Нарешті Ігор закінчив. Тепер черга була за електронним мозком машини. Вона з усіх можливих варіантів мусить обрати найкращий і повести по ньому "Мрію" до Голубої планети.

Ігор сів за перфоратор, вистукав завдання. Приймальна щілина жадібно ковтала стрічку...

Не встиг Підгайний витерти хусточкою спітніле чоло, як уже була готова відповідь. Все було вказане: віддаль у кілометрах, кількість годин польоту, кількість потрібного "пального", час роботи реактора і т. д. Найбільше цікавив Ігоря час перельоту.

— Угадай, Надю, за скільки долетимо?

— Чим скоріше, тим краще.

— Нам летіти всього-на-всього дві тисячі вісімсот вісімдесят годин.

— Дві тисячі...

— Немає й трьох. Ну, чого ти невдоволена?

— Та нічого... — Надія замовкла.

Ігор махнув рукою:

— І завжди вам, жінкам, не догодиш! Ну не розстроюй мене перед урочистою хвилиною старту. По місцях!

Оцю команду "по місцях" він вигукнув так, ніби тут був великий екіпаж. Надія не втримала усмішки: "Ну й Ігор!" Швидко лягла на своє місце, насторожено чекаючи тієї миті, коли запрацює реактор.

Включивши управляючу машину, Ігор і собі кинувся до лежачка.

Лежали принішклі.

Слухали.

Чекали...

Загриміло! Зарокотало! Наче хтось могутній і добрий схопив їх і поніс, поніс у високості. Млість охопила їхні тіла, а в свідомості жила ще надія: це ж останній відтинок їхнього довгорічного шляху!

Обірвався гуркіт. Раптово, відразу. Ракета мчала з постійною швидкістю, відчуття ваги зникло.

Припавши до ілюмінатора, Ігор побачив далекі іскри астероїдів і полегшено зітхнув.

НОВИЙ СВІТ

Голова в Ігоря боліла, аж гула. Він довго лежав з заплющеними очима, а коли розплющив — знову різнуло світло. Здалося, що вся кабіна залита сліпучим світлом. Він з трудом встає, підходить до ілюмінатора. Що це? Півнеба голубіє, сяє, міниться.

— Надю! Голуба планета! — в роті йому пересохло, і він ледве шепотить. — Так, так, справді! Нарешті!

Очі його засвітилися радістю.

— Стривай, — стривожилась Надія. — Реактор мовчить?

— За реактор не бійся. Машина сама увімкне його в потрібний момент. Завдання ж я дав ще на...

Ніби стверджуючи його слова, заревіли дюзи, важке гудіння наповнило кабіну. Ракету різко хитнуло. Надя й Ігор попадали. Насилу доповзли до своїх лежачків. Тепер залишалося тільки ждати. Лежати і ждати, поки електронне око ракети не вибере зручного місця, а електронний мозок не посадить їх на "береги майбуття". Відчувалися сильні струси. Голуба планета, пересилуючи відштовхування реактивних двигунів,

притягувала космічний корабель з великою силою.

Тягучі хвилини. Рокіт двигунів болісно відлунював у голові. І взагалі все це схоже на якийсь важкий сон, марення хворого. Хоча б уже стихло бушування газу в дюзах!

Надія повертає голову, щоб глянути в ілюмінатор. Нічого не видно, крім сліпучої голубизни. Дівчині здається, що вона гойдається на гойдалці, як у дитинстві. Заплющила очі, уявила тінистий сад і гойдалку між деревами...

— Сіли! Ми вже сіли! — гукає Ігор.

Тільки тепер Надія помічає, що двигуни стихли. Але ракету погойдує. У чому ж справа?

— Ми на воді, Надю! — знову кричить Ігор. Він притулився до ілюмінатора. — Уявляєш? На воді! Значить, сполука кисню і водню поширена у Всесвіті...

Це було захоплююче видовище: до самісіньких обріїв голубів, поблискував океан. Довго, дивилися наші мандрівники на його розгойдану поверхню, не в силі відвести очей. Після темних і пустельних міжпланетних просторів це було неймовірним, здавалося якимось чудом! Одна за одною котилися хвилі, хлюпали об металеве тіло ракети, розходились, щоб за нею знову зійтися і котитись, котитися вдалину. Мимоволі спадало на думку, що ця загадкова планета складається з води і коли б спрямувати "Мрію" у глибочінь, то вони виринули б на другому боці...

Що ж робити? Харчі закінчилися, є тільки вода...

Надя й Ігор почали обмірковувати своє становище. А воно нагадувало рівняння з дуже багатьма невідомими. Який, наприклад, склад води в океані? Чи немає в ній розчинів, шкідливих для людського організму? Чи не отруйна атмосфера? Чи не вбивче світло цієї зорі, що так щедро заливає океан? Або космічне проміння? Чи потрапляє воно в атмосферу?

Почали брати проби.

Над хвилями невідомо звідки з'явилася ціла зграя величезних птахів. Вони летіли так низько, що інколи черкалися об воду своїми білими грудьми. Їх красиві голови з червоними дзьобами поверталися то вліво, то вправо. Побачивши важке тіло ракети, птахи не звернули, а тільки трохи піднялися вгору, щоб перелетіти. Надія, відірвавшись від пробірок, глянула на них, але... не помітила ніг. Коли ж подивилася вслід, то побачила, що в кожного птаха на спині стирчить неначе віяло з барвистого пір'я.

— То в них вітрила, — сказав Ігор. — Сядуть на воду — їх вітер пожене. Мабуть, планета водяна, бо ці птахи не пристосовані до суходолу. Зараз вийду...

— Почекай аналізу проб! Я вже кінчаю.

— Та що там той аналіз — птахи живуть? Ну, роби, роби аналіз.

— Кисню тут багато — 24 проценти...

Далі Ігор вже не слухав, вийшов без скафандра. "Не може бути задушливою атмосфера з таким великим вмістом кисню!" — думав він, висуваючись із люка. Обережно дихнув — нічого! Тоді відкинув усякі сумніви і вийшов.

Металеве тіло ракети нагадувало підводний човен. Навколо розкинувся широкий світ. Легкий, ніжний вітерець обвівав Ігоря і наче п'янив його. Дуже хотілося скупатися,

поплавати. По скобах на корпусі Ігор зійшов униз, нахилився і зачерпнув рукою води. Трохи холоднувата, але купатися можна. Попробував на смак — гірко-солоне, майже така, як і в земних океанах. Ну як тут не скупатися? Колись — дуже, дуже давно, ще до космічного рейсу, — Ігор був хорошим плавцем і не раз успішно виступав за товариство "Наука". Йому перевалило тоді за тридцять. А зараз скільки? Сорок? П'ятдесят? Він не знає, відчуває тільки, що занадто виснажений, знесилений і, якщо скупається, то це додасть йому бадьорості!

Скинув комбінезон, білизну повісив на поручнях. А яке худе тіло! Шкіра і кістки. Де ж поділися тверді, мов кремін, м'язи?

Ігореві не вірилось, що це його — білі, аж сині, руки й ноги, ребристі боки і запалий живіт. Одна борода тільки була розкішною — сягала мало не до пояса.

Обережно спустився у воду і, легко відштовхнувшись од скоби, поплив. Швидко захекався, хоч від ракети відплив, може, метрів на п'ять. В ілюмінаторі виднілося обличчя Наді. Щоб відпочити, Ігор ліг на спину. Легка хвиля погойдувала його, наче бажаючи заколисати.

Але ніжитись не випадало: страшенно хотілося їсти. Голод давав себе відчути різкими болями у животі. "Океан, — думав Ігор, — колиска життя. Не може бути, щоб у ньому не було риби!.." Пригадав, що, вирушаючи на Венеру, вони взяли чимало всякого спорядження. Зараз же за роботу!

Вибрався на ракету, одягся. Незабаром знайшов невелику капронову сіть, вмонтував на скобах і почав рибалити. Якщо пролітатимуть птахи вітрильники, Ігор постарається підбити хоч одного з пістолета. Ех, це було б чудово — наїстися пташатини! Та й риба — хіба не смакота?

Заходило сонце. Ось уже тільки скибочка його жевріла над водою, о, втонула й вона... Океан швидко темнів.

Ігор то опускав, то витягував сіть, але довго нічого не ловилося. Нарешті потрапило кілька рибин, та схопити йому вдалося лише одну, решта вислизнула в воду. Ігор обома руками притиснув рибину до грудей. Наче найдорожчий скарб, поніс її в кабінку і, радісно усміхаючись, передав Наді;

— Вари юшку!

Через якихось півгодини вони вже смакували гарячий суп — вийшло, може, по склянці бульйону. Обережно підносили ложки до губів, студили і задоволено прицмокували. Хіба є щось смачніше за свіжу юшку?

Потім Ігор знову закинув сіть. Надя сіла на порозі люка. Повітря п'янило її. Широко відкритими очима дівчина, вбирала цей незнаний світ, серце її наповнювалося то радістю, то тривогою.

— Поглянь, Ігоре! — скрикнула вона, вказуючи на небо.

Ігор задер голову. По небу пливла яскрава зірка, велика, сяюча, вона ніби вітала стомлених мандрівників.

— Як швидко рухається цей супутник! — вигукнув Ігор, згадавши неквапливий Місяць.

— Шкода, що тут немає ще й кільця — такого, як на Сатурні, — пожартувала Надя.

Ігор мовчки дивився на небо, та сіть щось сіпнуло, і він нахилив голову вниз. Поглянув на воду — волосся йому заворушилося з жаху. До ракети наближались якісь страховиська. Великі голови світилися в темній воді, причому світло то спалахувало, то погасало. Ось вони все ближче, ближче... З води витикаються їхні лапи, наче щось жестикулюють. Дивні створіння! А як вони спритно плавають! Як риби! От і населення цієї планети: водяники.

— Ти бачиш, Надю? — не своїм голосом закричав Ігор. — Заждіть, я вас почастую!

Надя була так замріялася, що коли Ігор закричав і вистрілив, то мало не впала у воду. Чого він стріляв — не второпала. Глянула — якісь страховиська накинулися на нього... Пролунав ще постріл, Ігор швидко вскочив у ракету.

ГЕОГРАФІЧНЕ ВІДКРИТТЯ

Ігор тільки тоді відітхнув, коли за ним закрився люк. У ногах, а надто в колінах, відчувалася така слабкість, що він мало не впав. У вухах тоненько сичало, по обличчю стікали солоні краплини — чи поту, чи морської води. Похитуючись і обпираючись об стіни, пішов до пульта. Надія мовчки поступилася місцем, сіла поруч. Він запустив двигуна, металеве тіло ракети глухо завібрувало. Звичним рухом ввімкнув екран локатора. "Мрія" залишила позад себе розбурхані хвилі. Ніякої погоні не помітно. Та й як вони можуть переслідувати ракету, оті водяні створіння? Сам вигляд її, мабуть, нагнав на них такого жаху, що тепер довго не покажуться на поверхні!

— Ти бачила таке? — нарешті заговорив Ігор. — Добре, що я їх помітив...

— Бр-р... — здригнулася Надія. — Вони такі страшні! Як ми житимем на цій планеті?

Ігор зменшив швидкість, чомусь спрямував ракету на захід і, невідривно стежачи за екраном локатора, сказав:

— Дослідимо, тоді побачимо, що робити.

Довго пливли вони темним океаном. Десь далеко з лівого борту в небі з'явилася сяюча безформна пляма. Здавалося, що хтось прорвав темне склепіння неба і ззовні сюди ллється якесь голубувате світло. Надія дивилася в ілюмінатор і тривожно думала: невже доведеться покинути оцю Голубу планету? Сама думка про чорні безкраї провалля космосу гнітила її. Ех, коли б оце повернутися на Землю! Ніколи, ніколи вона б не полетіла більше в холодний і ворожий простір. І чого, власне, рватися з Землі? Хіба є де-небудь щось прекрасніше за її повітря, степи, річки, гори? Ходила б оце боса по траві, хай би налітав на неї вітер, хай би шмагав дощ... Як там у поета сказано: "О земле моя, всеплодющая мати!"

— А ти пригадуєш плач Ярославни, Ігоре?

Ігор здивовано глянув на неї ("Чого це раптом здумала Ярославну?"), наморщив лоба, подумав трохи і продекламував:

В Путивлі-граді вранці-рано

Співає-плаче Ярославна,

Як та зозуленька кує,

Словами жалю додає.

Ігоря охопило поетичне почуття. Деся аж із самісіньких глибин пам'яті зринали хтозна-коли вкарбовані слова і образи. Він увесь сяяв, чутлива душа Надії вловила те сяйво, розкрилася йому навстріч. І наче розтанув металевий корпус ракети: вони бачили перед собою поле, а в тім полі невеличке місто, обнесене земляним валом, а на тому валу ходить молодиця, піднявши руки, і розпачливо звертається до сонця, до вітру, до річки, що синіє на обрії.

І квилить-плаче Ярославна...

Замовк Ігор. Деякий час мовчала й Надія. Тепла усмішка освітила її змарніле лице і згасла.

Знову вони відчули себе якимись зернятами в залізному стручку.

Кілька діб відпочивали, набиралися сили. Риба йшла їм на користь. Та й вітрильники, як виявилось, були дуже смачні й поживні.

Одного вечора Ігор щось помітив на екрані локатора.

— Поглянь, поглянь, Надю!

Вона схилилась над матовим овалом: щось темніє над хвилями океану. Невже отаке величезне страховисько?

Чим ближче вони підпливали, тим більше випиналося воно над водою. Ігор вимкнув двигуна, кинувся до ілюмінатора.

— Та це ж гори, Надю, розумієш — гори!

Дівчина й собі подивилася. Так, це суходіл. Видно, як білі гребені хвиль розбиваються об підніжжя чорної скелі.

"Суходіл!" — хотілося крикнути їй, але голосу забракло, і вона прошепотіла:

— Суходіл...

— Ох, і здорово! — розмахував руками Ігор. — Рано-вранці піду в похід, а ти виглядатимеш мене, як та Ярославна...

Ігор відкрив вхідний люк, і шум розбурханої стихії наповнив ракету. Похитуючись на хвилях, вона потроху наближалася до берега.

Пильно дивився у воду: чи не з'явилися водяники? Ні, не видно.

Вітру зовсім нема. Але хвилі здіймаються важкими пагорбами, котяться до берега — гу-гу-ш-ш-с-с-с, аж стугонить повітря. Піна витанцьовує на гребенях, спадає і з сичанням спливає назад. Океан посилає нові вали, і вони важко гупають об берег, розбиваються на скалки. Їх не видно, лише чути — хчу-у-с-с-ш... Наче шугають кудись один за одним пасажирські поїзди.

"Яке можуть!", — подумав Ігор.

ПРИГОДА З НАДІЄЮ

Поснідали знову юшкою з риби. Водилося її тут багато, Ігор недовго й порибалив, а вони мали кільканадцять штук сизоспинних рибин. М'ясо їхнє було ніжне і дуже добре на смак.

Ігор жартував, зиркаючи на дівчину:

— Ти хочеш зробити мене вегетаріанцем. На вечерю — риба, на сніданок — риба...

От комусь жіночка попадеться!

— Дякуй, що хоч це є.

— Ось піду на полювання, притягну тобі якого-небудь динозавра... або мамонта. За кам'яного віку у нас на Землі в кожному ресторані були біфштекси з мамонтятини...

Надія не підтримала жарту. Її обличчя було заклопотане.

— І я з тобою піду.

— Отакої! — Ігор перестав сьорбати юшку. — А ракета як — покинемо для водянників?

— А коли там що-небудь трапиться з тобою? Ні, ні, самого я тебе не відпущу.

Ігор знизав плечима, хотів щось сказати, але передумав. Швидко доїв юшку і почав лаштуватися до рейду на невідомий, таємничий суходіл.

Спустивши на воду пластмасового човна, вони з великими труднощами відбуксирували ракету в затишну бухту, оточену з трьох боків зеленими горами. Човен винесли на берег і сховали у заростях широколистих кущів.

Почали видиратися на гору, щоб звідти оглянути місцевість. Іти було важко: все, що тут росло, сплелось в один зелений клубок. У деяких місцях доводилося прорубувати прохід. Але Ігор не випускав з руки автоматичної рушниці, а Надія стискувала мережану рукоять пістолета. Хвилинами їй здавалося, що вони потрапили в земні джунглі, де так і кишить звірина. Тут поки що не видно ні тигрів, ні пантер, але хто його зна, чи не стежить за ними яке-небудь хиже око?

В гущавині щось кугикало, посвистувало і верещало, але, видно, не через їхню появу. Надія оговталась, осміліла, пішла швидше. Розводила руками віти, і коли Ігор відставав, його хльоскало по обличчю. Надія пустотливо сміялась і продиралась все вище і вище. Гілкою Ігореві збило берета. Він обернувся і тут же підняв його з землі. Надя за цей час могла зробити не більше десяти кроків. Та коли Ігор поспішив, щоб наздогнати її, — дівчини ніде не було. Ігор присів, щоб краще роздивитись: мабуть, сховалась! Ні, не видно.

— Надю, годі дурачитись, — сказав упівголоса.

Дівчина не озивалась.

— Надю!

Мовчанка.

Ступив кілька кроків уперед.

— Надю!

Не відгукується.

І тут Ігор раптом відчув, що дівчина не жартує, — з нею щось трапилось. Відчув усім тілом. Тримавши наготові рушницю, почав придивлятися до слідів. Невже звір який?.. Але ж у неї пістолет — могла б вистрілити.

— Надю!

Навколо було тихо і тривожно.

Через кілька кроків Ігор побачив западину, порослу травою, посередині — з'яв отвір. Ось видно її слід у траві: там, де вона ступала, трава прим'ята. Слід обривається

біля провалля. Чи глибоко там? Чи вона жива?

Ігор, обережно пробуваючи ногою ґрунт, підходить до отвору; лягає, щоб зазирнути туди, але нічого не бачить.

— Надійко!

З-під землі почулося приглушене:

— Я ту-у-т. Це якась пече-е-ра...

— Дуже забилася?

— Трошки...

— Глибоко?

— Метрів з десять бу-у-де.

— Побудь, я за тросом збігаю!

Ігор відповз, потім схопився на рівні ноги і подався назад, у гушавину. "От уже роззява! — сварився в думці. — Куди вона дивилася? Ну нічого, це могло й зі мною трапитись. Хоча б не покалічилась".

Вийшовши на берег, Ігор відразу побачив ракету — вона важко похитувалась на воді. А човна не було. Обійшов усі куці — нема! Відчув холодок, наче хто снігу сипнув за шию. Невже водяники поцупили човна? Але довго роздумувати ніколи. Швидко роздягнувся, сховав у густих заростях одягу й рушницю і кинувся до ракети вплав. Тривожне передчуття не залишало його, поки не пересвідчився, що в ракеті все на місці. Швидко обмотався тонким капроновим тросом і, замкнувши люк, поплив до берега. На зловісну гору не йшов, а біг, скільки було сили. Серце мало не вискочило з грудей.

Один кінець троса міцно зав'язав за найближче дерево, другий — кинув у зяючий отвір. Погукав:

— Надю!

Відповіді не було.

— Надю, ти чуєш?

Знову мовчанка.

Чоло в Ігоря зрослося потом. Прислухався. Невже знепритомніла? Оглянувся навколо, шукаючи деревини, — треба ж підкласти під трос, щоб він не врізувався у землю. Схопив рушницю, поклав біля отвору і почав спускатись. Тіло наче враз поважчало — так і тягло вниз.

Відчувши під ногами м'який ґрунт, Ігор пустив трос. У підземеллі темно. О чорт, чому ж він не взяв ліхтарика у ракеті?

— Надійко, де ти? — гукнув, ступаючи в темряву.

Наткнувся на щось тверде. "Може, камінь?" Так і є, кам'яні глиби.

Ні, тут її нема. Ігор випростався, трохи одійшов від отвору. Очі почали звикати до мороку. Наді просто пощастило, що вона не розбилася, але що з нею тепер? Де вона поділася за ті 15-20 хвилин, що він бігав за тросом?

Ігор стривожився, йому уявлялися всякі жахи. Може, у цій печері мешкають якісь, страхітливі хижакі? Або підземелля з'єднується з морем, то її вхопили водяники...

Може, вона конає в пазурах, а він тут стоїть і роздумує.

Кинувся вперед, приклав долоні рупором до рота, закричав щосили:

— На-а-дю!!!

Луна повторила кілька разів:

— На-дю, На-дю...

Потім почувся її голос:

— Іду, тихіше.

Тепер він розсердився. Чорт зна, що таке! Блукає по підземеллю, наче на екскурсію прийшла!

Надія з'явилася несподівано. Вхопила Ігоря за руки, зашепотіла, припадаючи до нього:

— Розумієш, там таке... Мені щось показалося, от я й пішла, дай, думаю, гляну...

— Пішла, пішла... — забурчав Ігор. — Ну що ж побачила?

— Тікаймо скоріше. Там чотириногі... люди!

— Що-о?

— Чотириногі люди, і їх там багато. — Надія вхопила його за руку і потягла туди, де тьмяніло денне світло. — Потім, потім усе розкажу.

— Пістолета не згубила?

— Ні, є. Ось він, візьми, — поклала йому в долоню теплий метал.

Зі зброєю в руці Ігор відчув себе впевненіше.

— Лізь, а я постою на всяк випадок.

Надія вхопилася за трос, спробувала підтягнутися, але нічого з того не вийшло. Руки сковзались, трос в'їдався в шкіру, і вона опускалась.

— Не можу я, Ігоре...

— Ну давай я тобі допоможу. Берися за трос.

Надія вхопилась обома руками, Ігор нахилився, обхопив її ноги й легко підняв угору. Вона трохи підтягнулась, але як тільки Ігор хотів пустити, зашепотіла:

— Впаду! Впаду!

Тоді він поставив її собі на плечі, поклав пістолет у кишеню і обома руками вхопився за трос. Надія намагалася підтягнутись. Ігор вигинав долоні, щоб не сковзались, упирався ногами в стіну, були моменти, коли він думав, що от-от зірветься. Зціплював зуби від напруження і дерся, дерся вгору з дівчиною на плечах. Нарешті вона вилізла.

Надія подала Ігорові руку, але він вибрався й так. Змотав троса, узяв рушницю і тільки тоді сів на траву відпочити.

— Важко було? — по-жіночому ніжно спитала Надія і долонею витерла його спітніле обличчя. — Ох, коли б ти знав, як я злякалася!..

— А чого ж ти пішла далі?

— Розумієш, мені здалося, наче щось там зблиснуло і якийсь гомін... От ніби люди заговорили!

— Почулося?

— Отож і я подумала, що причувається, дай, думаю, перевірю. Пішла, коли дивлюсь: печера повертає, я туди — світло мерехтить. Може, є вихід? Пройшла ще кроків з п'ятдесят, бачу — засклена стіна, а за нею — сад!

— У підземеллі?

— Так, під камінним склепінням розрісся величезний сад. Світла багато, все видно як на долоні. Задивилась я на розкішні плоди і спочатку не помітила цих істот. А коли глянула вниз... Повіриш, ну, такі самісінькі, як люди, тільки ходять на чотирьох.

— А вода там є — басейн чи, може, затока?

— Вода? Вони ходили по траві. А вода... Наче є невеличке озерце... Гадаєш, що то водяники?

— А хто ж? Суходолу на цій планеті мало, і цілком логічно, що вони заволоділи цим островом.

— Що ж нам робити? — В очах Надії з'явилася тривога, в голосі звучав розпач.

Ігор мовчки кусав травинку.

— Як згадаю космос, — продовжувала Надія, — то краще вже вмерти, ніж кудись летіти.

Ігор зиркнув на її змарніле лице, подумав:

"Прив'яла наша Польова квітка, але створи їй умови — знову розцвіте".

— Розумієш, Надю, — заговорив, наче розмірковуючи вголос. — Планета мені подобається, подивися, яка розкіш, яке буяння зелені! І тваринний світ, мабуть, багатий. А от господарі... Судячи з того, що ти бачила, в них є якась цивілізація. Але як ми вступимо з ними у контакт?

— А може б, вони сприйняли нас за богів?

— Ну то й що? — усміхнувся Ігор. — Дикуни примушують богів служити їм, а коли яка невдача, то розправляються з ними за зраду. Ех ти, богиня! — Ігор поплескав Надію по плечу. — А знаєш що? Ти посидь тут, на ось тобі пістолет, а я спущуся, побачу, що воно там за чотириногі.

Він схопився і почав розмотувати шнура.

— Ні, ні! — жажнулася Надія. — Їх багато, краще не чіпай. Ходімо швидше до ракети, а то як затягнуть...

Надія не пустила Ігоря в підземелля, буквально потягла "додому". Сходячи з гори, він бурчав не то серйозно, не то жартома:

— І чого це ти мною командуєш?

Надія зупинилася і прошептала йому на вухо:

— От як закохаєшся, то ще краще слухатимеш!

Ох, і Польова квітка...

Так і повернулися наші мисливці ні з чим. Вирішили краще познайомитися з Голубою планетою, а тоді вже складати якісь плани на майбутнє.

— А прогодує нас море, — сказав Ігор, сідаючи за пульт, йому тільки шкода, що пропав човен.

"Мрія" вийшла на океанські простори. Смужка суходолу розтанула в імлі.

Цілий день пливли, сподіваючись відкрити новий континент. Але навколо важко гойдався океан. "Мрія" лягла в дрейф. Ігор і Надія то мовчки слухали плюскіт хвиль, то згадували Землю, друзів, то по черзі відпочивали у своїх кріслах-лежаках. Надвечір Ігор взяв сітку і вийшов назовні.

— От якби ти спіймав золоту рибку! — усміхнулася Надія.

— І що б ти в неї попросила? — спитав Ігор, закидаючи сітку якомога далі від ракети.

— Я б попросила, щоб вона переправила нас на Землю...

Раптом Ігор закричав не своїм голосом:

— Ховайся! Включи реактор!

Та Надя наче приросла до місця. Не могла поворухнутись, не могла ступити й кроку. М'які лапи лягли їй на плечі, і дівчина знепритомніла...

Далі все відбувалося неначе уві сні. Надя напівсиділа в піднятому кріслі. Ніби крізь пелену туману бачила, як таємничі істоти у лискучому різнокольоровому одязі нишпорили по кабіні. Ігор лежав прив'язаний до свого місця, і його вартували двоє оранжевих страховиськ. Інші то заходили, то виходили.

Якась сонна апатія, цілковита байдужість охопила дівчину. Все пропало, нічого вже не вдієш. Ці загадкові істоти, видно, мають досить розвинений інтелект, але що вони зроблять своїм непрошеним гостям?

Наді незабаром наділи поверх волосся якийсь обручик. Кольнули руку нижче ліктя, і вона відчула, як щось тепле-тепле розлилося по всьому тілу. А чи не зціджують її кров? Розплющила очі, — ні, руку їй... перев'язали! Біля Ігоря теж поралися. Надя відчувала — до неї повертається сила, бадьорість! Невже їй ввели якийсь екстракт енергії? Ні, ці істоти добрі, вони, мабуть, хочуть врятувати їх, відновити їм здоров'я.

Їм обом надягли якісь гумові костюми, вивели з ракети і, легенько підштовхуючи, потягли у воду...

ПІДВОДНЕ МІСТО

Водяники, тримаючи своїх бранців за руки, поринали все глибше і глибше. Крізь окуляри в масках Ігор і Надія з завмираючим серцем поглядали у той бік, де лишилося довге тіло ракети, наполовину занурене у воду. Сердешна "Мрія"! Ось коли довелося розлучитись...

Спускалися з короткими зупинками: очевидно, щоб при звичаїтись до тиску. Прожектори на шоломах водяників добре освітлювали воду. Ігор у зручні моменти кивав Наді, але що це означало, їй важко було здогадатися.

"Я не стану піддослідним кролем для цих страховиськ! — думав Ігор. — Втечу! Тільки б вскочити в ракету..."

На одному з перепочинків він раптом крутнувся, вирвався — і, енергійно гребучи руками, кинувся вгору. Та пробити важку товщу зеленкуватої води йому, видно, заважали металеві сандалі. Не встиг відплисти й на десяток метрів, як водяники наздогнали. Вони плавали, як риби. Ігор відбивався, але водяники швидко вгамували його, міцно вхопивши за руки й за ноги.

Далі спуск продовжувався без пригод. Щось унизу світилося, і Надя побачила... густі, підводні ліси. Вони вкривали узгір'я і неначе самі світилися: так ясно було навколо. Спустившись нижче, наші мандрівники помітили серед хащів зелені цілу систему споруд, що нагадували казкові шоломи. Вони з'єднувалися прозорими трубами-тунелями, по яких туди й сюди снували істоти, дуже схожі на людей.

Чим нижче спускалися, тим вище, здавалося, виростав ліс. Нарешті ноги відчували твердий ґрунт. Не відпускаючи Ігоря та Наді ні на мить, водяники зайшли разом з ними до якоїсь затопленої камери. І як тільки вони ступили на її підлогу, збоку висунулась стіна з прозорого матеріалу і щільно закрила камеру. І в той же час почала витікати вода. Чи її витягували насоси, чи сама вона стікала крізь решітки в кутках, — важко було сказати. Але рівень її в камері швидко знижувався. Ось виткнулися з води голови водяників, потім — Ігорева, нарешті й Наді. Виринули плечі, груди, ось вже вода спала до колін... Зовсім зникла. Під ногами — сухісінька помережана підлога, наче тут води ніколи й не було!

Тепер уже Ігоря і Надю ніхто не тримав. Зовсім не звертаючи на них уваги, водяники почали роздягатися. Виявляється, то на них були такі чудернацькі скафандри! Вони поскидали їх у шафу, лишившись у тонкому одязі, що чудово облягав їхні тіла. Ігор і Надя здивовано стежили за ними. Це — не страховиська, а люди, та ще й які люди! Міцні, здорові, високі! І як можна було не розгледіти, що вони у спеціальних скафандрах? Звичайно, коли б це було вдень, то Ігор не здійняв би такої паніки...

Надя й Ігор стояли знічені, розгублені. З їхніх мокрих комбінезонів стікала вода, вони переступали з ноги на ногу і не знали, що робити. Під маскою в Ігоря комічно стирчала борода, і Наді здалося, що коли підводні люди поглядають на неї — в очах у них зринають усмішки.

Нарешті з них зняли маски. Дихати було легко, приємно. Підводні люди стиха перемовлялися між собою, видно, радячись, що робити далі. Голоси в них були м'які, мелодійні, мова навдивовижу знайома.

— Здрастуйте, товариші! — гукнув Ігор, простягаючи до них руки. — Спочатку я не роздивився... Повечоріло, та й несподіванка.

Підводні люди усміхалися привітно, але рук не подавали. Тоді Ігор сам почав тиснути їхні долоні. Господарі щось говорили, але що — зрозуміти не можна було. Принесли костюми і, коли Ігор та Надя переодяглися, повели до свого підводного міста. Страху в наших мандрівників уже не було. Їх розпирала цікавість. Жадібними очима дивилися вони на різноманітне устаткування, житла підводних людей. А за прозорими стінами у товщі води зеленіли водорості. Інколи риб'ячі голови тикались об стіни, очевидно, принадані сюди світлом. А звідки таке м'яке, рівне і приємне для ока світло? А чому тут не холодно? З якого матеріалу ці споруди?

Безліч подібних питань роїлося в голові.

Їх привели до просторої зали, заставленої якимись приладами, завішеної великими екранами.

За столом сидів поважний чоловік. Сиве волосся вкривало йому голову. На вигляд йому можна б дати років п'ятдесят. Цей моложавий чоловік жестом запросив Надю та Ігоря сісти. Пильно подивився він в їхні змучені обличчя, ніби впізнавав знайомих. Потім чітко сказав:

— От і скінчилася ваша мандрівка, друзі! Правду кажучи, ніхто вже на Землі не сподівався на ваше повернення...

— На Землі? — прошепотів Ігор. — Ми потрапили на рідну Землю?

Кілька хвилин він не міг і слова промовити: розширеними очима поглядав то на господаря, то на розгублену Надію. Тоді вхопив її за плечі, труснув і, притиснувши до себе, поцілував.

— Ми на Землі, Надю, чуєш, на Землі!

Пустив дівчину і кинувся до сивоголового чоловіка. Чмокнув його в щоку і, тиснувши йому руку, перепитав:

— Ні, це правда, що ми на Землі? Невже це правда? А може, я сплю і все це мені сниться? Ущипни, Надійко!

Сивоголовий, видно, також схвилюваний зустріччю, усміхнувся, ніяково поглядаючи на свої почервонілі, здавлені Ігорем пальці. Надія підійшла і вхопила Ігоря за вухо:

— А що — спиш?

— Ой, пусти! Ні, ти тільки подумай — ми на Землі! Чи до тебе це не доходить? Я, мабуть, збожеволію...

Принесли якогось холодного напою. Ігор трохи вгамувався. Перестав ходити по залу, сів.

— Значить, на Землі? — промовив спокійним голосом.

— Скільки можна перепитувати? — обізвалась Надія.

— Заспокойтеся, — лагідно сказав сивоголовий. — Ви на своїй планеті.

— А чому ж тоді... — Ігор зробив невиразний жест руками, — ми потрапили під воду?

— Зараз поясню, — підвівся сивоголовий. — Ви перебуваєте на дні колишнього Північного льодовитого океану, в одному з підводних господарств, на схилі гірського хребта Ломоносова. Доки ви мандрували в космосі, людство опанувало глибини світового океану. Цього року керувати оцим господарством доручено мені, а звуть мене Саджера. Я, бачте, захоплююсь не лише історією та лінгвістикою, а й гідробіологією. Як лінгвіст, я вивчив стародавні джерела мов. А щодо гідробіології... Ми культивуємо тут, в океані, не тільки лікарські рослини, яких не можна розводити на суходолі, а й рослини їстівні, дуже багаті на білок і вітаміни. Кожна сім'я без винятку по всій планеті споживає продукти, виготовлені з морських рослин. А "морські луки"? Один гектар їх дає, наприклад, хлорели більше тридцяти тонн! І це ж у висушеному вигляді. В цій водорості 50 процентів білка, в той час як у пшениці всього лише 12. Хлорела — чудовий корм для худоби. А десятки, сотні інших водоростей? Ви про них дізнаєтеся згодом, якщо це вас зацікавить. Одне тільки скажу — океани для нас не лише ідеальні

шляхи сполучення, вони й годують, і лікують, і одягають людей... Та все це ви побачите самі...

Саджера включив якийсь прилад, і на одному з екранів, що були на стіні, з'явилося зображення "Мрії". Вона погойдувалася на хвилях, поблискуючи в промінні Місяця!..

— Подивися, Надю, — захоплено прошепотів Ігор.

— Може, то штучний супутник? — спитала дівчина. — Він збив нас з пантелику!

— Ні, це не він. Зійшов Місяць! Такий самий, як і тоді...

— Е, ні, не такий, — лагідно заперечив Саджера. — З того часу як його відвідали перші радянські космонавти — пам'ятаєте експедицію Плугаря? — люди перетворили його природу. Тепер там є і глибинні, і наземні міста, добувається все необхідне для тамтешньої промисловості.

— А на вигляд — наче нічого й не змінилося, — вставив Ігор.

— Для неозброєного ока. У телескоп ви одразу помітили б.

— А що то за чудернацькі птахи? — спитала Надя про вітрильників і тут же згадала чотириногих людей, яких бачила в підземеллі.

Хотіла спитати про них, та саме заговорив учений:

— То селекціонери вивели. Щоб, бач, жили на воді і не толочили посівів.

Ігоря цікавило інше:

— Значить, ви здогадалися, що наближається та сама ракета, яка колись...

— Як тільки передали повідомлення про наближення невідомої ракети, я відразу пригадав собі вашу експедицію, — швидко заговорив Саджера. — Про її загадкове зникнення свого часу писали багато. Ще в молодості, вивчаючи історію великих мандрівок, я читав брошуру, присвячену вашій експедиції, в ній були наведені і ваші останні радіограми. Між іншим, в подальшому конструюванні ракет була врахована гірка доля вашої, металевої. Так от, ще в ті часи було ясно, що на Венеру ви не потрапили, а згодом, коли астронавти відвідали цю планету, припущення підтвердилося, бо ніяких слідів експедиції не виявилось...

Ігор і Надя слухали, як загіпнотизовані. Виходить, вони прилетіли в майбутнє!

— Ви рушили в космічну подорож, коли комунізм розвивався в нас, у Радянському Союзі, в Китаї, Польщі, Чехословаччині та ще в кількох країнах. Минуло вже багато часу, як він утвердився на всій планеті. І Земля обновилася!

— І мова... — несміливо вставила Надя. — Ви, лінгвіст, знаєте нашу мову, а от перших знайомих ми не зрозуміли.

— То словаки і мадяри, — усміхнувся старий, — вони тут проходять практику. — Він трохи помовчав, збираючись з думками. — А мови, що ж... Мови народів — це ріки. Тепер настала весна в житті людства. А де ви бачили, щоб весною пересихали ріки? Вони стають ще повноводнішими і несуть до океану загальнолюдської культури все більше і більше сонячних хвиль. Ви дізнаєтеся про багато цікавих речей, в тому числі й про мовні багатства, адже починаєте нове життя. Зараз не буду вас втомлювати, хотів би тільки спитати: ваш екіпаж, якщо мені не зраджує пам'ять, складався з трьох чоловік?

— Так. Начальник експедиції загинув, рятуючи нас... — Ігор почав розповідати про трагічну смерть Петра Петровича, про їхнє блукання в пустельних глибинах космосу.

Надія слухала все це наче уві сні. Ніби не з ними це трапилось, а з кимось іншим...

— Петро Петрович був глибоко переконаний, що Венера, з погляду космогонії, аж ніяк не молодша від Землі та інших планет, а як воно насправді? — спитав Підгайний.

Старий вчений здивувався:

— Невже у ваш час хто-небудь твердив, що Венера "молодша"?

— Були такі.

— Ну, то вони зараз би розчарувалися. Геологія точно довела, що Венера має такий самий вік, як і Земля, — близько шести мільярдів земних років. Природні умови, звичайно, інші, і наука там відстала від нашої земної, але наші космонавти побачили там досить високий рівень розвитку. Та ви, коли захочете, побуваєте на цій планеті. А зараз розкажіть мені про себе, про свою добу...

Після безлічі запитань і відповідей Саджера спохватився нарешті і повів прибулих до їдальні. Надія так і не спитала про тих чотириногих... Дієтичний лікар порадив їм спеціальне меню, яке складалося з десятка вітамінізованих страв.

Розмова продовжувалася і за столом. Вчений радив їм виступити згодом з лекціями про ту добу, в якій вони колись жили.

— Адже ніхто ще не зробив такого стрибка, як ви, — стрибка через гірські пасма Часу... — говорив Саджера. — Хто ж краще за вас розповість про ту давню героїчну епоху, в якій ви народилися і вирости?

Хіба можна було не погодитись?

— Перед тим, як ви будете розповідати про далеке минуле людства, коли ще тільки сходилла зоря комунізму, чи не хотілося б вам познайомитись із сучасною Землею? — сказав вчений, усміхаючись. — Бачу, бачу, що не заперечуєте. Так от, незабаром ми вирушимо в екскурсію. Вам, звичайно, цікаво побачити свою рідну, прекрасну Землю?

— Аякже! — в один голос вигукнули Надя й Ігор.

— Ви її не впізнаєте... — задумливо продовжував Саджера. — Комунізм розкував духовні й матеріальні сили людства, і планета розцвіла. Всі народи: і європейські, і азіатські, і африканські, і американські — живуть як дружна сім'я.

Скільки любові було в його тихому голосі, в погляді його примружених променистих очей!

Ігор нагадав про всякі "учені" теорії і прогнози, які пророкували зубожіння, виродження людства через перенаселеність Землі. Хай би тепер переконалися "пророки", на що здатна вільна людина, її всемогутній розум!

— Так, людство зазнало чимало небезпек, — промовив Саджера. — І найбільша з них — імперіалізм, який соціальні недуги "лікував" кровопусканням. У добу комунізму населення зростає невпинно, але всім є місце під сонцем! Звичайно, в нас ще багато нерозв'язаних проблем, — продовжував він, — але соціальна боротьба не роздирає нашого суспільства, як на Марсі...

— А що відбувається на Марсі? — спитав Ігор.

— Там надзвичайно напружене становище. Імперіалістична олігархія загрожує атомною війною Конфедерації демократичних республік. Реакційна правляча кліка олігархії погрожує атомними вибухами зруйнувати планету, перетворити її на рій астероїдів і метеоритів. Все це переслідує одну мету: тримати населення планети під страхом знищення. Війна може там вибухнути кожної хвилини.

— Знайома ситуація! — вигукнув Ігор. — Але невже історія нічому їх не навчила?

— Як це в давнину казали... — Саджера приклав пальця до скроні, замислився. — Ага, пригадав: горбатого могила виправить! Але ми відхилилися від теми. Я розповідав про Землю... Та що тут говорити, ми влаштуємо для вас екскурсію — побачите!

Важко передати, з яким нетерпінням ждали Надя та Ігор цієї екскурсії. Вони побачать рідну планету, її міста й села... Не сиділося в кімнатах. Бродили прозорими тунелями підводного міста і все розмовляли й розмовляли про одне й те ж: як змінилося обличчя планети? Чи впізнають вони рідні місця?

Ігор обстриг свою густу і довгу бороду, поголився. Працівники підводного господарства дивилися на них і дружньо посміхалися. Взагалі Надя й Ігор почували себе серед цих людей майбутнього так, ніби повернулися до рідної сім'ї. Стосунки між людьми тут були прості, без умовностей, але разом з тим високоінтелектуальні. До Надії й Ігоря в усіх — і чоловіків, і жінок — була, звичайно, особлива цікавість, але вони не докучали їм розпитуванням. Навпаки, самі багато розповідали про своє життя й роботу. З розмов із своїми новими товаришами Надя й Ігор дізналися про підводні плантації чудових їстівних рослин, про атомну генетику, завдяки якій ботаніки і агробіологи вивели зовсім нові види рослин. Для Смеречанської це було особливо цікавим. Не без подиву наші мандрівники почули, що Саджері, видатному вченому, давно вже перевалило за сто років, що людство майже зовсім викорінило хвороби і забезпечило довголіття. Багато цікавого почули Надія й Ігор. От тільки про ті підземні ходи забували спитати. Ігор сам не бачив чотириногих, то й не думав про це, а Надію захлеснули нові враження.

Нарешті настав час вирушати в подорож! Наші мандрівники сподівалися, що в скафандрах вони впливуть на поверхню, а там...

Їх запросив до своєї зали Саджера.

— Приготування закінчено, — сказав він, вказуючи на простору кабінку, що стояла біля прозорої стіни. — Можемо вирушати. Займайте місця.

Батьківська посмішка ховалася в його очах. Щось молоде іскрилося в його погляді. Важко було повірити, що цій людині понад сто років.

Коли вони втрюх сіли в кабінку, світло в залі погасло. Перед очима тьмяніла стіна води. Надійка інстинктивно притулилася до Ігоря: здавалося, що вода рине в кабінку. Та ось вона відхлинула, і під кабіною розкинулась збурена поверхня океану.

— Після того як теплі течії, спрямовані сюди людиною, розтопили вічну кригу і піднесли температуру води, цей океан звуть просто Північним, — заговорив учений. — Такі зміни позначилися на кліматі всієї північної півкулі.

— А хіба не піднявся рівень світового океану? — перебив Ігор. — Додалося стільки

води...

— Людство впоралося з цією проблемою. Створено чимало нових морів — у Центральній Азії, в Африці, на Близькому Сході, в Австралії. Є тепер моря і в Америці. Низькі береги континентів, які могло затопити, захищені дамбами. Пішли під воду безплідні простори тундри. До самих берегів океану підкотилися зелені хвилі садів. Погляньте!

На обрії темніла берегова смуга. Здавалось, вона летіла назустріч, як птах із широко розкинутими крилами. І ось внизу білим цвітом забілили сади! Треба було добре придивлятися, щоб помітити серед цього молочного моря будинки. Блисне скляною стіною — і зникне.

Сади... Сади... Зеленіючі поля. Дзеркала водоймищ. Стрічки шляхів. Безкраї лісові угіддя. В повітрі якісь беззвучні літальні апарати — снують, як бджоли.

— А де ж міста? — спитала Смеречанська.

— Скучили за містами? Я змушений буду трохи розчарувати вас. Таких міст, в яких скупчувалися сотні тисяч і навіть мільйони людей, тепер нема. Старі великі міста помалу розселилися. А в багатьох архітектурних масивах цих міст розміщено музеї, картинні галереї. А живемо ми на берегах річок, широченних каналів, незліченних озер, нових морів і... старих океанів. Серед гаїв і садів. Є плавучі будинки, є підводні, але це все спеціального призначення. Транспорт і інші економічні проблеми нас не зв'язують, отож не обов'язково тулити будинок до будинку. Тепер люди розселені рівномірно по планеті.

— А де ж заводи? — обізвався Ігор. — Де шахти і домни? Скільки ось летимо і...

— І ви не бачили диму, правда? — підхопив Саджера. — І не побачите. Жодного димаря на всій Землі. Тільки електрика. Її в нас — океан. Морські течії, річки — це ж непересихаючі джерела струму. А вітри? А фотоелементи, що безпосередньо перетворюють сонячну енергію на електричну! А невичерпний запас тепла у надрах земної кулі? Його ми також перетворюємо на електрику.

— А то було летиш, — пригадав Ігор, — а горизонт весь у заграві — скільки вогню!

— Взагалі дивно, як людство тоді не спалило всього атмосферного кисню, — зауважив Саджера.

— Але ж то була необхідність.

— Звичайно! — погодився він. — Димова фаза розвитку промисловості була неминучою. Але людство вже стояло перед катастрофою: кількість чадного і вуглекислого газу в атмосфері внаслідок технічної діяльності людини збільшувалась. Це загрожувало порушити кругообіг вуглецю на Землі і отруїти повітря.

Надія тільки зітхнула.

Внизу пропливали неоглядні простори. Будинки, що виднілися тут і там в садах і парках, наче салютували веселим блиском скла.

Панорама була захоплююча. Жадібними очима дивилися на неї наші мандрівники, і серця їхні співали. Радість наповнювала їм груди.

РОЗМОВА З БІЛОГОЛОВИМ ХЛОПЧИКОМ

— Ми так швидко летимо... — промовила Надя. — То ж Кавказькі гори у снігових шапках?

— Так.

— А чи не можна зупинитися... хоч ненадовго. Покажіть нам яку-небудь деталь цієї картини.

— Гарзд, — погодився Саджера. — Давайте подивимось, що робиться он біля того гайка...

Кабіна почала знижуватись так швидко, що, здавалося, вріжеться в землю. Але пасажери не відчули навіть поштовху. За прозорими стінами кабіни заколихалася трава, похитуючи дрібненькими різнобарвними квіточками. Ігор з насолодою вдихав аромат настоящего повітря.

Тіні огорнули гайок синім серпанком. Але що то біліє? Невже палатки?

Кабіна безшумно попливла понад травю. Здавалося, під ногами хтось прослав великий килим. А ось і ланцюг озер — вода в них прозора, добре видно сизуваті спинки риб, що косяками ходять у глибині. Поруч із пляжем — вишки для стрибків у воду. Але тут нікого не було. Коли ж наблизилися палатки, Ігор і Надя побачили багато дітей у білих панамках — засмаглих малюків з бистрими очима. Вони сиділи просто на траві, перед ними походжала дівчина в легкій білій сукні. У правій руці вона тримала якийсь тьмянний предмет — не то сумочку, не то коробочку. Вітерець злегка куйовдив їй світло-русе підстрижене волосся.

— Літні заняття школярів, — пояснив Саджера, хоча Надя й Ігор вже здогадалися, що це щось на зразок піонерських таборів. — Учні навчаються круглий рік, з весни — на лоні природи. Адже мозок людини, так само, як і м'язи, увесь час потребує заняття.

— Круглий рік? — здивувалася Надія. — А це не втомлює дітей?

— Ні. Бо програма побудована... як би вам сказати? У певному ритмі. Навантаження рівномірне, воно чергується з відпочинком, спортом... Надзвичайно поліпшує відпочинок музика — надає бадьорості, викликає радісний настрій...

Розмовляючи, вони й не помітили, як опинилися біля цієї аудиторії, розташованої під високим склепінням неба.

Привіталися з учителькою. Вона піднесла на рівень обличчя коробочку, і звук її голосу зазвучав сильніше...

"Мабуть, якийсь мікрофон..." — подумав Ігор.

— Пробачте, — звернувся до неї Саджера, — ми заглянули до вас на одну хвилину. Люди минулого бажають побачити, як тепер провадиться навчання дітей.

— Діти! — звернулася вчителька до учнів. — До нас завітали дорогі гості: видатний вчений Саджера і з ним люди минулого, що прибули в нашу епоху на своїй чудесній "Мрії". Привітаймо ж гостей!

— Здрастуйте, дорогі гості! — загули дитячі голоси, неначе бджолиний рій. — Ми дивилися по телебаченню, як вас зустріли у підводному місті. Тепер нам дуже приємно познайомитися з вами ближче.

— Здрастуйте, діти! — відповів учений.

— Здрастуйте... — тихо промовила Надя.

— Здрастуйте, — прогримів Ігор.

І відразу ж посипалися запитання до людей минулого. З дитячою безпосередністю вони вигукували свої запитання разом, бажаючи якнайшвидше одержати відповіді. Вчительці довелося закликати їх до порядку. Ніяковіючи, вона вибачилась перед гостями, а їм дуже сподобалася допитливість, енергійність дітей.

— Давайте, діти, не всі разом, — сказала вчителька, коли гамір вщух.

— Я хочу спитати людей минулого, — підвівся білоголовий хлопчик.

— Про що? — відгукнувся Ігор.

— Навіщо ви тиснули руки дядям у підводному місті? Це такий звичай був у вас?

— В наступному році ми почнемо вивчати загальну історію, — промовила вчителька, — а потім історію етики. Отоді й дізнаєшся про давній звичай рукостискання.

— Якщо не заперечуєте — я розповім, — звернувся Ігор до вчительки.

— Будь ласка! Я тільки подумала, що це вас затримає, — усміхнулася вчителька.

— Любий хлопчику! Звичай рукостискання навіть у наш час був давньою історією, — почав Ігор, чомусь подивившись на Саджеру. Вчений сидів, поклавши руки на коліна, і уважно слухав. — Люди колись ворогували між собою, нападали одні на одних, щоб пограбувати і скористатися чужим добром. Були сутички, бої і великі війни, в яких знищувалося багато людей...

Почувся здивований шепіт учнів. Їхні лиця спохмурніли. Білоголовий хлопчик знову спитав:

— Хто ж їх знищував? Хіба щось було сильніше й розумніше за людину?

— Люди самі знищували одні одних, — продовжував Ігор, — навіть наука була така, яка навчала, як більше вбивати людей. Палії війни думали над тим, які б винайти засоби, щоб за одну мить зруйнувати цілу країну і вбити та покалічити мільйони чоловіків, жінок, дітей...

— Може, вони були хворі, ті палії? — спитав білоголовий хлопчик. — Треба було до лікарні їх...

— Ні, вони не були хворі. Капіталісти вважали їх за видатних людей. Народи, не бажаючи братовбивства, скидали своїх кровожерних правителів. А після однієї світової війни навіть судили призвідців і покарали на смерть. Та знайшлися нові палії. Вони взяли собі учених слуг, і ті зробили їм атомну і водневу бомби...

— Нам зовсім незрозумілі слова: правителі, палії, імперіалісти, слуги, бомба, — вставив білявий хлопчик. — Ми їх ще не чули.

— Вивчаючи історію, ви ще почуєте ці слова, але це ваше щастя, діти, що ви не бачили, як палають міста і як метал шматує живе тіло. Саме за таке майбутнє, за ваше безхмарне життя, за розквіт цивілізації боролися в нашу епоху найкращі сини людства! — проголосив Ігор.

— А історія рукостискання? — тихо нагадав Саджера.

— Ах, так, рукостискання! Бачите, я сказав, що були чвари... Але тоді ж

зароджувалися й хороші почуття. Люди зближувалися, ставали друзями, братами. І от коли людина йшла до людини з добрими намірами, вона простягала руки, показуючи, що в них немає зброї...

— А що таке зброя?

Запитання посипалися, як зерно з ковша. Діти відразу хотіли дізнатися про все: і що значить купувати, і що таке правителі держав? Ігор зрозумів, що коли б він цілий день пояснював усе це, то й тоді не зміг би про все розказати. Та й потім — завітали на хвилинку, а зайняли вже, мабуть, цілу годину.

Ігор запитливо глянув на Саджеру, і вчений зрозумів його. Він підвівся й промовив, дивлячись на білоголового хлопчика, що так і пас очима:

— Любі діти! Дуже, дуже давно колись були на Землі держави, правителі, армії, суди, тюрми, гроші. Були навіть такі люди, що не хотіли працювати, а жили за рахунок інших. Всього було, аж не віриться. Про все це ви дізнаєтесь, вивчаючи історію. Отже, добре вчіться!

— Будемо вчитися! — загули дитячі голоси.

Незабаром кабіна понесла мандрівників у простори, залиті сонячним сяйвом. Якусь мить ще видно було, як схопилися діти і замахали білими панамками. Це нагадало Наді голубів.

Саджера легенько повернув стрілочку радіоприймача до напису: "Інформація".

Радіоцентр саме передавав повідомлення: на Марсі почалася війна, спровокована імперіалістичною олігархією. Збройні сили Конфедерації демократичних республік у перший же день розгромили військові бази олігархії. Фобос і Деймос[5] вже під контролем уряду Конфедерації.

ВОГНІ ОЛІМПІАДИ

Екскурсія продовжувалась.

Надя помітила сіру стіну, що закривала увесь обрій.

— То агрономи замовили дощ, — сказав учений таким тоном, наче йшлося про щось звичне, буденне, як, скажімо, замовлення обіду.

— А... як же це робиться? — не втрималася щоб не спитати Надя.

— Метеорологи застосовують багато методів: охолодження верхніх шарів хмар за допомогою твердої вуглекислоти, висівання мікроскопічних кристаликів йодистого срібла, а то й оббризкування хмари великими краплями води. Так, так, нічого дивного в цьому нема, — сказав учений, побачивши здивування на обличчях своїх співбесідників. — Завдання полягає в тому, щоб створити центри кристалізації льодинок, ну а великі краплі води зливаються із дрібними, і тоді вже висхідні потоки повітря не втримають їх у рівновазі. Такі дослідження провадилися ще у вашу епоху. Звичайно, ці методи потребують ще вдосконалення; опрацьовуються й інші. Та, як бачите, деякі наслідки є: дощ іде. Доведеться обходити. Якщо мої люб'язні супутники не втомилися, то можемо навідатися... в Сахару.

— А що ж цікавого в пустелі? — здивувалася Надя.

— Сонце вже черкається обрію, — нагадав Ігор. — Чи встигнемо?

— Встигнемо, любі мої! — весело відповів Саджера. — І сподіваюся, що ви побачите там чимало цікавого.

Хоч як швидко чудесна кабіна обходила фронт дощових хмар, береги Африки виринули з-за обрію, коли на хвилях Середземного моря згасали останні промені Сонця.

Континент заряснів вогнями. Тут і там високо в небі спалахнули яскраві зорі — "маленькі сонця", як їх називав учений. Вони на очах розросталися у великі світлі туманності. Через деякий час їхні тремтливі крила зімкнулися, і тепер на небі вже не було темних прогалин: воно засяяло все, засяяло м'яким голубуватим світлом. Стало видно майже так само, як і вдень.

— Що це? — захоплено прошепотіла Надя. — Все небо сяє...

— А, ви про небо? — байдуже перепитав учений. — Нічого особливого. Якщо мені не зраджує пам'ять, ще в двадцятому столітті вже була відома ця реакція.

— Реакція?

— Так, звичайна хімічна реакція. Ви, мабуть, знаєте, що молекули кисню або азоту складаються із двох атомів. Але під впливом ультрафіолетових променів та бомбардування космічними електронами у високих шарах атмосфери ці молекули роз'єднуються на окремі атоми. Природно, що атоми знову з'єднуються, і це супроводжується виділенням енергії. Цей процес відбувається безперервно, він і є джерелом світіння у верхніх шарах атмосфери.

— А чому ж тоді... в наші часи небо не сяяло? — спитала Надя.

— Світіння й тоді було, але дуже слабке. Тепер цю реакцію посилюють, викидаючи на висоту в сто кілометрів спеціальні каталізатори.

— Он воно що! — вигукнула Надя, захоплено дивлячись на сяюче небо. — Яке красиве видовище!

— "Ніч яка, господи, місячна зоряна, видно, хоч голки збирай!" — весело проспівав Ігор, а тоді жартома спитав. — Чи тепер є пісні?

— Аякже! — вигукнув учений. — Зараз їх у тисячу разів більше. Бо й співати є час — робочий день дуже короткий. Офіційно встановлена тривалість чергування по виробничих осередках тепер не перевищує двох-трьох годин. Це по-перше! А по-друге, тепер майже кожний — поет і композитор.

— Такий короткий робочий день? — сплеснула руками Надя. — І невже цього досить, щоб...

— Щоб забезпечити суспільство достатком продуктів і речей?

— Так.

— Звичайно, досить, — усміхнувся Саджера. — Якщо на світанку комунізму в багатьох галузях був шестигодинний робочий день, то тепер, коли техніка так далеко сягнула вперед і продуктивність праці зросла в сотні разів, нам цілком вистачає двох-трьох годин, залежно від специфіки виробництва. Вчені ж працюють, звичайно, набагато більше, бо це вже справа натхнення.

— Чим же тоді займаються люди у вільний час?

— Чим? — здивовано перепитав Саджера. — Чим займаються! Та всього й не перелічиш! Поезією, живописом, скульптурою, музикою. Мільйони ентузіастів саджають сади, виводять нові плоди і технічні дерева та рослини. Інші — доглядають тварин, це їхнє улюблене заняття. Ще інші — ловлять рибу, полюють на мікробів, конструюють нові прилади і механізми. Кожен має змогу повністю проявити себе, свої здібності. Тепер для нас регламентація праці, як її розуміли колись, взагалі не має значення. Праця стала потребою, і кожен дає для суспільства скільки зможе. Ну от я, наприклад, хіба всидів би склавши руки? Це ж треба виключитися із життя. А світ сповнений таємниць, природа щоразу ставить перед нами нові й нові загадки, які нам конче хочеться розгадати. Трудність існує ось яка — знайти себе, вірно визначити свій напрям у житті, щоб якнайповніше розкрилися твої здібності. Інколи людина опанує кільканадцять фахів, поки захопиться одним. Але всіх нас приваблює спорт. Навряд чи знайдеться такий хімік, інженер, садівник, рибалка чи композитор, який би не любив спорту. Сьогодні ввечері якраз розпочинається цьогорічна всепланетна олімпіада. Зараз ми побачимо її відкриття.

Внизу виднілися сади, пальмові парки, річки й озера. Ходили люди в білому легкому одязі, що красиво облягав їхні то бронзові, то зовсім чорні тіла.

В повітрі — все в один бік — летіло безліч усяких апаратів: болільники поспішали на олімпіаду.

— Де ж, нарешті, Сахара? — спитав Ігор.

— Під нами.

— Оце Сахара?

— Так, ця квітуча місцевість була колись пустелею і звалася Сахарою.

— Та невже можна було гарячі піски...

— А я не дивуюсь, — обізвалася Надя. — Якщо впоралися з Льодовитим океаном, то з Сахарою й поготів.

— Вірно. Історія розповідає, що це було не таке вже складне завдання для людства. Одна Гібралтарська гідростанція дала скільки енергії! А напівпровідникові, що безпосередньо перетворюють проміння Сонця в потік електронів? Маючи таку енергетичну базу, люди створили в Африці моря, покрили Сахару сіткою каналів. Спеціально виведені рослини пішли в наступ на піски і менше як за століття довершили біологічний процес оживлення пустелі... А от і олімпійський стадіон!

Внизу видно було гігантську овальну споруду висотою, може, метрів двісті, увінчану прозорою банею. Стадіон увесь цвів красивими вогнями. Вражали архітектурні пропорції, простота і зручність. Але найбільше захоплювали люди! І спортсмени, і глядачі — всі міцні, рослі, здорові, бадьорі.

Зазвучав урочистий хорал. Співали, очевидно, всі оці сотні тисяч: і ті, що вмістилися на стадіоні, і ті, що розташувалися перед екранами за ним. Пісня наростала, ширилася, розливалася, як ріка весною. Вона підхоплювала тебе й несла кудись у невідомі прекрасні краї, де райдуги підпирають кришталеве небо, де в самому повітрі іскриться радість життя...

Посеред поля стадіону спалахнуло багаття. "Мабуть, давня традиція", — подумав Ігор. Все дужче розгоралося полум'я, яскраве, зовсім бездимне, і все урочистіше гриміла пісня.

Прудконогі юнаки, тримаючи над головами смолоскипи, оббігають трибуни і завмирають у красивих позах, неначе бронзові скульптури. Обірвалася пісня, і тоді звідкись прозвучав урочистий голос:

— Олімпіаду всіх комун планети розпочинаємо!

Загриміла музика. Стрункі колони спортсменів рушили на парад. Надя й Ігор не могли відірвати очей від цього видовища. Дивлячись на атлетів, Надія чомусь згадала тих чотириногих людиноподібних істот. Та невже вони справді живуть у тому підземеллі? А може, їй привиділось? Де б вони взялися на нашій квітучій планеті?

— Я хотіла спитати, професоре... — почала Надія. — Може, то справді була маячня, але я на власні очі бачила...

Саджера її не слухав. Дивився на арену і аж саяв від захоплення! Зараз він, очевидно, забув про все на світі, не те що про своїх супутників. Пройшло чимало часу — скінчився парад, почалися змагання, — поки він схаменувся.

— Пробачте, любі, — промовив він, — колись і я виступав на цій арені...

І старий почав із захватом розповідати про спорт, про те, як з обов'язку спорт став потребою кожного.

— Спортивні свята триватимуть цілу весну, — сказав він. — Ми ще не раз заглянемо на цей стадіон. А чи не цікавитеся ви шахами?

— Шахами? — аж підвівся Ігор. — Я вже цілу вічність не грав у шахи! А як вони тепер — не забуті?

— Не тільки не забуті, а стали справді масовими! Якщо не заперечуєте, заглянемо в Антарктиду. Шахісти цих островів (до речі, одні з найсильніших у світі) змагаються сьогодні з шахістами Гренландії. Гадаю, що турнір буде цікавим: у команді Гренландії сто видатних шахових композиторів!

Розмовляючи, вчений орудував кнопками, що всіяли пульт управління. Кабіна попливла вгору, вогні стадіону почали віддалятися, стихав людський шум. Здавалося, ніби велетенський ілюмінований корабель відпливає за обрій.

— Цікаво, як би ти зіграв, Ігоре? — усміхнулася Надя.

— Де там мені тягатися з теперішніми шахістами, — сказав Ігор веселим тоном.

Надія прочитала в його очах приховану думку: "А що ж — я можу позмагатися з ними!"

— Майте на увазі, що гра ускладнилася, — зауважив Саджера. — І вам не завадило б спочатку добре потренуватися.

— Як же вона ускладнилася?

— Змін є чимало. Наприклад, набагато посилилась маневровість пішаків. Тепер вони не відчувають себе такими скованими, як колись. Можуть рухатися в усі боки, так, як і всі інші фігури... Король може ходити під шах...

— Як же це? Коли одного з королів заматовано, гра скінчена!

— Введено "правило останнього ходу". Припустімо, чорного короля заматовано. Та якщо чорні, зробивши один, підкреслюю — останній, хід, можуть також заматувати білого короля, то вони мають право це зробити. Тут стикаються дві матові ситуації. Виходить нічия.

— Цікаво... Це так було колись на дуелях — вмираючий мав право на постріл.

Внизу пропливала оповита ніччю планета. І до наших мандрівників почав підкрадатися сон. Першою задрімала Надя: її заколисала розмова про шахи. Тому вона й не чула початку повідомлення Радіоцентру. Коли ж її розбудили, вона вловила слова:

"...завершилася перемогою соціалістичних республік. Загинула не планета, а несправедливий соціальний лад. У пошуках притулку і бази для реваншу марсіанські магнати кинулися на Землю. Їхні ракети, що захопили чимало воєнного спорядження, опустилися на вершини Гімалайських гір, бо густа атмосфера рівнин для марсіан згубна. Протягом усієї боротьби на Марсі ми дотримувалися нейтралітету. Зараз його знехтувано. Спокій на Землі порушено. Велика Рада Комун вживає заходів по виправленню становища. Район висадки десанту блоковано променевими установками, знятими з гірничих виробок".

— От тобі й новина... — невесело промовив учений.

А Надя й Ігор сиділи мовчки, приголомшені повідомленням.

Саджера припинив подорож по планеті: натиснув на кнопки — і перед ними знову стояла стіна води, як на початку подорожі! За мить спалахнуло світло, і Надя побачила, що вони сидять у кабіні в тому самому залі підводного господарства. Помітивши їхнє здивування, вчений пояснив:

— А ми нікуди й не вилітали. Ми оглядали планету, користуючись системою екранів.

Хоч Надя й Ігор вже мали деякі уявлення про досягнення науки, але такий надзвичайно високий розвиток телебачення їх вразив.

— Давайте заглянемо в Гімалаї! — попросив Ігор.

— Вершини високих гір можна побачити лише здалеку: екрани не сягають...

— То, може, хоч віддалік щось побачимо? Спробуйте, будь ласка.

Саджера знову пустив у дію кабіну. І хоч Ігор та Надя вже знали, що все вони бачать на екранах, які становлять її стіни, підлогу і стелю, проте враження польоту не зникало. Мчали і мчали кудись простори, вкриті туманами, помережані вогнями. Нарешті затемніли громаддя гір. Імла оповила їхні вершини, і нічого не можна було побачити. Лише інколи то там, то там вихоплювались якісь гострі світляні смуги.

— Безумці, — промовив учений, — вони гадають, що раз наше суспільство не мілітаристичне... Та в нас така могутність, що тільки хукнемо, то й сліду їхнього не стане! Але неприємно все це... Краще б вони вибралися по-доброму...

ДРУЗІ РОЗЛУЧАЮТЬСЯ

Життя в підводному місті йшло ритмічно, встановлений медиками розпорядок праці і відпочинку ні в чому не порушувався. Правда, режим був розроблений так доцільно, що його не помічали. Може, це тому, що він не однаковий для всіх? У всякому

разі, наші мандрівники почували себе вільними, бо мали можливість проводити час за своїми уподобаннями.

Надя, наприклад, приєдналася до кількох ботаніків і цілими годинами блукала з ними серед підводних лісів. Її навчили плавати в морському костюмі, полювати на риб. Особливо ж старався один високий, жвавий юнак — Маріста. Він не відходив од Наді й на крок, розповідав їй історію виведення нових видів морських водоростей, водив по дну океану в екскурсії.

Одного разу вони побачили якусь величезну рибину, що непорушно стояла в воді, уткнувшись головою у водорості. Надя підвела рушницю, натиснула кнопку. Невеличкий гострий гарпун поцілів у лискуче тіло біля хвостового плавника. Риба крутнулася і... помчала, як торпеда, тягнучи на тросику розгубленого мисливця. Доки Надя опам'яталася і розціпила пальці — була вже далеко. Її обступили хаші. Що робити? В який бік податися? Коли б її не знайшов Маріста, вона б задихнулася без повітря, бо в костюмах можна перебувати під водою не більше трьох годин... Який він був схвильований, коли розшукав її!

Ігореві ж надокучило сидіти під водою. Хотілося на простір, де вирує життя. Кортіло якнайшвидше побачити рідні місця. Зараз, правда, Ігоря найбільш хвилювало одне: марсіани на Гімалаях. Був переконаний, що без серйозного бою не обійдеться. От коли б йому дорватися до них! Він би їм показав!

Саджера збирався додому: хотів пожити з сином, який незабаром вирушає в далеку космічну подорож.

Зрозуміло, що Надя й Ігор по-різному сприйняли запрошення старого вченого оселитися у нього вдома на березі Чорного моря. Ігор дуже зрадів: це ж його рідна сторона! Надя стояла розгублена: незручно було відмовлятися від гостинності, але... водорості тут надзвичайно цікаві!..

— Бачу, бачу, що вам тут сподобалося! — весело сказав учений. — Ну що ж, залишайтеся на здоров'я! Тільки не грайтеся з рибами! А ми з Ігорем виринемо на поверхню, правда?

— Авжеж!

Надя усміхнулася.

Та коли прощалася з Ігорем — на обличчя їй ліг смуток.

— Не журися, Надю, — лагідно промовив Ігор. — Незабаром ми з тобою зробимо ще одну цікаву екскурсію...

— Ніяких екскурсій! Я хочу побувати в Середній Азії, там, де працював мій дідусь, де...

— ...бігала ти босими дитячими ногами? — закінчив за неї Ігор. — Про це ж саме і я хотів тобі сказати. От побачу я свої рідні місця...

— А тоді разом у Середню Азію?

— Обов'язково!

Вона потиснула Ігореві руку, повернулася і швидко пішла.

В той день Маріста ніяк не міг її розвеселити, хоч пригадував надзвичайно цікаві

дані про морську флору.

Саджера та Ігор навіть не надівали скафандрів, щоб впливати на поверхню. Трубчастим шлюзом вони пройшли в каюту невеличкого пасажирського катерка.

Вчений сів за пульт управління, спустив заслонку вхідного отвору, відключив шлюз...

Катер підіймався вгору самопливом, як посудина, наповнена повітрям. Споруди підводного міста, схожі на шоломи, попливли кудись вниз і вбік, віддалявся підводний світло-зелений ліс. Нарешті навколо них була сама вода, кришталево чиста, прозора. Ще трохи, і катер заколихався на хвилях океану.

— А де ж "Мрія"? — стурбовано спитав Ігор, дивлячись в ілюмінатори.

— Її трохи віднесло вітром, — сказав Саджера. — Зараз ми підпливемо до неї. Ваша космічна ракета буде експонатом історичного музею. Для неї збудують окремий павільйон і збережуть її на довгі тисячоліття.

Експонатом... "Мрія" стане експонатом. Ні, це не порадувало Ігоря. От якби на ній кинутись у зоряне небо!

Вчений з інтересом оглядав ракету; його сухенькі пальці обережно торкалися устаткування. Особливе враження справила на нього пращурка, як він сказав, електронно-моделюючих машин.

— Старенька, вона вже тоді працювала для людства, — похвалив він.

— Е, ні, це тепер вона старенька, — жартівливо заперечив Ігор. — Тоді була ще дівчиськом!

Він навіщо узяв із собою деякі речі, а між ними й комбінезон. Так він робив колись, повертаючись додому...

Тоненьким тросом зачепили ракету і відбуксирували до найближчого порту. Її сигароподібне тіло нагадувало акулу; легкі веселі кораблі поштиво обминали її, а катерки трималися на відстані. "Мрію" лишили похитуватись на хвилях біля резервного пірса. З землею її з'єднував тонкий, як струна, трос. На ньому вигравав вітер.

— Прощай, друже! — гукнув до ракети Ігор, вже сідаючи в машину. Помахав рукою: — До побачення!

Старий усміхнувся. Коли, нарешті, Ігор сів поруч нього, машина рушила. Ніякого руля в ній не було: керувала прихована за щитком програмна стрічка. Мотори, що живилися від фотоелементів, працювали зовсім безшумно. Можна було помріяти...

Хто після довгої розлуки повертався до рідних місць, той може зрозуміти переживання Ігоря. А він же їхав до своєї рідної сторони через століття розлуки.

Не впізнавав нічого, анічогісінько. Ліси тільки стояли знайомою синьою стіною, але він добре знав, що це вже не ті ліси, а дерева-нащадки...

І радісно було і сумно. Плинність, скороминучість життя, безповоротність усього, що пройшло, — все це викликало щемливе почуття. Як можна затримати час, його неспинний літ?

Обабіч дороги пропливали сади, ряди дерев, котеджі з вікнами-стінами.

Біля великого архітектурного ансамблю серед килима яскравих червоних квітів

стоїть мармурова статуя жінки. В лівій руці тримає жмут якихось рослин, праву піднесла до чола і з-під долоні дивиться на шлях, наче когось виглядає. Машина швидко наближається, добре видно риси мармурового обличчя.

"Мистецтво! Ось що дає людині владу над часом. Різець скульптора дав цьому образіві цілу вічність".

Подумав про свою кохану, залишену десь за далеким обрієм часу. Це справді було? Чи, може, наснилось, намріялось?

ГУМАННІ ПЛАНИ ВЧЕНОГО

Вискочивши на широченну центральну магістраль, машина помчала із шаленою швидкістю. Інколи вона досягала трьохсот кілометрів на годину. Здавалося, машина зніметься й полетить над котеджами, садами... Перехресні шляхи проходили попід магістраллю шляхопроводами, і там шугали машини, наче птиці.

Залізобетонний уїжджений шлях виспіював під шинами.

— Так що — може, спробуєте? — сказав Саджера, кивнувши на коробочку з шахами.

Ігор ніби прокинувся, потер тильним боком долоні своє чоло:

— А чого ж, давайте.

Старий повернув своє крісло спиною до переднього скла кабіни, поклав у себе на колінах дошку, розставив фігурки і почав показувати Ігорю нові правила. З приймача линула ніжна, сумовита мелодія.

Ігор захопився шахами. Він переконався, що активізація пішаків не лише набагато ускладнила гру, а й зробила її далеко цікавішою.

Мелодія зазвучала тихіше, почувся м'який жіночий голос:

— Слухайте останні вісті, товариші! Останні вісті!

Наші супутники облишили гру в шахи, насторожилися. Що то нового принесуть радіохвилі?

Жінка-диктор читала:

— Сьогодні вранці літальні апарати марсіанських імперіалістів, які базуються на Гімалаях, спустилися вниз і обстріляли електричними розрядами річкове судно, що йшло з вантажем продуктів. Чергового матроса, що був на кораблі, поранено, вантаж пограбовано.

У зв'язку з цим Велика Рада Комун передала на Гімалаї ноту такого змісту:

"Всім самочинно прибулим марсіанам пропонується негайно залишити Землю".

Коли диктор скінчила, Ігор та Саджера деякий час сиділи мовчки. Потім старий промовив стурбовано:

— Так, події нарастають... Поранили людину, пограбували судно! Це вже занадто.

— Треба вигнати їх, витурити! — вигукнув Ігор, стискаючи кулаки.

— Звичайно, виженемо! Але я вважаю, що краще обійтися без кровопролиття.

— На що ж вони розраховують? Адже їх жменька, а людей — мільярди!

— О, в них далекосяжні плани. Якось я читав книжку їхнього ідеолога, написану ще до початку революції на Марсі. Так він ще тоді пропонував напасти на Землю, захопити

гірські хребти і високогірні плато, спалити ліси на всіх континентах, щоб різко зменшити запаси атмосферного кисню. Силою зброї обернути людей на рабів.

— Ого!

— Незважаючи на таку ворожу нам пропаганду, ми намагалися весь час підтримувати з Марсом добросусідські відносини. Коли там спалахнуло повстання виробників, яке аристократи презирливо назвали "бунтом щурів", ми не втручалися в їхні внутрішні справи, хоча, звичайно, симпатизували експлуатованим. Кинувшись на Землю, вони не врахували, друже мій, головного. Комунізм — це енергія мас. Ця енергія змітає все, що стає їй поперек шляху. Потривожити комуністичний світ! Які безумці!

Машина минала невеликі міста, селища, безшумно мчала через мости і віадукі. Крізь зелень дерев проглядали червоні, сині, голубі дахи.

— Ага, я й забув у вас спитати, — обізвався Ігор. — Яка ж доля решти матросів пограбованого судна?

— А там не було ніякої решти. Більшість вантажних кораблів ходять зовсім без людей. На тому ж, видно, встановлене чергування. Дуже шкода матроса. Мабуть, зовсім молодий хлопець... Може, такий, як наша Аміно...

— Хто це?

— Онука. Це буде жахливо, якщо дійде до нового кровопролиття!

— Ми їх все одно зметемо! — войовничо проголосив Ігор, зробивши швидкий жест рукою.

Вчений усміхнувся:

— В цьому немає сумніву. Але жертви все ж таки будуть? Кров проллється? Ні, ні, цього допустити не можна!

— Ви гадаєте, вони добровільно залишать гори?

— Якщо їм пояснити... У них же є голови на плечах!

— Е, ворогам пояснюй! — махнув рукою Ігор. — Це все одно що товкти воду в ступі.

— Ні, чого ж, — продовжував міркувати Саджера, — у них є порятунок.

— Який?

— Припинити безнадійну боротьбу, підкоритися волі свого народу і стати працюючими членами суспільства. Хіба не давали можливості працювати представникам панівного класу, які чесно перейшли на бік трудящих в епоху пролетарських революцій у нас, на Землі? І хто перейшов на бік народу, той не просто врятував життя, а став справжньою людиною! — Вчений замислився, а потім продовжував: — Отже, це єдиний шлях до порятунку в цих безрозсудних. І я доведу їм це, мушу довести!

— Ви?

— Так, я. Попрошу Велику Раду уповноважити мене провести переговори. Полечу на Гімалаї... Не може бути, щоб вони не зрозуміли критичності свого становища...

— Розум, затьмарений злобою, не є розум.

— Це вірно, мій друже. Але я постараюся розвіяти їхню злобу... Добре знаючи

історію Марса з найдавніших часів, я їхньою ж мовою доведу їм... Невже ці істоти зовсім втратили глузд?

Вони довго ще розмовляли на цю тему. Ігор категорично заперечував проти місії старого вченого на Гімалаї. І взагалі проти всякого панькання з ворогом. Та вчений наполягав на своєму. З почуття гуманізму, казав він, треба зробити все, щоб відвернути бодай найменше кровопролиття.

АМІНО

Котедж, в якому жила сім'я Саджери, здалеку нагадував красиво інкрустовану шкатулку. Він стояв у саду на досить високій горі, оточений тополями. Машина звернула з магістралі. Дорога вела вгору, увесь час примхливо звиваючись, і будинок то ховався за деревами й кущами, то знову поставав перед очима.

Коли машина зупинилася перед невеликою колонадою парадного входу, на східці збігла дівчина.

— Дідусь!

Кинулась відчиняти дверці машини, припала до діда.

— Нарешті! Ми так чекали...

Старий поцілував її в щок, погладив пишне русаве волосся:

— Ну от я й вдома. Я теж дуже скучив за вами. А знаєш, Аміно, якого я гостя привіз?

Тільки тепер дівчина подивилася в машину, де сидів Ігор. Погляди їхні зустрілися. Її — насторожено-вивчаючий, його... стривожений. Щось було в її очах таке... напрочуд знайоме, що Ігор аж здригнувся. Дивився, як у куточках її губ і в ямках щік тремтів усміх, і пригадував далеке-далеке...

— Це — людина минулого.

Ігор, за звичкою, взяв її за руку, затримав її ніжну долоню в своїй, щось хотів сказати, але не міг вимовити й слова. В роті йому пересохло, пошерхлий язик не слухався.

— Це Ігор, інженер "Мрії", — сказав за нього старий. — Але він людина не лише минулого... Це не повне визначення. Він також і людина майбутнього!

— Слушно сказано. Дідусь уже розповідав про вас по телевізору. Вся планета бачила вас на екранах... Та що з вами?

— Я... я... потім розповім.

Жадібними очима він пив її погляд, голос її звучав для нього знайомою музикою. Ця дівчина була надзвичайно схожа на ту, про яку він не забував ніколи. Такі ж очі, такий погляд, усміх, навіть голос!.. Це його любов пройшла крізь століття, передалася через низку поколінь...

— А де ж ваша супутниця? — спитала Аміно.

Ігор мовчки дивився на неї. Саджера пояснив:

— Вона лишилась вивчати водорості. Але ти не забувай, що ми з дороги.

— Ой, перепрошую! Ходімо до покоїв.

Назустріч їм вийшла дружина Саджери — ще бадьора, енергійна жінка. Вона щиро

привіталася з Ігорем, порадила чоловікам вмитися з дороги, а сама з онукою пішла накривати стіл. Уже в дверях Аміно обернулася і сказала:

— Мама просила не чекати. Вони з татом затримуються в інституті — останні ж приготування!

...Стіл був накритий зі смаком. І все це зробили не автомати, а дбайливі жіночі руки. Автомати, як потім дізнався Ігор, діяли навіть не в кухні, а в спеціальній кімнаті-холодильнику. Там, виконуючи накази господарки, вони готували напівфабрикати. Меню було досить різноманітне. Милували око і лоскотали нюх ароматні страви, подані у красивому посуді. А посеред столу стояла пляшка вина!

Помітивши, що Ігор поглядає на пляшку, Саджера усміхнувся:

— Екстракт сонячної енергії, виготовлений нам виноградною лозою. Приємне, корисне, посилює апетит...

— Розкажіть, дідусю, ще про позитивний вплив на серцево-судинну систему, — блиснула сміхотливим оком Аміно, — буде цілком поетична картина!

— В деталі вдаватися не збираюсь, — поблажливо сказав старий, — Я лише хотів пояснити нашому гостеві, що про напої, які шкодять організмові, люди вже давним-давно забули.

Коли Саджера почав розмову про марсіан, Ігор сподівався, що дружина й онука відрядять його від подорожі на Гімалаї. Але вони навіть не зробили такої спроби. Більш того, вони поставилися до його проекту співчутливо! Як тільки Саджера розповів про свої плани, дружина, за стародавньою традицією, наповнила бокали золотистим вином і проголосила:

— За успіх! Нехай любов рухає всі наші діла й помисли.

Подякувавши, старий сказав:

— Якщо наша сімейна мала рада підтримує, то я сьогодні ж поїду до Великої Ради. Сподіваюсь, що й там схвалять.

Відпочивши після обіду, старий поїхав. Дружина, онука та Ігор стояли біля під'їзду, доки машина не зникла за деревами.

Незабаром повернулися з роботи син Саджери — Феліче, — високий чоловік років п'ятдесяти, та його дружина Фідіно — струнка, ще молода на вигляд жінка.

Аміно познайомила Ігоря з батьками. Вони були раді гостеві.

— В яку експедицію ви збираєтесь? — поцікавився Ігор, коли Феліче, пообідавши, вийшов з ним у сад.

— О, це дуже важлива експедиція! — сказав Феліче, легко беручи Ігоря за лікоть. Вони пішли доріжкою, всипаною жовтим піском. — А ви хіба не знаєте про повідомлення Астрономічного центру?

— Ні, — зупинився Ігор. — Яке повідомлення?

— Ну то я вам розповім, — Феліче знову взяв його за лікоть, і вони пішли. — Це було не так давно...

Десь внизу шуміло море, долинали різкі крики чайок, але Ігор вже не звертав на це уваги, він прислухався тільки до слів цього високого, на перший погляд, суворого

чоловіка.

А Феліче розповів ось що:

— Все більше проникаючи в глибини Всесвіту, астрономи докладно вивчили шлях Сонця у галактиці. Нещодавно виявилось, що тепер воно разом з планетами наздоганяє велике скупчення міжзоряного пилу і газу і років через двадцять вступить у простір, зайнятий ним. Вам, звичайно, відомо, що в нашій галактиці дуже багато хмар із космічної матерії. Це такі "хмари", що зірки супроти них — макове зерно. І ось одна з них пролягла на шляху нашого Сонця. Густина цього пилового скупчення ще точно невідома, але можна припустити, що воно поглине близько сімдесяти процентів сонячного випромінювання. А якщо врахувати, що Сонце вестиме свою планетну сім'ю крізь цю хмару не одно десятиліття, то стане зрозумілою загроза для життя людства, взагалі всього живого: морози скують Землю, середня температура впаде до мінус 60-70 градусів.

Ось про цю загрозу й повідомив Астрономічний центр.

— То це, виходить, кінець світу настане? — силувано усміхнувся Ігор.

— Коли б людство не було об'єднане в комуністичне суспільство, то, безперечно, катастрофа була б неминучою, — задумливо промовив Феліче.

— А що ж можна вдіяти?

— Тепер у пресі відбувається широка дискусія з цього приводу. А потім буде скликано засідання Академії. Від того, який проект порекомендує Академія, залежить ухвала Великої Ради Комун. А це величезна програма роботи.

— Які ж є думки?

— Інститут "Атом", в якому працюю і я, пропонує обігрівати Землю за допомогою потужних атомних установок. Створимо поблизу Землі штучні сонця, щоб підтримувати нормальну температуру в океанах і на суходолі. Тепер ми вивчаємо цю проблему разом з ученими інститутів "Молекула" і "Жива клітина".

Слухаючи цю розповідь, Ігор і дивувався, і захоплювався досягненнями людства.

— Так чи інакше ми впораємося з цією хмарою, — продовжував Феліче. — Нам тільки треба ближче познайомитися з нею. Необхідно визначити її гравітаційне поле, електричний заряд, напрям магнітного моменту, об'єм, масу, густину, хімічний склад, та інше, щоб дати інженерам та конструкторам дані для технічних розрахунків. Це завдання і покладено на нашу експедицію.

— Ви полетите до пилової хмари? — промовив Ігор, з подивом поглядаючи на спокійне, зосереджене обличчя співбесідника. — Коли ж ви повернетесь?

— Приблизно років через п'ять, тобто на Землі пройде п'ять років. — Феліче подивився на Ігоря з усмішкою. — У нас на ракеті — значно менше, це ви по собі знаєте. Відстань, звичайно, чимала, але ми ж полетимо на мезонній ракеті.

— На якій?

— Для таких далеких космічних мандрівок ми користуємося мезонними ракетами.

— Мезонними? — перепитав Ігор, ніби щось пригадуючи.

— Так. Ці ракети можна розігнати до швидкості світла, тобто досягти мало не

трьохсот тисяч кілометрів на секунду.

— Значить, опанували! — вигукнув Ігор. — У наш час на мезонних ракетах подорожували тільки герої фантастичних оповідань. Це була красива вигадка, фантазія. А тепер, значить, справдилося!

— Справдилося, друже, і вже давно!

— Як же ця ракета... рухається?

— Принцип ви, звичайно, знаєте — реактивна тяга...

Вони сіли на лавці.

— Мезонна ракета, — говорив Феліче, — має досконалу установку, яка перетворює ядерне "пальне" на потік мезонів. Відбиваючись від сферичного рефлектора, цей потік і створює реактивну тягу. Половину відстані до пилової хмари ми подолаємо з прискоренням 10 метрів на секунду, а далі підемо з таким же прискоренням, але спрямованим у протилежний бік. Це поступово загальмує ракету. Отже, наш ядерний двигун працюватиме весь час. Прискорення в 10 метрів на секунду (байдуже, в який бік) даватиме нам відчуття майже такої самої ваги, як і на Землі.

— А... велика ця ракета? — поцікавився Ігор.

— Ви її побачите. Мені здається, що ні.

— Чоловік десять бере?

— Та ні, трохи більше, — жартівливо промовив Феліче. — Крім технічного персоналу, вона бере на борт 100-120 науковців. Справжній дослідний інститут! Та що там говорити, мезонна ракета для нас такий же звичайний засіб пересування у просторі, як колись були, скажімо, літаки. В цій експедиції мене особливо приваблює можливість проведення досліджень над мікроатомами...

— Мікроатомами? — Ігор обернувся до вченого всім корпусом. — Як це розуміти?

— В ядрі атома відкрито системи в мільйон разів менші. Ядро у порівнянні з ними — велетень! Відкрито багато нових властивостей "елементарних" часточок мікроатомів, взаємодії їх полів. Причому це зовсім інакші конструкції...

— Виходить, людство докопалося до найменших "цеглинок" природи? — перебив Ігор.

— Ні, воно тільки просунулося далі у своєму пізнанні. Наука ніколи не зможе сказати: "Годі, вивчено, розкрито вже все!"

З фізики вони перейшли до філософії і розмовляли довгенько, поки Феліче не згадав, що треба їхати в інститут.

— Ой пробачте! — вигукнув він, поглядаючи на годинника. — Треба поспішати, бо ще запізнюся!

Він бігом кинувся до гаража і незабаром поїхав.

Заклавши руки за спину, Ігор ходив по саду, обмірковуючи почуте. Вчитися, треба вчитися... А як там Надія? Вона вже опановує нове в своїй галузі — гідроботаніку, молодець! Схотілося поговорити з нею. Ігор пішов до будинку і попросив Аміно показати, як користуватися екраном. Але Надю цього разу не пощастило побачити: вона з Марістою була десь у підводних хащах.

Тоді Аміно настроїла екран на прийом інформаційної передачі. І якраз вчасно: саме почалося засідання Великої Ради. Виступав Саджера.

Це була зворушлива промова, сповнена гуманізму. Вчений зійшов з трибуни під оплески. Велика Рада Комун вирішила послати його на Гімалаї для переговорів про негайну мирну евакуацію марсіан.

Виступ вченого вразив Ігоря. Вже й екран погас, а Ігор сидів у кріслі, замислившись. Скільки благородства в серцях людей комуністичного світу!.. Але Ігор не схвалював задуму Саджери. Побоювався, що це дасть лише можливість загарбникам виграти час і зміцнити свої позиції.

Сонце висіло над заходом, коли Ігор вийшов посидіти на лавці в саду. Звідси видно було море. Воно пестило очі ніжними переливами фарб — від синьої до рожевої. Ігор довго милувався краєвидом. І дивно — чогось смутно стало на душі. Може, це море навіяло смутком? Воно наче шептало Ігорю: "Все пройде, все мине і зникне, як мої хвилі зникають одна за одною..." А любов? Хіба вона зникне? Щоб палахкотіти вогнем, щоб звучати музикою в серцях — вона пройматиме покоління, доки сяятиме наше Сонце. А почне воно пригасати — людська любов роздмухає його полум'я, створить для себе нові світи!

Отак думав Ігор, милуючись морем. Чийсь кроки подушили його задуму. Та це ж Аміно! Перекинувши білий рушник через плече, вона йшла купатися.

— Ігоре, ходіть до моря! — гукнула, зупинившись над урвищем. — Чого ви такий похмурий?

— Похмурий? Це вам так здалося! — Ігор швидко підійшов до дівчини. — Як тут чудово у вас!

І вони крутим схилом подалися до моря.

ОСНОВА ЖИТТЯ

Сходило сонце. Ігор мружився проти сліпучого саява, і йому здавалося, що тепер і сонце обновилося, стало веселішим. Ось воно бризнуло золотом на зелені тополі, що стіною оточують сад, на розложисті яблуні, густолисті груші. Хороший, радісний настрій наповнював груди.

Ігор ходить по стежці в саду, позираючи на обвиту виноградом веранду. Ось вийде Аміно, і вони кинуться у море. Приємно вранці освіжитися в прозорій воді, сполохати нічні тіні, що ховаються в глибіню. Але Аміно чомусь довго не йде. Може, він не помітив, як вона вийшла? Ігор поспішає на берег — так і є! Аміно вже плаває, м'яко б'ючи по воді руками.

Помітивши Ігоря, вона пірнає і пливе під водою. В прозорій синяві добре видно її красиве тіло.

"Плаває, як риба", — думає Ігор, не спускаючи з дівчини очей.

Кинувся у воду, пірнув, але до Аміно не доплив — не вистачило духу. Вона виринула і попливла йому назустріч.

— Ти була так довго під водою!

— Чудова сьогодні вода, — усміхнулась дівчина. — Не хочеться вилазити, але треба

на роботу. Ось я й вас навчу так плавати!

— Може, перестанемо "викати"? — запропонував Ігор. — Згода?

— Якщо ви...

— Не "ви", а "ти"...

— Ну гаразд, згода!

Аміно пригорщею зачерпнула зеленкуватої хвильки і, сміючись, хлюпнула йому в обличчя. Пустуючи, як діти, побігли до садиби.

Через кілька хвилин, бадьорі, посвіжілі, вони снідали.

— А знаєш, Аміно, — сказав Ігор, допиваючи каву, — візьми й мене на фабрику. Чи не можна?

— Чому ж не можна? Поїдьмо. Подивишся, може, захочеш працювати разом зі мною... — Вона підвела на нього очі. — Ти вже відпочив після довгої мандрівки?

— Уже! Набридло байдикувати, руки аж сверблять за роботою.

— Так ти хочеш працювати? В тебе є таке бажання?

— Аякже!

— Це чудово, Ігоре.

— Ще в нашу епоху людина-паразит викликала огиду.

— А невже були такі?

— Траплялися.

— Здорові, нормальні люди?

— Так.

— Невже вони не відчували краси праці? — Слово "краси" дівчина вимовила з притиском.

Ігор засміявся:

— Красу такі людиці вбачали в іншому... Скільки було таких, що підпадали під владу речей?

Аміно поглядала на нього співчутливо, а він розповідав про труднощі, про скруту, про все те тяжке, що довелося переборювати людям у його час. І він виростав у її очах. Дівчині здавалося, що тільки дужі гіганти могли витримати те, що колись витримали люди: темряву, війни, хвороби, неврожаї, голодування...

Їхню бесіду перервала бабуся.

— Ви запізнитесь на фабрику! — гукнула, заглянувши в двері.

Вони поспішили до гаража.

Аміно дала завдання "електронному шоферу", і машина рушила, плавно набираючи швидкість. Привітний будинок, сад, тополі — все подаленіло, попливло назад.

Машина була відкрита, і вітер приємно бив у груди, в обличчя. І чим швидше вони мчали, тим приємніше ставало Ігорю. Шалений рух забивав дихання і сліпив очі. Ігореві хотілося співати, співати голосно, щоб перекричати шум повітряної лавини!

Автострада з м'яким шурхотом стелеться під колеса, ліс розступається, і ось поле хлюпає своєю ніжною зеленню! Ігор вбирає очима його широке роздолля. Родюче поле, яке ж ти вічно прекрасне! Невже тебе люди колись зрошували потом і кров'ю?

А стрічка шляху мигтить і мигтить.

Нарешті машина звертає з автостради і в'їжджає в тунель, залитий сонячним світлом.

— Більшість наших фабрик під землею, — пояснила Аміно у відповідь на запитливий погляд Ігоря.

Назустріч ішли вантажні машини, але шоферів на них так само не було. В кузовах виднілися то ящики, то тюки, то контейнери.

На невеличкому майданчику біля входу на фабрику стояла легкова машина. Біля неї зупинився й автомобіль Аміно.

— Приїхали!

Вони пішли в широко відчинені двері і опинилися в просторому диспетчерському залі. Обставлене мовчазною апаратурою, це приміщення нагадало Ігореві якийсь урочистий храм. Посередині біля великого овального екрана сидів за столом чоловік у сірому костюмі. Більше нікого тут не було.

Чоловік підвівся їм назустріч.

— Доброго ранку!

— Здрастуйте!

Аміно познайомила їх. Це був черговий диспетчер Імаджо, якого вона мала змінити. Здавши чергування, Імаджо з цікавістю слухав коротку розповідь Аміно про Ігоря. І те, як вона розповідала, і те, як цей Ігор поглядав на неї, викликало в Імаджо важке зітхання.

— Хочете оглянути нашу фабрику? — запитав Імаджо. — Я залишусь і проведу вас по всіх секціях, щоб не відривати Аміно від роботи. — А сам подумав: "Треба взнати ближче... І, може, він здогадається..."

— Буду дуже вдячний.

— А це вас не затримує, Імаджо? — Холодний, діловий тон її запитання збентежив диспетчера.

— Аніскільки! Зараз я маю час, — Імаджо поспішно звернувся до Ігоря: — Ходімо.

Аміно усміхнулась їм услід: її любий колега завжди поспішав — то на якесь заняття, то на стадіон, то на рибалку.

...Довгі коридори, містки, зали, заставлені верстатами, ліфти, ескалатори, меткі крани, що переносять своїми металевими руками якісь вантажі, — не це вразило Ігоря. Хіба він незвичний до машин і механізмів? Чи не знає, що таке конвеєр? Звичайно, техніка тут чудова, є на що подивитися, але найбільше вразило Ігоря безлюддя. Скільки вони не блукали по секціях з Імаджо — не зустріли жодної душі! А машини працювали безперестанку, під склепінням відлунювало їхнє бджолине гудіння. Машини подавали матеріал, виготовляли з нього потрібну річ, запаковували її і складали на вагонетки... Хоч Ігор чув про високий рівень автоматизації, але думав, що на фабриці є робітники: адже тут виробляється найрізноманітніший одяг для дітей, дорослих, жінок.

Розглядаючи устаткування, спостерігаючи злагоджену роботу вузлів і агрегатів, Ігор мало звертав уваги на свого екскурсовода. Імаджо був у збудженому стані, очі його

поблискували, він намагався погасити той блиск, та це йому не вдавалося. Безперервно говорив, мабуть, знаходячи в цьому полегшення. Розповів Ігореві про виробничу потужність фабрики: за один день вона виготовляє стільки одягу, що можна одягти з ніг до голови сто тисяч чоловік!

— І оце зараз одна Аміно керує всім виробничим процесом? — недовіжливо спитав Ігор.

— Так, одна. Потім її змінить інший диспетчер.

— І більше тут нікого нема?

— Нікогісінько, крім нас з вами.

— А що як поломка чи, зрештою, природний знос деталей?

— Не лише деталі, а й цілі агрегати замінюються службою профілактики після того, як вони попрацюють певний строк.

— Ага, значить, ціла служба профілактики! — зрадів Ігор.

— Так, складна система механізмів...

— Механізмів? — розчарувався Ігор.

— Звичайно.

Більше він ні про що не запитував, щоб не здаватися смішним. У думці заздрив сухорлявому Імаджо, який почував себе зовсім вільно серед цієї техніки. Машини, машини... Це якось пригнічувало Ігоря. Тут він наче гвинтик, що випадково потрапив у гігантський годинниковий механізм.

Імаджо, мабуть, помітив розгубленість Ігоря:

— Нічого, звикнете!

Ігор розчесав п'ятірнею свою шевелюру. І справді, хіба він не полюбив би оці розумні машини, що так полегшили працю людей?

А його супутник продовжував:

— Проблеми виробництва продуктів, речей, устаткування, словом, всього необхідного для життя, людство розв'язало вже давно. Тепер перед нашим суспільством постали нові завдання.

— Які?

— А от хоча б космічна пилова хмара...

— Так, мені вже розповідали. А марсіани...

— Марсіани? — перепитав Імаджо. — Це для нас не проблема, це незначний епізод. Якщо вони не приймуть пропозицій Саджери...

— Агов, друзі! — пролунало наче над самим вухом Ігоря. — Пора кінчати екскурсію, я вже здаю чергування.

Тільки тепер Ігор побачив на стіні екран, а на ньому таке рідне обличчя Аміно. Махнув їй рукою і пішов. За ним ледве встигав Імаджо. Ігор навіть не здогадувався, про що хотів і не встиг поговорити цей люб'язний юнак.

ПІДСТУПНІСТЬ ВОРОГІВ

Ігор все більше зближувався з Аміно. Вони блукали в лісі, каталися на човні, їздили на стадіон своєї комуни. Ігор розповідав Аміно про далекий світ, звідки він виринув. От,

навіть не заплющуючи очей, він бачить свою матір. То вона йде по росяних травах, то збиває ноги по камінню — і все веде й веде його в світліючий простір. Це відчуття не зникло, навіть коли став дорослим: материне серце й тоді вело в широкий світ. У погожі дні і сльоту, крізь гелгіт і розряди бур — не спинявся шлях. І в оце майбутнє привела його мати. Ігор дивиться на діла людського розуму та рук і згадує її. Ці розповіді вражали Аміно. Вона замріяно говорила: "Який то був героїчний час..." Дивувалася з тієї спорідненості їхніх душ, яка ставала з кожним днем все глибшою.

— Як змінилася моя рідна сторона! — вигукнув Ігор. — Не впізнаю. Не впізнаю.

Де те робітниче селище, з якого він пішов у солдати і куди посилав із фронту трикутнички? Де ті стежки, якими бігав до моря? Немає жодної ознаки. Навіть гори понад берегом важко впізнати — все інакше, все вже не таке. От тільки вітер такий самісінький: забирається під сорочку, надимає її пухирем, як у дитинстві, і здається Ігорю, що він чує його шепіт: "Отут, отут..."

— Десь тут була скеля, схожа на ведмедицю, — сказав якимось Ігор Аміно. — Давай попливемо човном.

Довго їх гойдали хвилі, Ігор то кермував до берега, то назад і все приглядався до ламаної лінії скель. Нарешті причалили. Одна скеля видавалася в море трохи більше, ніж інші.

— Оце, мабуть, і є та сама ведмедиця, — вказав рукою. Ігор. — У воді перед нею було кілька округлих каменів. Ми їх звали ведмежатами... Було, як набіжить хвиля, — вони ніби пірнають...

Ігор кинувся наперед, сів під скелею, звісивши ноги у воду. Коли підійшла Аміно, сильним рухом схопив її, підняв на руках — як було тоді, у давнину, — і міцно поцілував.

— Так, так, — шепотів їй на вухо, — це ти, це ти, моя кохана!

Аміно щасливо засміялася, вирвалася і побігла до човна.

З тієї хвилини вони відчували, що вже не можуть жити одне без одного. Вони були глибоко переконані, що з такою силою ніхто ще ніколи у світі не любив і не полюбить. Ігор з радістю перетворився б на камінь, якби цього побажала Аміно, а вона б охоче стала ялинкою під вікном, коли б це милувало його очі.

Вони були цілком зайняті собою, забули про весь світ. Та світ скоро нагадав їм про себе.

Одного разу, повернувшись з прогулянки, вони застали бабусю в сльозах. Вона сиділа в кріслі і плакала.

— Тільки що передавали: марсіани захопили нашого дідуся... Тримують як заложника...

— Що вони можуть йому заподіяти? — спитала Аміно, ходячи по кімнаті.

Її розширені очі повнилися тривогою.

— Від них можна всього сподіватися, — крізь плач проговорила жінка. — Загрожують забити, якщо Рада Комун застосує проти них силу...

— А треба застосувати! — стиснув кулаки Ігор. — Неодмінно. От уже нікчемні

падлюки! Чоловік їм бажає добра, а вони...

— Як же все це трапилось? — Аміно зупинилася біля бабусі, поклала руки їй на плечі.

— Скоро буде передача — екран включений... Виступатиме пілот, який супроводжував дідуса.

Втрюх вони пішли й сіли перед екраном. Аміно нетерпляче поглядала на годинника. Їй здалося, що екран довго мовчить, що, може, він зіпсований. Ігореві раптом схотілося закурити, і він раз у раз мацав долонею свої порожні кишені. Нарешті згадав про старий комбінезон — мабуть, там щось знайдеться! І справді, навишкрябував із-за рубців у кишенях махоркового пилу, скрутив невеличку цигарку і закурив. Жінки здивовано стежили, як він з насолодою ковтає дим, а потім видихає його ротом і носом.

— Тепер і я вірю, що ви прилетіли з минулого, — сказала дружина Саджери. — Я читала, що колись люди ковтали дим...

— Та що це, — пустив сизі кільця Ігор, — коли б оце пачечку "Дюбека"... У нас же колись, може читали, під тютюн відводили кращі землі! Працювали великі фабрики, випускаючи цигарки...

— Дивно, дуже дивно. А мені можна спробувати?

Аміно потягнула і страшенно закашлялась.

— Це отрута! Кинь, Ігоре!

Він ще зробив пару жадібних затяжок і викинув недокурок за вікно. Злегка паморочилась голова: скільки ж він не курил! Але нерви трохи заспокоїлися.

Почав працювати екран. Матове тло його враз ожило, затремтіло, і перед глядачами з'явився юнак середнього зросту в білому спортивному костюмі.

— Добрий день, товариші! — привітався він. Обличчя його було зосереджене, навіть суворе. — Я розкажу вам про подію, свідком якої я був...

Авіатор намагався говорити спокійно. Інколи він замовкав, ніяк не знаходячи потрібних слів. Доля вченого тривожила, хвилювала його.

Ігор слухав цю розповідь, і в уяві поставали живі картини.

...Ось літак над Гімалаями. Між важкими пасмами гір внизу повисли хмари, там і тут білють сніги. Саджера дивиться вниз, говорить, ніби сам до себе: "Але ж і багато їх! Погляньте, друже, скільки марсіан..." Пілот і собі дивиться. Так, всі хоч трохи зручні майданчики, сідловини в радіусі двох-трьох десятків кілометрів обсіли марсіани. Видно їхні палатки, ангари, самі вони снують, як мухи, поміж хаотичним нагромадженням каміння. На одному з майданчиків заблимали сині посадочні сигнали. Пілот робить коло, Саджера просить швидше сідати.

Як тільки машина приземлилася, до неї підійшло троє марсіан. Як і всі інші, вони приблизно на голову нижчі від людини середнього зросту, мають дуже великі лійкоподібні вуха (що, очевидно, пояснюється слабкістю звуків у розрідженій атмосфері Марса), густе синє волосся на голові і трохи світлішу, але також синю шкіру. Очі великі, темно-карі. Одяг у них чорний, мішкуватий. І людям, і їм важко дихати. Для

людей повітря тут надто розріджене, а для марсіан — воно надто густе. Марсіани запросили Саджера піти з ними трохи вище. Припасувавши кисневий прилад, він пішов. "Чекайте мене тут", — кинув пілотові. Юнак терпляче і довго чекав, але вчений не повертався. Тоді він пішов на ту гору, куди марсіани повели старого. Між скелями помітив кілька великих установок для стрільби електричними розрядами. "Дурні, поставили так, що радіус обстрілу звузили до мінімуму. Скелі заважатимуть, — подумав юнак, його дивувало, що їм вдалося вивезти з Марса стільки спорядження. — А може, вони заздалегідь все це перекинули сюди? Може, їхня база таємно існує тут давно? Ось уже й східці встигли вирубати в горах..."

Авіатор побачив чималу палатку, що притулилася до самісінької вершини. Сіра скеля нависла над нею дахом. Звідси чувся голос Саджери. Вчений говорив чистою марсіанською мовою, яку добре розумів пілот: "Припустимо, ви не згодні з тим, що вам радять. Але затримувати мене!.. Що це вам дасть? Не розумію". Глухуватий голос марсіанина відповів: "Ми вас дуже шануємо, шановний Саджера, і знаємо, що на Землі вас шанують не менше. Отже, ваша Рада Комун, шануючи вас, не наважиться нападати на нашу базу, бо шановному життю вашому в такому разі загрожує небезпека". — "Та як ви смієте? — обурився Саджера. — Хіба це можливо в стосунках між мислячими істотами? Я до вас із такими щирими побажаннями, а ви..." — "Не хвилюйтеся, шановний, — сказав марсіанин, — політика не визнає почуттів". — "А розум, розум визнає ваша бездушна політика? — із стогоном вирвалося у Саджери. — Бачу, вам ніколи не зрозуміти, що світ — це співробітництво, дружба мислячих істот. Сліпа ненависть керує вами. Я передам через пілота — нехай, не вагаючись, атакують ваше осине гніздо. Хай краще я загину, ніж на тілі нашої планети буде така виразка!" — "Заспокойтеся, шановний Саджера, — промовив той же голос. — Нічого ви, шановний, пілотом не передасте, бо ми його покличемо сюди, щоб вам було веселіше. Зустрінетесь з нашими лінгвістами, займатися історією марсіанських мов. А Раді Комун ми вже самі передамо вашу волю, шановний, у нашій, звичайно, інтерпретації. З цього ви бачите, шановний, що політика — це гра, в якій кожен учасник робить найкращі, на його думку, ходи, щоб забезпечити виграш. Ви, як учений, звикли мати справу з матеріалом, який не ставить навмисних перешкод. А ми саме прагнемо зірвати ваші задуми. І в цьому, шановний, суперечність становища, в яке ви потрапили. Зараз дамо розпорядження, щоб привели вашого..."

Далі пілот не слухав. Швидко, але так, щоб не викликати підозрінь, він повернувся до свого апарата. Тільки ступив на поріг кабіни, як його погукав посланець: "Шановний Саджера просить пілота". В руці марсіанин тримав щось металеве. "Зараз іду, — сказав пілот, — візьму ось кисневий прилад. А тут у вас добре, — говорив він до марсіанина, готуючи тим часом двигуни до запуску. — Холоднуватو тільки!" — "Тут краще, ніж на Марсі, — чувся тихий голос. — Земля багатша". Пілот швидко закрив кабіну, запустив двигуни. В наступну хвилину був уже в повітрі. Поблизу рвалися кулясті блискавки, але жодна з них, на щастя, не влучила в апарат. Облетівши Еверест і ще раз поглянувши на ворожі табори, пілот взяв курс на захід.

...Ігор сидів у глибокій задумі. Аміно щось спитала його — він не почув.

— Не журіться, — сказав нарешті, підвівся й пішов до своєї кімнати.

Ліг на кушетку, розглядав різьблену стелю, його нервувало відчуття власного безсилля. Ех, якби хоч один реактивний штурмовичок! Можна було б дати їм прикурить! А так... Що ж робити?

Вранці він не вийшов до сніданку. Аміно пішла покликати, та в кімнаті його не було. На столі лежав конверт з розмашисто написаним її ім'ям. Тремтячими пальцями Аміно вийняла коротенького листа.

"Люба моя!

Я майже не спав цю ніч — сердився і думав, думав і сердився. Поведінка того пілота, який залишив нашого дідуса в руках ворогів, обурює мене до глибини душі. Молодий, сильний... Чому він не кинувся на виручку?! Розтелєпа, зручний момент проґавив..."

Аміно читала стоячи. Радість відбилася на її обличчі. "Боець прокинувся в ньому, — думала, перебігаючи очима нерівно написані рядки, — такий, як оті солдати, про яких розповідає історія".

ЗДРАСТУЙ, "МРІЯ"!

В той час коли Аміно читала Ігорового листа, він був уже далеко.

На світанку, вийшовши на магістраль, Ігор почав "голосувати". Промчало кілька машин, але жодна не зупинилася. "Що за чорт? — подумав Ігор. — Кожен мусить мати свою? А якщо в мене зіпсувалася? Стану посеред дороги — зупинять!" І він вийшов на середину. На великій швидкості просто на нього мчала машина, гостро блискало скло, страшно було стояти. Хотів уже кинутись на обочину, але помітив, що вона збавляє хід і намагається обминуть його. Розставивши руки, таки перейняв — машина стала. Ігор побачив, що пасажир спить, і рушив до дверцят, щоб попросити його... Тільки він відійшов од передка — машина рушила і втекла! "Ох, і дурень же я! — вилаявся в думці Ігор. — Електронне око машини побачило, що шлях вільний, і дало імпульс. Роззява! А ще механік ракети!"

Друга машина із сплячим пасажиром вже не обдурила його. Стоячи перед нею, Ігор загорлав:

— Алло! Товаришу!

Пасажир — це був літній чоловік із сивими вусами — прочумався, вимкнув керуючу установку. Ігор підійшов до дверцят і попросив "підкинути" його хоча б до ближчого перехрестя. Чоловік зацікавлено подивився на Ігоря.

— Ви, мабуть, людина минулого? — спитав він. — Дуже радий познайомитися з вами! Сідайте, сідайте, прошу вас!

Супутник був приємною говіркою людиною. Доїхавши до місця своєї роботи, він показав Ігорові, як вмикати і вимикати кібернетичну коробку, що веде машину, і віддав йому автомобіль. Ігор подякував і поїхав, не гаючи й хвилини. Лише наступного дня він прибув у порт, де гойдалася на хвилях його "Мрія".

Йшов по набережній похмурий, заклопотаний.

— Куди це ви так поспішаєте, що навіть не помічаєте знайомих?

Підвів голову — перед ним стояла Аміно.

— А як ти тут опинилася?

— Повітрям перегнала!

— Я встав рано, не хотів тебе турбувати... Чого ж ми стоїмо?

Вони пішли по набережній до причалу, де з тонкого троса рвалася в океан "Мрія". Звабно поблискували проти сонця ілюмінатори, ніби ракета зраділа, побачивши господаря.

— Здрастуй, "Мрія"! — весело підняв руку Ігор.

Аміно захоплено дивилася на нього.

В порту снували проворні морські катери, поважно заходили важкі океанські кораблі, працювали крани. А людей було зовсім мало. І ні метушні, ні крику, ні гаму, ні скреготу металу. Тільки білі чайки шугали з голосним кигиканням.

Ігор коротко сказав дівчині:

— Я твердо вирішив навідатися туди... Якщо ти збираєшся відговорювати мене, то можеш і не починати. Марна справа.

Аміно поглядала на Ігоря примруженими очима:

— Характер у тебе!..

— Який?

— Рішучий ти... Я хочу з тобою!

Він з вдячністю подивився на свою подругу. Хотілося розцілувати її.

Дівчина відступила на кілька кроків, окинула оком його постать і похитала головою:

— І ти хочеш отак летіти на Гімалаї?

— А хіба що? — розгублено оглядав себе Ігор.

— Треба ж як слід одягнутися, взяти спорядження. Гімалаї — це суворий куточок на Землі! А ти отак...

— Вірно, Аміно! Як завжди, я гарячкую... Допоможи мені в цьому.

Умовилися так: Ігор готуватиме ракету до польоту, Аміно тим часом піде на склад промислових речей і візьме все необхідне для себе і для нього.

— Тільки ж не барися! — попросив Ігор, ідучи до катерка, щоб підпливти до ракети.

— Та ні, це ж тут ось... — Аміно вказала на будівлі порту. — А ти що — в ракету?

— Ага, треба дещо переглянути...

Ігор сказав, що хоче стартувати з лежачого положення, та Аміно відповіла.

— Ось я попрошу чергового диспетчера порту поставити ракету вертикально, — і вона швидко пішла по бетонованій набережній.

Незабаром один з великих плавучих кранів наблизився до ракети, відбуксирував на мілке місце, рішуче обхопив металевими руками, та підняти не зміг. Довелося брати на підмогу ще й другий. Удвох вони поставили "Мрію" сторч на амортизатори.

По металевих скобах Ігор проворно піднявся в кабінку. Не встиг перевірити енергетичне господарство ракети, як Аміно повернулася — привезла два чемодани, в

яких був одяг, взуття, мотки тоненьких канатиків тощо.

Ігор помацав добротний спортивний костюм.

— Вовна штучна, звичайно?

— Ні, не штучна! Із справжнісіньких живих овечок.

— Та що ти? — щиро здивувався Ігор. — А я думав, що тепер абсолютно все штучне!

Аміно, відкриваючи чемодани, пояснила:

— Чого ж... Ми використовуємо і природні можливості. Це ось для тебе...

— А скільки все це коштує?

Аміно здивовано підвела голову:

— Про що ти питаєш?

— Ой, я й забув, що тепер грошей нема! Ніяк не звикну. Ну, а ти знаєш, що таке гроші?

— Аякже, — засміялась Аміно, — вивчала ж я історію економічних стосунків! Та й у музеї бачила. Аж не віриться, що ті умовні знаки мали таку владу над людьми.

Ігор, звичайно, багато розпитував про те, як люди обходяться тепер без грошей, аж розсмішив Аміно своїм нерозумінням таких звичайних, усталених речей. Та коли дівчина зацікавилася ракетою — тут уже наш механік почав вихваляти свою техніку! Аміно була в захопленні:

— Примітивно, але... здорово! Молодці предки...

Вона з цікавістю розглядала пульт управління, ніжними пальцями торкалася речей.

Ігор дістав зброю.

— Оця річ, може, й примітивна, — він подав пістолет, — але ти мусиш опанувати її.

Показав механізм цієї "машини", пояснив, як користуватися. Дівчина швидко засвоїла все, що треба знати для стрільби.

— Це буде твій, а це мій, — сказав він, припасовуючи кобуру.

Виглянув у відкритий люк і вистрілив у зграю вітрильників, що саме пролітала поблизу. Аміно трохи не заплакала, побачивши, як птах, перевертаючись, впав на воду. Ігор, звичайно, висміяв її сентиментальність і зауважив, що з такими якостями нічого летіти до войовничих марсіан. Аміно пообіцяла бути мужньою, але як не наполягав Ігор, птаха не могла застрелити: не здійснювалася в неї рука.

— Крім пістолетів, є в нас ще й карабін, і гранати. Це я захопив у дорогу свою фронтову зброю.

Прочитавши дівчині справжню лекцію про тактику ведення оборонного бою, Ігор підсумував:

— Гадаю, що можна летіти в гості.

— Давай визнаємо, що робиться на білому світі.

— Зараз включимо нашу допотопну коробку.

З приймача почулися уривки фраз, потім рівний голос марсіанина:

— Отже, всьому світові ясно, що ми затримали шановного Саджера на основі міжпланетного права і керуючись принципами гуманності. Друге. Ми глибоко і щиро переконані, що всі міжпланетні проблеми треба розв'язувати шляхом переговорів, без

застосування сили і навіть погроз такого застосування. Ми відкрито і голосно заявляємо про це, хоч маємо зброю, здатну знищити Землю. Не збираючись нікому погрожувати, ми говоримо по-добросусідському: наші бази є наші бази. Третє, щодо торгівлі. Свято дотримуючись принципу невтручання у внутрішні справи інших народів, ми не можемо допустити такого несправедливого становища, коли сусіди відмовляються від вигідного для нас обміну товарами. Такий був випадок з річковим судном. Супроводжуючий його матрос відмовився мати з нашими представниками діловий зв'язок. Це був прояв нічим не прикритої дискримінації, і, зрозуміло, матрос не міг не зазнати деяких репресій. Відповідальність за цей інцидент цілком і повністю лежить на Раді Комуни. У зв'язку з тим, що ви не маєте збройних сил, а ми їх маємо, ми великодушно взяли на себе місію оберігати ваше мирне життя від агресії, від загрози поневолення. Ось чим керувалися ми, не шкодуючи зусиль і коштів на створення гімалайської бази. Хто ж після цього наважиться заперечувати, що Земля повинна з вдячністю взяти на себе обов'язок утримувати цю базу, постачаючи її гарнізон усім необхідним? Замість цього нам невдячно пропонують евакуюватись, нехтуючи при цьому принципами рівності, справедливості і поважання суверенітету. Сподіваємось, що Рада Комуни перегляне свою політику і буде поважати принцип невтручання у внутрішні справи сусідів, принцип їхньої незалежності. У світлі вищевикладеної доктрини ми сподіваємось зустріти підтримку наших ідеалів добросусідства, гуманності і справедливості. Треба зрозуміти, що всі ми несемо відповідальність за мир.

Голос обірвався. Аміно, зручно вмостившись у кріслі, спитала:

— Що ти скажеш на це?

— Коментарі, як у нас казали колись, тут зайві.

Знову заговорило радіо:

— Відповідь Великої Ради Комуни. Самочинно прибулим марсіанам пропонується: перше — відпустити вченого, відрядженого на Гімалаї з місією доброї волі; друге — негайно залишити планету. Велика Рада Комуни гарантує, що при виконанні цих умов вона утримається від застосування санкцій.

— Ну так що, рушаємо? — Ігор почав вистукувати на перфораторі завдання моделюючій установці.

— А чи не буде це порушенням волі Великої Ради Комуни?

— Гадаю, що ні. Наша мета — визволити дідуся. Якщо вони не нападуть на нас, ми не зробимо жодного пострілу, адже так?

— Вірно, любий! Ти в мене... як це звалось колись?.. дипломат!

— Сядь отак, накинь оці паски... А я за пульт...

Загриміло, наче обвалилися гори, корпус ракети задрижав, невидима сила притиснула Аміно до спинки крісла. "Яка міць, яке могуття!" — промайнула думка в голові дівчини, і вона з любов'ю й повагою подивилася на Ігоря, що схилювався над пультом. Їй хотілося доторкнутися до його впертої шиї, пригладити непокірну шевелюру. Виглянула в ілюмінатор: внизу пропливав середньоазіатський степ. Так, це він, онде видніється в мореві Каспій, ось поблискує дзеркало Аральського моря, а там

он уже починається Китай... "Невже так швидко? Я ж не встигла навіть опам'ятатися! Значить, ця ракета — достойна попередниця сучасних апаратів..."

Рівномірне гудіння в дюзах нагадувало їй гудіння тієї фантастичної великої бджоли, про яку розповідає одна з чудесних казок: "Летить бджола, як хата, як самольот, крилата, гуде, гуде, гуде..."

БІЛЯ ЕВЕРЕСТА

Аміно здавалося, що ракета висить на одному місці, а планета обертається під нею.

Показалися гори. Але як можна знайти в цьому хаосі хребтів і шпилів ту місцевість, про яку розповідав пілот? Суворий, неприступний колись дах світу. Країна вічних снігів і холодної тиші...

— Еверест! — гукнув Ігор. — Бачиш, Еверест!

Дивлячись на могутню гору, яка тримає на своїх засніжених плечах склепіння неба, Аміно нагадала, що марсіани розташувалися побіля Евереста. Добрий орієнтир!

Посадити величезну ракету в горах було справою нелегкою навіть для такого досвідченого механіка, як Ігор Підгайний. Він то "повисав" на одному місці, розглядаючи місцевість, то з шумом спускався вниз, щоб потім підскочити на газовому стовпі вгору. Нарешті намітив стрічку льодовика і пішов на посадку. Риск був величезний. Від однієї думки про аварію Ігоря кидало в жар. Адже він ризикував не тільки собою і ракетою, — він наражав на небезпеку Аміно.

Вирішили спуститися на льодовик. Гори виростають, як на дріжджах... Поштовх, ще поштовх. Двигуни замовкли. Сувої пари обгорнули ракету. Тиша.

"Чого я жду? — думає Ігор. — Треба діяти негайно, негайно..."

Швидко встає. Беручи карабін, наказує Аміно:

— Обороняй ракету, поки я не прийду з дідусем. Не підпускай їх близько, щоб не підірвали амортизаторів. Тримай їх на віддалі. Набоїв досить. Не розгубися. Стріляй прицілюючись, кидай гранати. Так, як я показував. Ну, я пішов.

Хотів вийти, не оглядаючись на дівчину, вже й люк опустив, але не стримався — обернувся, мовчки поцілував її в губи, обпаливши гарячим диханням, і ступив через поріг. Швидко спустився вниз, швидше, ніж надбігли сюди марсіани. Їхні чорні постаті з'явилися з підвищеного краю льодовика, перекресленого тінню ракети. Ігор встиг засісти за скелею. Причаївся, ждав. Коротка цівка його карабіна дивилася в бік ворогів. Ігор пригадав фронт, шалені атаки...

Марсіан було, може, душ десять-дванадцять. Вигляд величезної ракети, глибоко вгрузлої в лід, видно, вразив їх, бо зупинилися, гел'гочучи і жестикулюючи. Потім один щось верескливо прокричав. Аміно відповіла йому, вигляннувши з люка, але що вона сказала, Ігор, звичайно, не міг знати, бо не розумів по-марсіанському. Тоді марсіанин клацнув чимось металевим, схожим на коробку для кінострічки, і почав прицілюватись. "Ах ти ж падлюка!" — пробурчав крізь зуби Ігор, натискуючи на спусковий гачок. Вони вистрілили разом — Ігор і марсіанин. Аміно встигла підняти люк, вогненне яблуко електричного розряду розбилося об його броню, розсипалося на тисячі іскор. А марсіанин впустив свою машинку, почав хилитися, наче бажаючи її підняти, застогнав

і впав. Марсіани кинулися до нього. І в цей же момент Аміно пошпурила в них гранату. Ігор ледве встиг сховатися, як оглушливий вибух стряс повітря. Виглянув з-за скелі — жоден з нападників не вцілів! Одні лежали горілиць, наче дивилися в небо, інші скарлючилися на снігу, ніби прислухаючись до чогось, а деяких зовсім пошматувало.

— Отак і криши їх! — гукнув Ігор і, пригинаючись, поза камінням подався в бік вершини.

Аміно тривожно стежила за його поведінкою. Які енергійні рухи, як він пробирається понад урвищами! "Боець, справжній боець... — думала дівчина. Страх за Ігоря і захоплення ним наповнювали їй груди. — Це ж і тоді, в давнину, отакі безстрашні солдати, не шкодуючи свого життя, воювали з нападниками".

Ігор тим часом пробрався далеко. Помітивши східці, про які згадував пілот, він обійшов їх і подерся на гору, голіруч хапаючись за холодне випнуте каміння. Підлізти вгору ще метрів з двадцять п'ять — і він добереться до великої палатки, що чорніє під сірою скелею. Та, оглянувшись, він похолов од жаху: на маленькому п'ятачку, майже під ним, стояла ціла батарея якихось великих дископодібних апаратів. Двоє марсіан поралися біля неї, повертаючи диски у бік ракети. "От, негідники! — вилаявся про себе Ігор, підносячи пістолет. — Ні, тут треба тихо". Думка про Аміно, про його любов Аміно, надавала йому сили і спритності.

Спустився вниз і накинувся на марсіан з тилу. Одного з усієї сили стукнув прикладом по голові, другого скинув у прірву. За обслугою полетіла вниз і батарея. Але диски так заскреготали по камінню, що Ігор аж присів: думав — почують. На щастя, ніхто не почув. Може, тому, що близько не було іншої батареї, а може, тому, що гори пригасили звуки.

Добре роздивившись навколо, Ігор знову подрався до скелі. Руки його були в крові, штани порвалися на колінах. Варто оступитися — і він полетить вниз, розіб'ється об гостре каміння. А тут ще карабін заважає. Надівав його на плече, закидав за спину, зрештою причепив до пояса. Метр за метром підтягувався вгору. Інколи ноги сковзались, і він, важко дихаючи, повисав на руках. Коли б не був альпіністом — нізащо не подолав би такого важкого підйому. Ось коли пригодилися йому навики цього спорту відважних!

Ще одне зусилля — і він вхопився за верхній карниз. Підтягнувся на руках і — виліз!

Лежав, прислухаючись і роздивляючись навколо. З того боку, де була ракета, зрідка долинали приглушені віддаллю постріли; в повітрі прострекотів марсіанський літальний апарат; щось важко гупнуло.

Сонце черкалося горизонту. "Швидше, швидше, — стукало в голову. — Там же Аміно..." Страх за дівчину стискував серце. Як він міг її залишити? Поповз до палатки. Біля неї ходив, дрібно ступаючи, озброєний марсіанин. Його маленька постать була загорнута в чорне. Ігор не хотів стріляти, щоб не зчинити шуму, і підповзав усе ближче. Але раптом той помітив, викинув руку з чорним зарешеченим колесом, клацнув — і яскраве біло-рожеве яблуко обпало Ігорю плече. Вдруге марсіанин уже

не встиг пальнути. Ігор кинувся до нього і прикладом вибив йому зброю з рук. Марсіанин стрибнув, як пантера, холодними руками вчепився в Ігореву шию і почав щосили душити. На пальці в нього був великий перстень, який роздряпав, опалив Ігорю шкіру. "Ах ти ж гад! — прошепотів Ігор, вириваючись з його обіймів. — Мало ще ти каші марсіанської їв!" Але не так-то легко було впоратися з розлюченим ворогом. Вони попадали і мало не скотилися з кручі. Ігор почав задихатися: давалася взнаки розріджена атмосфера. Плече пекло вогнем. Але він напружив свої м'язи, і марсіанин зів'яв у його руках, засичав і мертвий повалився на камінь.

Ігор важко дихав. Прислухався — з палатки чути голоси: розмовляло двоє. Він зразу впізнав голос Саджера.

— Ні, ні, дорогий колего, я дозволю собі не згодитися з вашим трактуванням, — говорив старий учений. — Про історію цього унікального слова я написав п'ятитомне дослідження.

— Я знайомий з цією фундаментальною працею, — сказав марсіанин, — і глибоко переконаний, що вона внесла багато принципово нового як в марсіанське, так і в земне мовознавство. Зворотно-порівняльний метод, розроблений вами, розкриває величезні можливості...

— Вивчаючи звичаї і мову племені Трівіум Шаронтіс — одного з найменших на Марсі, — я натрапив на співзвуччя, яке можна розглядати як основу для творення подібних багатоскладових слів. Пригадайте, що носові в них звучали на початку першого тисячоліття дуже приглушено...

Старий так загудів носом, що Ігор мало не розсміявся. Марсіанин теж видобув носовий звук, але ще більше приглушений. Далі пішли коментарі марсіанською мовою.

Ігор звівся на ноги і зайшов до палатки. Співбесідники навіть не звернули уваги. Сиділи за столом, розділені стосами книг, і продовжували дискусію,

— Я прибув за вами! — голосно сказав Ігор, сподіваючись, що Саджера так і підскочить.

Але вчений навіть не ворухнувся.

— Гаразд, гаразд, — пробурмотів він і далі говорив щось по-марсіанськи.

Очевидно, дискусія так захопила його, що він просто нічого не помічав. Ігор підійшов і торкнув його за плече — а він все говорив до свого опонента. Тоді Ігор труснув його, наче сонного.

— Що? Га? Це ти, Ігоре? — схопився Саджера. — Яким побитом? А ми тут з колегою розглядаємо історичний генезис одного надзвичайно цікавого слова. Розумієш, подібного слова я не...

— Ходіте скоріше! — перебив Ігор. — Потім, потім розкажете!

— Так ми ж не закінчили з колегою...

— Хай і колега йде! Місця вистачить.

— Чудово! Ходімо, колего, продовжимо.

Марсіанський лінгвіст підвівся, взяв з півдесятка книжок під пахву, і вони вийшли, продовжуючи бубоніти незрозумілі для Ігоря фрази. Було кумедно дивитися на їхні

постаті: Саджера високий, сивий, його опонент — низький, синьоголовий.

"Вухатим марсіанам, видно, здаються смішними маленькі вуха людей", — чомусь подумав Ігор. Він ішов слідом за вченим, тримаючи в лівій руці карабін, а в правій — пістолет.

Спустилися східцями.

Сонце вже сховалося за хвилясту стіну далеких хребтів, тіні вкрили гори. На льоду перед ракетою валялися трупи. Вчені, захоплені дискусією, не звертали на це ніякісінької уваги. Навколо стояла підозріла тиша. "Невже вони захопили ракету? — кольнуло Ігоря в самісіньке серце. — Чи, може, засідка?"

Затамовуючи подих, піднявся по щаблях. Люк був закритий не зовсім.

— Аміно... — покликав у щілину.

Тиша. В роті йому враз пересохло.

— Аміно!

Ігор чує калатання свого серця. "Невже..." Пробує відсунути люк, але це йому не під силу, Оглянувшись, бачить між горами вогні, багато якихось химерних вогнів. Довгим струмком стікають вони до льодовика. Чути приглушені крики, цокіт і скрегіт металу. Люк не відкривається, а вогні все ближче і ближче. "Ідіть, ідіть, я вас пригощу по-своєму..." Притулився щокою до ложі, заплющив ліве око, торкнув спусковий гачок. Пострілів не чув. Бачив — струмок вогнів погас, окремі точки покружляли на одному місці та й попливли назад.

Зате постріли почула Аміно — вона лежала в кабіні, контужена марсіанськими блискавками. Обізвалася:

— Я тут... я жива...

— Чи можеш ти відкрити люк?

Неймовірним зусиллям дівчина тягнеться до кнопки, натискує.

Спочатку Саджера і марсіанин, а за ними Ігор піднімаються в кабінку. Саджера кинувся рятувати онуку, а марсіанин старався йому допомогти. "Стартувати? — думав Ігор, його непокоїла посадка вночі. Але залишатися тут до ранку було ризиковано. — Та чого боятися? Порт освітлений, а спуск розрахує і зробить електроніка. Летіти, негайно летіти!"

Ігор торкнув Саджера за лікоть і кивнув у бік марсіанина: мовляв, попався, затримаємо!

Саджера категорично наказав:

— Випустіть колегу. По-перше, тому, що ми не можемо вдаватися до підступних методів, а по-друге, тому, що без спеціального пристосування він не зможе жити на дні повітряного океану.

Ігор нехотя відкрив люк, жестом показав марсіанському вченому, щоб той швидко забирався.

Марсіанин притулив руки до грудей і звернувся до Саджери:

— Прошу взяти мене з собою. Не в вас, а тут я задихнуся...

Саджера з любов'ю подивився на свого колегу і звернувся до механіка:

— Мерщій летимо, Ігорє!

За кілька хвилин, піднята вогненним газовим стовпом, "Мрія" була далеко від Гімалаїв.

Марсіанин збуджено заговорив:

— Наша суспільна організація страхітлива... Я весь час мріяв вирватися... Ви розумієте, колего, мисляча істота в нас перетворена на елемент машини. Так, так, олігархи використали кібернетичний центр для жорстокої регламентації життя всього суспільства. Електронний "мозок" давав нам накази, перевіряв їх виконання і блискавично реагував на випадок якоїсь невідповідності дій однієї істоти чи групи істот. Робота цієї страшної машини, встановленої в столиці, ґрунтувалася на добре розробленій теорії гри. Кожен член суспільства розглядається як потенціальний ворог. Недовір'я, регламентація кожного кроку — така гра.

— От і догралися! — вставив Саджера.

— Вони й сюди, на Гімалаї, захопили цю прокляту електроніку... Я такий вдячний вам, друзі! Ви врятували мене від моральної загибелі...

— Треба передати в Експериментальний центр... — обізвалася Аміно.

— Що передати? — спитав Саджера.

— Щоб підготували апарат для дихання ось товаришеві... — вона подивилася на марсіанина.

— Вірно. Давайте передамо, Ігорє.

Коли радіограма була відправлена, Саджера не відходив від Аміно. Хоч дівчині й покращало, та вона почувала себе кепсько.

— Яка ти мужня... — погладив її шовкове волосся Ігор. — Як ти добре відбивалася!

— По-перше, вони не дуже й нападали, бо, мабуть, вважали, що ракета застряла в льодовику. І потім — вони ж не помітили, що ти вийшов, і стерегли, вичікували...

— Припустімо, що це так, — усміхнувся Ігор, — але це "по-перше"?

— Ну, а по-друге, в мене є секрет...

— Який? Розкажи!

— Дідусь гніватиметься.

— Розкажи, — лагідно промовив Саджера, — я наперед пробачаю тобі.

— Ну то слухайте... Хоч дідусь і заборонив, а я таки прочитала багато книжок про колишні війни... — і вже до Ігоря: — Про те, як ви колись билися з ворогами...

НА ПОРОЗІ ЩАСТЯ

Наступного дня всю землю облетіла звістка: в зв'язку з тим що імперіалістичні агресори не виконали ультиматуму Великої Ради Комун, знехтували місією доброї волі старого вченого і продовжували свою загарбницьку авантюрну політику, район їхньої висадки в горах "продезинфіковано" ультразвуковими установками. Базу нападників знищено. Деякій частині марсіан, переважно інтелігенції, перед цим вдалося відправитись на свою планету.

Ігор в останні дні був то кволим, то надто збудженим. Аміно після повернення додому два дні лежала в ліжку, а потім уже стала до роботи. Свого чергування на

фабриці одягу вона дожидалася, наче свята. Ідучи на роботу, була в особливо піднесеному настрої.

— Коли працюєш, то якось наче дужче відчуваєш себе людиною! — усміхалася до Ігоря.

— Я ж тобі казав, що ми ще тоді ненавиділи паразитизм! — милувався нею Ігор. — Недаремно я летів на "Мрії" — хотів побачити, як ви живете, люди комуністичної ери.

Після обіду Ігор і Аміно пішли на прогулянку в ліс. Аміно — в білому костюмі — пробиралася вперед.

— Поглянь, який веселий струмок!

У траві дзвеніла чиста, як сльоза, джерельна вода. На листі кущів грали, тремтіли сонячні зайчики.

— Правда ж він щасливий, оцей струмок? Ну чого ти мовчиш, Ігоре?

— Я щасливіший за нього! Давай я тебе перенесу на той бік!

Дівчина засміялася — струмок легко можна переступити, — але не втекла, коли Ігор брав її на руки. І він поніс її, промовляючи:

— Ти знаєш, я такий щасливий, такий щасливий, що іноді аж лячно стає...

Болісна гримаса перекосила йому обличчя.

— Що з тобою? Що це в тебе? — Аміно намацала на шиї Ігоря невеличкий бугорок.

— Пусте. То марсіанин мене дряпнув...

Облюбувавши поляну, посідали під берізкою. Веселі, безхмарні, вони розмовляли про щастя, про мету в житті і про багато інших високих матерій.

— А коли ми підемо до загсу? — жартома спитав Ігор.

— До якого загсу? — здивувалася дівчина. — Я з ним не знайома.

Ігор розповів, що таке загс.

— Виходить, що любов двох людей гарантувала держава?

— Виходить так. Без товариша Загса сім'я — не сім'я.

— Тепер, за давніми звичаями, вся Комуна святкує день створення нової сім'ї. Діти підносять букети польових квітів... Співи, музика, фестиваль... Так гарно, красиво!

— А коли ж... нам піднесуть квіти?

Аміно зашарілася:

— Чого ти так поспішаєш?

— Я тебе ждав довгі століття...

— І я ждала. Ну гаразд, сьогодні скажемо татові й мамі...

Заходило сонце. Сипнуло на берізку вогнем, і вона спалахнула аж до вершини.

Додому наче на крилах летіли. Не терпілося поговорити з батьками. Ігор так задихався, що зайшов до своєї кімнати перепочити. Канапа приємно холодила щоку, але він відчував себе все гірше й гірше. Паморочилась голова, було важко дихати, наче хтось давив за шию.

Легкою ходою зайшла Аміно. Обличчя її сяяло.

— Я вже поговорила з батьками! — гукнула вона ще з порога. — Чуєш, Ігоре, скоро й нам піднесуть квіти!

Ігор мовчав. Лежав, заплющивши очі, бо коли розплющував, то кімната починала перевертатися.

— Що з тобою?! — скрикнула Аміно. — Ти аж пополотнів!

— Погано мені, люба...

Вона кинулась до екрана, викликала лікаря. Стривожені батьки підійшли до хворого. Ігор стогнав, зціпивши зуби. Дівчина ходила по кімнаті. Страшне передчуття розширювало їй зіниці. Коли б скоріше прибув лікар! Невже...

Почулися кроки, Аміно побігла назустріч і ввела лікаря. Це був високий, уже немолодий чоловік. Швидкими, точними рухами надівши халат, він почав оглядати хворого. Обличчя його нахмурилося, коли він побачив пухлину на шиї.

— То його марсіанин вдряпнув... — пояснила Аміно.

Закінчивши огляд, лікар попросив негайно доставити хворого в клініку. Гуртом винесли Ігоря в машину. Аміно сіла біля нього, Саджера відкликав лікаря убік:

— Що з ним?

— Отруєння. Марсіанська отрута руйнує центральну нервову систему... Треба поспішати!

В СОНЯЧНІЙ ПАЛАТІ

Ігор розплющив очі і побачив білу високу стелю, верхні частини вікон з світло-жовтими шовковими шторами. Вікна були відчинені, і штори злегка коливалися.

Пригадав, що він у лікарні, але не знав, скільки часу тут лежить.

Відчуває — здоров'я повертається до нього. Голова, правда, ще важка, але не болять. Спробував підвестися — нічого, підвівся. Обіперся спиною об подушку і задивився у вікно. Видно було сад, якісь великі синюваті плоди густо вкривали гілля; ближче до вікна росла берізка, тонкі її віти, спущені вниз, легко погойдувалися.

І таке літепло наповнювало палату, що Ігор відчув радість від того, що він дихає цим повітрям, що бачить цей сад, пронизаний сонячним промінням.

Довго він так сидів, милуючись тонкими вітами берези, грою світла на листі, на тугих плодах. Він не почув навіть, як зайшов лікар, і лише тоді звернув на нього увагу, коли той заговорив:

— О, значить, все йде добре, у вас уже з'явилися відчуття і ви встановлюєте зв'язки із зовнішнім світом!

— З філософського погляду, так, — усміхнувся Ігор.

— Не тільки з філософського, — сказав лікар, сідаючи на стілець біля ліжка, — а й з погляду фізичного. Як ви себе відчуваєте?

— Добре.

— Зараз ми пересвідчимось.

Він досліджував організм Ігоря, по черзі приєднуючи то до рук, то до грудей, то до голови різноманітні апарати, стрілки яких викреслювали на маленьких картках заплутані лінії.

— Бачите, — говорив тим часом лікар, — трудність була в тому, що отрута глибоко проникла у нейрони, вразила життєві центри нервової системи. Повільність дії дала їй

можливість непомітно захопити вирішальні позиції, — теоретизував лікар, — і тоді вже розгорнути наступ.

— Що ж показують оці візерунки, — кивнув Ігор на картки, на яких прилади вивели ламані лінії, — наступ відбито? Ворога розгромлено?

— Так! — підвів голову лікар. — Бій ми виграли. Тепер вам треба тільки зміцнити. Чутливість нервової системи певний час буде ще підвищена, але поступово дійде до норми.

— А коли ж... додому?

— Скоро вже. — Лікар поставив прилади на столик, зібрався йти. — Вам тут не буде самотньо. Вас будуть провідувати, а крім того, користуйтеся екраном. — Він показав на стіну, і лише тепер Ігор помітив великий матовий чотирикутник. — Гуляйте в саду.

Після відвідин лікаря Ігор відчув себе ще краще.

Трохи походив по палаті. Потім сів у зручне плетене крісло і взяв голубу грушу дистанційного настроювача: йому хотілося викликати Аміно. Та не встиг він увімкнути потрібну хвилю, як спалахнуло червоне вічко з якоюсь цифрою: хтось викликав його. Ігор, не заглядаючи в каталог хвиль, натиснув вмикача. Світло затремтіло на екрані, і ось він побачив Надію і Марісту, що дивилися на нього веселими очима.

— Здрастуй, Ігоре! — гукнула Надія.

— Добрий день!

Здавалося, вони сидять тут, у кімнаті, — таке об'ємне зображення давав екран.

— Як ти себе почуваєш, Ігоре?

— Добре, Польова квітко!

— Тепер вона стала водяною квіткою! — засміявся Маріста.

Надія усміхнулася і зашебетала до Ігоря:

— Я рада, що ти вже підвівся. Хоч мені тут багато розповідали про чудеса, які робить сучасна медицина, все ж таки брав страх... Тепер бачу, що все гаразд. Видужуй скоріше, та поїдемо в Середню Азію! Я написала листа в Алма-Ата, і мені прислали звітти надзвичайно дорогий для мене подарунок.

— Який?

— Останню книжку мого дідуся.

— Та ну?

— Ось зустрінемося — дам почитати... Як справдилися його передбачення!

— Цікаво, цікаво... А що нового у вас під водою?

— Ох, коли б, ти знав! Нам із Марістою пощастило... — вона обернулася до юнака: — Піднеси цю плиту. — І коли той підняв сірий камінь, продовжувала: — Придивися, Ігоре, на цьому камені є цікаве зображення — полювання людини на якогось дивовижного звіра...

Тепер Ігор побачив ледь помітні контури примітивної картинки: людина замірилася списом на якесь страховисько.

— Правда, цікаво? — захоплено питала Надя.

— Цікаво, — без ентузіазму згодився Ігор, — але ж таких зображень на каменях у

наших музеях було...

— Е, ти ж не знаєш, де ми знайшли цей унікальний малюнок! — перебила Надя.

— А де? — зацікавився Ігор.

— Уяви собі — в одній з печер гірського пасма Ломоносова.

— Під водою?

Тепер Ігор з неприхованою цікавістю розглядав зображення на камені. Така знахідка!

— Зверніть увагу на тварину, — сказав Маріста, обводячи пальцем контури звіра, — такого зображення наука ще не знала. І потім, ця знахідка проливає світло на геологічну історію гір Ломоносова.

— Уявляєш, Ігоре, — вигукнула Надія, — виходить, що гори Ломоносова опустилися під воду менше як двісті тисяч років тому!

— Я дуже радий з цього, — засміявся Ігор, — все-таки менше двохсот тисяч.

— Ні, ти уявляєш?

— Уявляю!

Всі троє весело розсміялися. Надійка почала розказувати, як вони потрапили до тієї печери, Ігор перебив жартома:

— Чи не на хвості акули?

І весь час пересипав розмову веселими іронічними зауваженнями — і тоді, коли друзі розповідали про досягнення атомної генетики, і тоді, коли вони змальовували красу підводних мандрівок.

— Бачу, бачу, що... почуття не може охолодити навіть океан, — говорив Ігор, поглядаючи на Марісту.

— Слухай, Ігоре, я ж тобі не сказала про найцікавіше! — випалила Надія. — Про моїх чотириногих!

— Що-що?

— Пам'ятаєш, як ти мене з підземелля вирятував?

— А-а... Це було. Що ж до істот, про які ти розповідала, то, правду кажучи, я подумав...

— Не повірив? — усміхнулася Надія.

— Так, не вірилось. Думав — галюцинації. Ти була така ослаблена...

— Я організувала туди цілу експедицію. І Маріста їздив.

— О, я в цьому не маю сумніву, — по-хлоп'ячому підморгнув Ігор. — Сподобався вам підземний сад?

— Не поспішай іронізувати, Ігоре. Там не тільки сад, є чимало й іншого, не менш цікавого...

— А як поживають чотириногі?

— Та ти не смійся: чотириногі справді є!

— Жартуєш, Надю?

— Скажи йому ти, Марісто, — дівчина повернула голову до свого коханого. — Може, він тобі повірить.

— Так-так, Ігоре, — заговорив Маріста. — Зараз ми готуємо до публікації докладну розповідь про цю експедицію, про підземне місто так званої еліти.

— Цікаво...

— Знахідка, можна сказати, унікальна.

— Що ж воно за місто?

— Його збудували ваші сучасники.

— Не дивуйся, Ігоре, — вставила Надія, — місто під землею було збудоване для багатих. Вони ж себе вважали елітою — людьми вищого ґатунку.

Доповнюючи одне одного, Надія й Маріста розповіли про подорож до чудернацького міста, про його історію..

Справді, воно було збудовано в Північній Америці десь у шістдесятих роках ХХ століття, коли над людством нависла загроза атомної війни. Підземні анфілади розташувалися в сім ярусів, один під одним. Було передбачено все необхідне для життя і смерті десяти тисяч чоловік. Найрізноманітніші приміщення: з комфортом обладнані квартири, добре устатковані лабораторії, фабрики і заводи, церкви, крематорій, школи, лікарні, друкарня. Для розваг — кабаре, плавальні басейни, тенісні корти... Навіть зоопарк! Про устаткування для регенерації атмосфери, для виготовлення синтетичних поживних речовин нічого й казати. Це було зроблено за найновітнішими досягненнями науки і техніки. Мозком усього складного господарства міста був кібернетичний центр. Ось у такому поїзді "еліта" хотіла проскочити бурю спустошливої атомної війни. Тут вони могли жити роками й десятиліттями, ізольовані від усього світу, зараженого атомною радіацією. Хтось був дотепно сказав, що підземне місто — це банка, в якій законсервовано цивілізацію.

Мешканців для цього міста добирали у великій таємниці, довго і дуже пильно. З одного боку, вони мушили бути з верхівки суспільства, а з другого — мати найрізноманітніші професії. Зрозуміло, що до штату міста потрапило чимало представників технічної інтелігенції, науковців і т. д. Не обійшлося, звичайно, без підкупів, шантажу, погроз. Сталося навіть кілька вбивств. Але зрештою населення було укомплектовано, і, як здавалося ініціаторам, укомплектовано добре. Аякже, вони подумали і про фах, і про стать, і про освіту, і про стан здоров'я. Але фатальною помилкою було те, що вони не запросили жодного сатирика чи просто гумориста. Може, саме ця обставина і сприяла деградації їхнього підземного "суспільства".

Це підтверджує історія підземелля з того самого дня, коли, внаслідок аварії літака з атомною бомбою на борту, їх відрізало від поверхні. Гадаючи, що то впала радянська бомба і, отже, почалася атомна війна (бажане сприйняли як дійсне!), вони розпочали "власний історичний цикл". Апарат управління, координації зусиль зосередили в кібернетичному центрі. З автоматичною точністю діяла система постачання. Страх за життя поволі, непомітно перетворив їх у живі додатки металевого устаткування. Вони стали фактично рабами своїх витворів. А коли б серед них був хоч один гуморист, цього не сталося б. Він змусив би їх побачити себе в смішному дзеркалі, збудив би здоровий глузд.

Та гумориста вони не взяли, це встановлено точно. А нові покоління, що там з'являлися, згідно з математичними розрахунками, навіть не знали, що таке сміх.

Минали довгі десятиліття. На поверхні Землі відбувалися великі зміни — людство щасливо уникнуло атомної війни, перебудувало свою соціальну структуру, зажило радісним, повнокровним життям. А нащадки еліти внутрішньо убожіли, духовно занепадали, поки не стали бездушними манекенами. Були, звичайно, окремі випадки (можна згадати хоча б одну молоду пару — вони здійняли бунт, коли їм не дозволили мати дитину), але це лише поодинокі спалахи. Виникло багато всяких сект, нових релігій. Містика, як синій чад, наповнила горизонтальні і вертикальні тунелі, житла і лабораторії... З'явився фанатик, який почав ходити на чотирьох, його філософія була гранично примітивною: щоб врятуватися, треба наближатися до природи. Бог покарав людство за те, що воно виділилось із тваринного світу і не хоче підкорятися законам природи. Або здійсниться історичний цикл і людина повернеться на висхідні рубежі, або загине. Важко повірити, але "філософія" дикунства опанувала "елітою". Вже й фанатик той давним-давно завершив свій цикл у крематорії, та голос його звучав з магнітних плівок, екранів:

— Назад, у лоно природи! Ходіть на чотирьох!

І що ж ви гадаєте? Ходять, та ще й як спритно!

Ігор слухав-слухав, а тоді гірко усміхнувся:

— Значить, консерви зіпсувалися?

— Еге ж, не витримали випробування часом, — розвела руками Надія.

При цьому скорчила таку гримасу, що Ігор усміхнувся.

— А про гумориста... Ну ви й історики!

Ігор подивився в Надійчині очі — там так і грали веселі бісики. Спитав серйозно:

— Що ж буде тепер... з чотириногими?

— Це складна проблема, дуже складна, — заговорив Маріста. — Медики, біологи, психологи, фізики обмірковують її всебічно. Бо вивести людей із підземелля на сонячний світ — не так-то просто. Я особисто хочу внести до Великої Ради Комун таку пропозицію. Раз уже це підземне місто розташоване в Заповіднику Природи, то нехай воно лишиться заповідником соціальним, чи що. Звичайно, хто з них захоче вийти на поверхню і дихати атмосферою повного комунізму, — будь ласка, а хто хоче жити так, як жили їхні предки, — нехай собі.

— Заповідник капіталізму — оригінально! — заплескала в долоні Надія.

У цей час до палати зайшла Аміно, вони і їй розповіли. Розмова ще пожвавішала. З далекого океану до цієї сонячної лікарні і звідси туди летіла дружня доброзичлива іронія, сміх, жарти.

Нарешті Надія й Маріста стали прощатися. Аміно швидко заговорила:

— О, мало не забула! Післязавтра в космічну експедицію відправляється мій батько. Прощу, приїжджайте, полетимо на супутник провозжати!

Надія і Маріста пообіцяли, що приїдуть.

— На супутник? — спитав Ігор, коли екран погас.

- Так, мезонні ракети базуються не на Землі, а біля штучних супутників.
- Цікаво... — задумливо промовив Ігор. — А Троянда космосу[6] кружляє?
- Так, а звідки ти про неї знаєш?
- Я був студентом, коли її спорудили.

— Це було дуже давно, так давно, що аж не віриться! — Аміно сіла на ручку крісла, прихилила Ігорову голову до себе, помовчала, а потім спитала: — Ти вже зовсім здоровий, правда?

— Правда, моя люба.

ІГОРІВ СЕКРЕТ

Всю дорогу до ракетодрому Ігор був задумливий. В машині точилася невимушена бесіда, а він собі сидів, прихилившись плечем до дверцят, і мовчки дивився на поля, на яких до самого обрію половіє хліб, на голубі ліси, що здіймаються казковими мурами, на синє бездонне небо. Надія і Маріста щось запитували Феліче, Аміно перемовлялася з дідусем, а Ігор навіть не дослухався, про що вони говорять. Якись неясні образи, невиразні почуття сповнили йому душу. Ні, він не сумував, але був не такий, як завжди. Чогось йому хотілося, кудись його тягло, вабило. Чого? Куди? Він зараз і сам не знав, та й не замислювався над цим.

Проскочили невеликий дубовий лісок, і враз відкрилося море. Прекрасна голуба широчінь! Ігор аж усміхнувся — таке воно могутнє й красиве.

Незабаром побачили і ракетодром, звідки вони мали вилетіти до супутника. І хоч Ігор уже знав, що найбільші ракетодроми розташовані на берегах морів, проте з цікавістю дивився на біліючі споруди. Але де ж ракети? Жодне "веретено" не націлювалося в небо.

Вже коли підїхали зовсім близько, — помітив, що ракети погойдуються на воді.

— То це ж, виходить, не ракетодром, а ракетоплав? — кинув репліку, ні до кого не звертаючись.

— Вірно, — підтримав Феліче. — Наші ракети сідають на воду і стартують з води. Зручніше!

— Але ж стартувати...

— В них є невеликі крила, і ракета здійснюється, як гідроплан.

Коли б хто знав, з яким почуттям заходив Ігор до ракети, як приглядався до її устаткування! Він літав на одній з перших пасажирських ракет, а яка ця — далека родичка тієї грубуватої і багато в чому недосконалої конструкції?

Все тут милувало око: і оздоблення, і зручність пасажирського салону. Поки всі займали свої місця, Ігор зазирнув до кабіни пілота.

— Заходьте, заходьте, будь ласка! — запросив пілот — чорнявий юнак у комбінезоні. Видно, він упізнав людину минулого. Пілот сидів проти невеличкого матового щитка, але ніяких приладів на тому щитку Ігор не помітив.

— Оце такий пульт управління? — здивувався Ігор.

— А хіба що? — спитав пілот.

— А де ж прилади? Як же ви будете стежити за роботою двигуна?

— Ось побачите, — стріпнув чубом юнак, подивившись на годинника. — Якщо хочете, сідайте ось тут, — вказав на крісло поруч себе. — Поведемо ракету вдвох!

"Поведемо ракету..." — він сказав це, звісно, жартома, не знаючи, скільки хвилювання викличуть ці слова в Ігоря. З якою охотою сів би він оце за пульт! Щоб від його руки запрацювало серце ракети, забилося в шаленому темпі.

"Чудний я чоловік, — думав про себе Ігор, сідаючи біля пілота. — Ну яка мені різниця — він поведе чи я?" Але йому не хотілося бути пасажиром, вся його діяльна натура повставала проти такої ролі. Хотів уже попросити в цього юнака, щоб сісти за пульт, але стримався. Цього пілот не може дозволити, а відмовить — Ігореві буде соромно. Нехай уже веде!

Коли настала хвилина старту, юнак перевірів, чи всі на місцях, і сів за пульт. Торкнув пускову кнопку — загуділо в дюзах, ракета похитнулася і рушила. На матовому щитку заграло кілька різнобарвних ліній — екран сигналізував про роботу агрегатів.

Ракета відчалала від бетонного пірса, збоку у неї висунулись широкі обрубисті крила — і через якусь хвилину вона вже була в повітрі.

Наростаюча вага припнула Ігоря до сидіння, злегка паморочилась голова, та він весь час не спускав ока з матового екрана щитка, на якому тремтіли лінії-сигнали. "Цю опанувати мені буде неважко, — думав інженер-механік "Мрії", — а от мезонну... Вивчу й мезонну. Обов'язково!" Саме тепер особливо гостро Ігор відчув, що космонавтика — це його стихія, його покликання. Міжпланетний простір — ось що вабить його нестримно, заронює в душу неспокій.

Стихли двигуни, ракета помчала за інерцією з постійною швидкістю. Ігор, тримаючись за поручні, перейшов до пасажирського салону і вмовився поряд з Аміно. Їхні погляди зустрілися. "Полегшало?" — мовчки запитувала дівчина. Він відповів їй усмішкою.

Розмова йшла, звичайно, про експедицію до Холодної хмари, як назвали в пресі скупчення космічного пилу, що сунуло в своєму русі навколо галактичного центру саме по тому шляху, по якому Сонце веде свою планетну сім'ю.

Ігор поглядав на зосереджене, спокійне обличчя Феліче і думав: "От витримка в чоловіка! Це, мабуть, знання, усвідомлення своєї сили і віри в науку дають людині таку рівновагу".

Мезонна ракета перевершила Ігореву уяву. Першою її помітила Надя: вона сиділа біля ілюмінатора.

— Поглянь, Ігоре! — скрикнула вона, перебиваючи розмову.

Ігор кинувся до неї, і коли б не вхопився за спинку крісла, то злетів би угору: адже ваги зараз не було. Те, що він побачив, вразило його не лише розмірами, а й красою. Поряд із супутником виблискувала в сонячному промінні мезонна ракета. Здалеку вона скидалася на музичну трубу, дуже розширену з одного кінця. Пропозиції були напрочуд красивими, викликали враження легкості, динамічності.

В міру наближення можна було розрізнити елементи конструкції мезонної ракети. Корпус мав дві "труби" і між ними стержень, набагато довший за них. На кінці цього

стержня виднілося кілька циліндрів з ілюмінаторами.

Ігор здогадався, що по двох трубах до напівсфери подається ядерне "пальне", а мезони відбиваються від широченного рефлектора. З другого кінця — приміщення для людей. Хотів навіщось порахувати ілюмінатори, але не встиг: запрацювали двигуни, їхня ракета почала складний маневр, щоб причалити. І супутник, і мезонна красуня то відпливали кудись убік, то зовсім зникали з поля зору.

Ігор і Надія не відходили від ілюмінатора. Аміно, її батьки, дідусь і Маріста сиділи на своїх місцях, зрідка перемовляючись короткими фразами. Момент прощання, який мав настати через якусь годину, вже хвилював їх, — але кожен переживав ці хвилини по-різному. Мати Аміно — Фідіно — поклала свою руку на стиснутий чоловіків кулак і ніби дослухалася до чогось; Саджера про щось розмовляв з Марістою; Аміно підтримувала розмову і часто поглядала на батька. В її погляді відчувався і біль розлуки, і гордість, і страх за нього, і побажання удачі, щасливого повернення.

Стихли двигуни, ракета зависла над диском супутника. Метрів, може, за сто, здавалось, непорушно висіла срібляста громадина мезонної ракети. Вона мала таку саму швидкість, як і супутник.

— "Промінь"! — вигукнула Надія. — Бачиш, Ігоре, напис? Правда, поетично?

— Поетично!

— Так складай же вірші!

— Поезія — примхлива дівчина, — сказав Ігор. — Не кожному вона усміхається.

Всі почали одягати скафандри, готуватись до виходу, а Ігор мимоволі думав над віршем. Шепотів про себе:

"Промінь" пронизує Всесвіт,

Промінь людської думки,

І мудрість зростає, і квітне

На островах життя...

Надівши скафандри, прикріпили шоломи. Розмовляли вже через рації.

— Ну що ж... — сказав Феліче, — я буду зайнятий, а ви... От що, Аміно, покажи своїм друзям "Промінь", мабуть, це для них буде цікаво.

— Авжеж! — вигукнув Ігор.

Він почував себе в скафандрі легко і зручно, неначе в звичайному костюмі. Шоломи, виготовлені з цілком прозорого матеріалу, дозволяли добре роздивлятися навколо.

По металевому трапу зійшли на пофарбовану у білий колір поверхню супутника. Ігор відчув, що підошви скафандра ніби прилипають до неї. Спочатку подумав, що це йому здається, а потім переконався, що й поверхня супутника, і підошви скафандра мають властивості магніта: можна було легко ходити, не побоюючись, що відштовхнешся в міжпланетний простір.

Феліче, його батько і дружина спустилися у відкритий люк, що вів до внутрішніх приміщень супутника, а Надія, Аміно та Ігор підійшли до самісінького краю супутника, щоб помилуватися Землею. Маріста, якому ще ніколи не доводилося бувати у

космічному просторі, ніяк не міг змусити себе стати скраю і тримався позад усіх, хоч це й викликало посмішку на вустах Надійки.

Ігор дивився на Землю. Майже півнеба займав її голубуватий диск. Груді сповнювались непередавано хвилюючим почуттям. Яка ж ти прекрасна, Голуба плането! Яка чудова, захоплююча доля людства! Пройти отакий шлях — від опанування вогню до мезонної ракети... Довгий, довгий і нелегкий шлях. Чи думала людина, з трудом видобуваючи іскру з каменю, що колись її нащадки сягнуть до зірок? Так, історія розвивалася не гладенько, не безболісно, але вона розвивалася, досягала все нових і нових вершин! Ніщо не могло зупинити прогрес — ні гнітюча темрява, ні спустошливі війни... І ось все це в минулому. Тепер уже ніщо не заважає розвитку! А що ж буде через тисячу, мільйон, мільярд років? Ігор думає про це з затаєним подихом. Бажання заглянути в майбутнє сповнює всю його істоту. І він знає, що це бажання здійсненне!..

— Про що ти так замріявся? — Аміно торкнулася його плеча. — Ходімо побачимо ракету.

— Ходімо, — Ігор загадково подивився на неї, — а про що замріявся — скажу потім!

...Усередині мезонна ракета чимось нагадувала океанський корабель. Нескінченні коридори і каюти, каюти... Двері, плафони, поручні, кабіни ліфтів, обладнання житлових приміщень і лабораторій — все тут зроблене красиво й доцільно, щоб людям було зручно і працювати, й відпочивати.

Устаткування лабораторій, обсерваторії, енергетичне господарство — все викликало в Ігоря заздрість.

— Ти ж тільки поглянь! — стиснув він лікоть Наді. — От би в такій полетіти!

Не встигли наші екскурсанти оглянути й половину цього космічного лайнера, як по радіо попросили всіх проводжаючих перебраться на супутник.

Феліче підійшов до них захеканий і... схвильований!

— Фідіно відправляється зі мною, — гукнув до батька, що розмовляв з кимось з учених.

Саджера розвів руками, мовляв, цього слід було чекати, потім обняв свою невістку, притулився до її щок:

— Значить, домовлено? Вітаю, вітаю...

Прощання з тими, що вирушали на "Промені" в таку далеку подорож, було зворушливе. Міцні обійми, поцілунки, останні слова... Аміно не сподівалася, що й з матір'ю доведеться розлучатися надовго, — не втрималась, заплакала. Дідусь мовчки гладив їй плечі...

Закрилися вхідні люки — наче їх і не було. Запрацював допоміжний ракетний двигунчик, "Промінь" відійшов на безпечну відстань від супутника. Тоді з рефлектора вихопилось сліпуче світло, і ракета беззвучно, плавно рушила в свою далеку мандрівку. Вона віддалялась від супутника поволі. Ігор навіть здивувався, що така мала швидкість. Сказав про це Саджеру.

— В неї невелике прискорення, — пояснив учений, — і своєї величезної швидкості

— близько двохсот тисяч кілометрів на секунду — ракета набере не відразу. Бо коли б це сталося за короткий час, то...

— Люди не витримали б своєї ваги! — вставила Надя.

— Вірно, — кивнув головою вчений.

"Промінь" заглиблювався все далі в чорний простір і меншав, меншав на очах...

Аміно підійшла до Ігоря:

— Ти обіцяв щось сказати?

— Трохи згодом, на Землі, По радіо незручно: всі почують, а це — секрет!

Дівчина усміхнулася: Ігор завжди щось вигадася! А він дивився на даленіючий "Промінь" і думав про нові, далекі, дуже далекі мандрівки — про мандрівки в майбутнє. Адже на мезонній ракеті можна перенестись за тисячі років! Він умовить Аміно готуватися до цієї подорожі.

Вони помчать — тепер уже свідомо — за далекі горизонти часу, щоб побачити дальший розквіт науки і культури "на островах життя"!

Ось про що він їй скаже, як тільки вони спустяться на свою чудову Голубу планету, диск якої стоїть перед очима на півнеба.